

**TURVEEN VAI TURPEEN?
KOLMASLUOKKALAISTEN MORFOLOGISESTA
TIETOISUUDESTA**

Katja Korpela
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Suomen kieli
Pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2014

Tampereen yliopisto

Suomen kieli

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

KORPELA, KATJA: Turveen vai turpeen? Kolmasluokkalaisten morfologisesta tietoisuudesta.

Pro gradu -tutkielma, 77 sivua + liitteet (1 kpl)

Helmikuu 2014

Tässä tutkielmassa tarkastellaan kolmasluokkalaisten morfologista tietoisuutta. Morfologisella tietoisuudella tarkoitan tässä tutkimuksessa lasten kehittyvää ymmärrystä kielen morfologisesta rakenteesta. Tutkimus on toteutettu kyselylomakkeiden avulla. Ne teetettiin eräällä pirkanmaalaisella yhtenäiskoululla keväällä 2012, jolloin siihen vastasi 45 oppilasta. Lomakkeessa on kolme tehtävää. Ensimmäisessä pitää valita oikea genetiivimuoto annetuista vaihtoehdoista. Toisessa tehtävässä pitää taivuttaa kvalitatiivista astevaihtelua sisältäviä sanoja tarinaan sopivassa muodossa. Kolmannessa tehtävässä annetuista sanoista pitää segmentoida erilleen vartalo ja siihen liitetyt morfeemit. Tutkimus on rajattu koskemaan vain nominien taivutusta.

Morfologisen tietoisuuden kehittyminen kiihtyy erityisesti siinä vaiheessa, kun lapsi kiinnostuu sanoista ja äänteistä ja alkaa leikitellä niillä eli varsinkin esikouluiässä. Tämän tutkimuksen taustana hyödynnetään esi- ja varhaismorfologian teoriaa, joka jakaantuu kolmeen osaan. Esikieliopin vaiheessa lapsi oppii sanoja kokonaisuuksina. Varhaiskieliopin vaiheessa taas lapsi on oppinut useita muotoja samasta sanasta, jolloin hän muodostaa niistä miniparadigman. Tämä paradigma täydentyy vähitellen kehityksen edetessä. Viimeisessä vaiheessa paradigma alkaa muistuttaa aikuisen kielenpuhujan paradigmaa.

Vastaajat selvisivät kaikista tehtävistä vähintään 50-prosenttisesti. Oppilailla näyttää olevan luonnostaan kykyä tunnistaa sanan taivutusparadigmaa ja sanan osia. Taivuttaminen ja paradigman päättelemine tuottavat kolmasluokkalaisille ongelmia eniten silloin, kun taivutettava sana ei ole tuttu eikä siinä ole mitään taivutuksen tunnistamista helpottavia johdinaineita. Oppilailla on taipumus yleistää sana helpompaan, tutumpaan ja yksinkertaisempaan paradigmaan, jolleivät he tiedä sen oikeaa taivutusparadigmaa. Poikien ja tyttöjen välillä ei ilmennyt tuloksissa merkittävää eroa, mutta pääsääntöisesti tytöt tuottivat tavoiteltuja vastauksia hieman useammin varsinkin, jos käsiteltävä sana on haastavampi tai poikkeuksellisempaa taivutustyyppiä.

Avainsanat: myöhempi kielenkehitys, alakoulu, morfologinen tietoisuus

| | |
|---|-----------|
| Sisällys | |
| 1. Johdanto | 1 |
| 1.1 Tutkimuskysymykset | 2 |
| 1.2 Aiheeseen liittyvät tutkimukset | 4 |
| 2. Nominin morfologiaa | 6 |
| 2.1 Nominien taivutuksesta | 6 |
| 2.1.1 Sanan vartalot | 6 |
| 2.1.2 Taivutustunnukset | 7 |
| 2.1.3 Taivutustyyppit | 8 |
| 2.2 Vartalon morfofonologiset vaihtelut | 10 |
| 2.2.1 Astevaihtelu | 10 |
| 2.2.2 t:s-vaihtelu | 12 |
| 2.2.3 Vokaalinvaihtelut | 13 |
| 2.3 Hahmo ja muotti | 14 |
| 2.4 Johtaminen | 16 |
| 2.4.1 Yleistä johtamisesta | 16 |
| 2.4.2 Johtamisen ja taivutuksen eroista | 18 |
| 2.4.3 Eräitä johtimia | 18 |
| 2.4.3.1 Ominaisuudennimet | 19 |
| 2.4.3.2 Järjestysluvut | 19 |
| 2.4.3.3 Superlatiivit | 20 |
| 3. Lapsenkielen kehityksestä ja kielellisestä tietoisuudesta | 21 |
| 3.1 Kielellisestä tietoisuudesta | 21 |
| 3.2 Morfologian oppiminen | 23 |
| 4. Aineisto | 27 |
| 4.1 Kyselylomake | 27 |
| 4.2 Vastajat | 28 |
| 5. Tulokset | 31 |
| 5.1 Tulokset yleisesti | 31 |
| 5.1.1 Oikean taivutusmuodon valinta | 31 |
| 5.1.2 Tarinan täydentäminen taivuttamalla sanoja | 39 |
| 5.1.3 Sanasegmentaatio | 45 |
| 5.1.4 Itsearviointi | 50 |
| 5.2 Tyttöjen ja poikien vastausten vertailua | 51 |
| 5.2.1 Oikean taivutusmuodon valinta | 52 |
| 5.2.2 Tarinan täydentäminen taivuttamalla sanoja | 60 |
| 5.2.3 Sanasegmentaatio | 65 |
| 6. Pohdinta | 70 |
| 6.1 Tuloksista yleisesti | 70 |
| 6.2 Kyselylomakkeesta | 72 |
| 6.3 Tulosten vaikutuksesta koulumaailmassa | 74 |
| Lähteet | 75 |
| Liitteet | |

1. Johdanto

Viime vuosina peruskoululaisten kielitaidosta on oltu erityisen huolissaan. Huonontuneista Pisa-tuloksista on ollut uutisia maan suurimpia lehtiä myöten. Opetushallitus on seurannut peruskouluaikana lasten ja nuorten osaamista erilaisin raportein jo useita vuosia. Kolmasluokkalaisten tulokset julkaistiin Tuulamarja Huismanin (2006) raportissa Luen, kirjoitan ja ratkaisen. Peruskoulun kolmasluokkalaisten oppimistulokset äidinkielessä ja kirjallisuudessa sekä matematiikassa. Raportissa on tutkittu 288 peruskoulua, joissa oli yli 5000 oppilasta. Oppilaat osallistuivat erilaisiin äidinkieleen ja kirjallisuuteen sekä matematiikkaan liittyviin kokeisiin, joissa testattiin heidän osaamistaan. Tutkimus on toteutettu vuonna 2005 alkusyksystä. Se tehtiin opetusministeriön toimesta osana kansallista oppimistulosten arviointia. Äidinkielessä arvioitiin oppilaiden luku- ja kirjoitustaitoa sekä kielentuntemusta. Lukemisen ymmärtämistehtävissä oli sekä monivalintatehtäviä että avotehtäviä. Kirjoitustaidon mittaamisessa käytettiin sanelua, jossa painotettiin oikeinkirjoitusta. Lisäksi oppilailla oli tarinan kirjoittamistehtävä. Kielentuntemukseen liittyvissä tehtävissä oppilaiden piti aakkostaa ja tavuttaa sanoja. Keskimäärin oppilaiden taidot olivat äidinkielessä tyydyttäviä, eli he saivat 64 prosenttia testien yhteispistemäärästä. Tytöt selvisivät keskimäärin tyydyttävästi (69 %), kun taas pojat eivät siihen yltäneet (58 %). Lukemisen omana osa-alueenaan oppilaat hallitsivat tyydyttävästi ja sekä tyttöjen että poikien osaaminen oli lähellä toisiaan, vaikka ero olikin tilastollisesti merkittävä. Kirjoittaminen jäi tyydyttävää huonommaksi ja sukupuolten välinen ero kasvoi merkittävästi (tytöt 67 % ja pojat 50 %). Kielentuntemus oli keskimäärin tyydyttävää parempaa. Tytöt ylittivät tyydyttävään vaaditun prosenttimäärän reilusti (76 %) ja pojatkin ylsivät tyydyttävään arvosanaan (67 %). (Huisman 2006.) Lopuksi Huisman (2006: 79) huomauttaa, että tyttöjen ja poikien ero kirjoittamistaidoissa on merkittävä ja siihen tulisi jatkossa kiinnittää huomiota.

Vastaavia tutkimuksia on tehty muillakin luokilla. Hannu-Pekka Lappalainen (2003 ja 2011) on sen sijaan vastannut sekä kuudes- että yhdeksäsluokkalaisten testaamisesta tutkimuksissaan Osaat lukea – Miten osaat kirjoittaa? Perusopetuksen 6. vuosiluokan suorittaneiden äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulosten arviointi 2002 ja Sen edestään löytää. Äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2010. Myös näiden tutkimusten tulokset tukevat Huismanin (2006) saamia tuloksia: oppilaiden taidot kirjoittamisessa ja kielentuntemuksessa ovat keskimäärin joko kohtalaiset tai tyydyttävät. Tyttöillä ne ovat yleensä paremmat kuin pojilla. Nämä tulokset yhdessä Pisa-tutkimusten tietojen kanssa viittavat siihen, että oppilaiden taidoissa on vakavia puutteita.

Omassa tutkimuksessani keskityn erityisesti kielentuntemuksen osa-alueeseen ja morfologiseen kielenkehitykseen. On helppoa ajatella, että morfologian kyky kehittyä automaattisesti muun kielen ohella. Suomen kielen morfologinen rakenne ei kuitenkaan ole yksinkertainen — natiiveille kielenpuhujillekaan. Maailman kielet on luokiteltavissa sen mukaan, miten ne rakentavat lauseita ja millaisia kieliopillisia yksiköitä ne hyödyntävät. Toisessa ääripäässä kieliopilliset yksiköt toimivat erillään sanoista omillaan. Toisaalta kieliopilliset yksiköt voidaan liittää sanaan, kuten suomen kielessä tehdään. Tällaisiksi agglutinatiivisiksi rakenteiksi kutsutaan sellaisia sanan vartaloita, joihin voidaan liittää taivutustunnukset ja päätteet ilman morfofonologista vaihtelua. Tällöin vartalossa ei siis tapahdu muutoksia ja toisaalta myöskään liitettävällä päätteellä ei ole muita vaihtoehtoisia allomorfeja kuin fonologisen sovituksen kautta ilmenevät ympäristökohtaiset allomorfit. Esimerkkejä agglutinatiivisista rakenteista ovat *talo+n* ja *sano+i+n*, joistaen kummankaan sanan vartaloissa ei tapahdu muutoksia päätteen liittämisen yhteydessä. Agglutinatiivisuus ei ole suomen kielessä kuitenkaan kovin vahvaa tai prototyyppistä. (Karlsson 1982: 183.) Tämä agglutinatiivinen rakenne olisikin lapselle ja nuorelle helppo rakentaa ja analysoida sen yksinkertaisuuden ja läpinäkyvyyden takia. Siitä on nähtävissä selkeästi vartaloon liitetyt morfeemit. Suomen kielessä rakenteet eivät ole näin yksinkertaisia, ja morfologia on rikasta ja vivahteikasta. Tässä tutkimuksessa korostan suomen kielelle sellaisia tyypillisiä ilmiöitä kuin kvalitatiivinen astevaihtelu ja laaja taivutustyyppiluokitus. Lisäksi segmentointitehtävän avulla testataan vastaajien ymmärrystä vartalon ja erilaisten morfeemien yhdistämisestä. Rajaan ilmiöiden käsittelyn nomineihin pitääkseni tutkimukseni hallittavissa mittasuhteissa.

Tämän tutkimuksen ensimmäisessä luvussa käsittelen tutkimukseni taustoja ja esittelen tutkimuskysymykseni. Toisessa ja kolmannessa luvussa siirryn tarkastelemaan tutkimusaiheeseeni liittyvää teoreettista kehystä. Toisessa luvussa on aiheeseen liittyvää kielellistä taustaa ja kolmannessa luvussa taas kielenkehitykseen liittyvää teoriaa. Neljännessä luvussa kerrotaan tutkimuksessa käytetyistä kyselylomakkeista, tutkimuksen toteuttamisesta ja lomakkeisiin vastanneiden oppilaiden taustoista. Viidennessä luvussa tarkastellaan tutkimuksessa saatuja tuloksia ensin yleisesti ja sen jälkeen tyttöjen ja poikien tuloksia erikseen ja vertaillen keskenään. Lopuksi kuudennessa luvussa pohdin tutkimuksen tuloksia laajemmin ja niiden vaikutusta koulumaailmaan.

1.1 Tutkimuskysymykset

Selvitän pro gradu -työssäni peruskoulun kolmasluokkalaisten morfologisen tietoisuuden tasoa. Morfologisella tietoisuudella tarkoitan tässä tutkimuksessa lasten kehittyvää ymmärrystä kielen morfologisesta rakenteesta. Morfologisen tietoisuuden kehittyminen kiihtyy erityisesti siinä vaiheessa, kun lapsi kiinnostuu sanoista ja äänneistä ja alkaa leikitellä niillä eli varsinkin

esikouluiässä. Yksi morfologinen tietoisuuden kehityksen keskeisiä tekijöitä on sanakäsitteen ymmärtäminen. Useimmiten lapset ymmärtävät sanan sellaisena asiana, johon liittyy jokin merkitys. Näin ollen kieliopilliset sanat eivät saa aluksi lainkaan sanan statusta lasten mielessä, koska niihin ei voi yhdistää konkreettia merkitystä. Vähitellen kun käsitys sanasta kehittyy kaikkine ominaisuuksineen, alkaa kehittyä myös tieto sanojen osista. (Tornèus 1991: 30-34.)

Sananmuodostuksessa tehdään tutuista sanoista uusia sanoja tiettyjen sääntöjen ja periaatteiden mukaisesti (ISK 2005: 170). Tämä tapahtuu paitsi yhdistämällä sanoja toisiinsa myös johtamalla, joka taas on samantyylistä sanojen rakentamista kuin taivutuskin (ISK 2005: 170). Molemmat käyttävät samoja rakennusaineita eli sanavartaloon liitetään suffikseja, jotka voivat olla taivutustunnuksia tai johdoksia (ISK 2005: 92). Erottavana piirteenä johdokset tuottavat uusia sanoja, jotka taipuvat oman paradigmansa mukaisesti, kun taas taivutustunnusten avulla ei voi luoda uusia sanoja tai muuta niiden sanaluokkaa.

Sekä taivutukseen että johtamiseen liittyvät sanavartaloissa tapahtuvat muutokset, jotka johtuvat taivutustunnusten ja johdosten liittämisestä sanavartaloon. Morfofonologiseksi vaihteluksi sanotaan sitä, että sanavartalolla voi olla erilaisia edustumia eli allomorfeja erilaisissa ympäristöissä (ISK 2005: 70). Tällaista allomorfien vaihtelua ilmenee esimerkiksi sanavartalon lopussa diftongeissa, pitkissä vokaaleissa ja lyhyissä vokaaleissa *a*, *ä*, *e* ja *i* (ISK 2005: 75). Astevaihtelu on myös suomen kielen olennainen piirre, johon liittyy morfofonologista vaihtelua. Tällöin klusiilit *k*, *p* ja *t* vaihtelevat varianttiensa kanssa heikossa ja vahvassa asteessa riippuen siitä, onko äänteen edessä joko vokaali tai soinnillinen konsonantti (ISK 2005: 70). Astevaihtelua on kahta tyyppiä, joissa kvantitatiivisessa klusiili vaihtelee geminaatallisen varianttinsa kanssa ja kvalitatiivisessa yksinäisklusiili yhdessä nasaalin, likvidan, *h*:n tai vokaalin kanssa erilaisissa variaatioissa (ISK 2005: 71).

Tutkimuksessani aion keskittyä joihinkin morfofonologisiin ilmiöihin, jotka esiintyvät taivutuksessa tai johtamisessa. Tavoitteena on selvittää, kuinka lapset pystyvät hahmottamaan sanan rakennetta ja erottelemaan siinä olevia morfeemeja. Haluan myös tutkia, kuinka paljon erilaiset morfofonologiset vaihtelut sanassa vaikeuttavat tätä analyysia. Erityisesti kvalitatiivinen vaihtelu on kiinnostava piirre. Myös erilaisten taivutusparadigmojen tuottaminen ja kyky tunnistaa sanojen paradigmatoivat mielenkiintoisia tutkimuskohteita. Ei voi kuitenkaan olettaa, että oppilaat kykenisivät nimeämään joitakin taivutusparadigmoja, vaan tunnistaminen tapahtuu siten, että oppilaita pyydetään taivuttamaan outoja sanoja erilaisissa sijoissa, jolloin heidän piti päätellä sanan taivutusparadigma. Tapanaisen (2008: 80) tutkimuksen mukaan helpoimpia analyysissa havaittuja morfeemeja olivat liitteiden lisäksi sellaiset suffiksit, joissa sanavartalo tai kantasana oli alkuperäisen sanan nominatiivin näköinen. Muuten analysoinnissa oli hyvin paljon hajontaa

(Tapanainen 2008: 80). Tämän perusteella voisi olettaa, että erityisesti morfofonologiset vaihtelut tuottavat oppilaille vaikeuksia. Lisäksi opetushallituksen teettämien tutkimusten mukaan tytöt pärjäävät äidinkielen osa-alueilla poikia paremmin. Yhtenä tavoitteenani on selvittää, myötäilevätkö omat tulokseni tätä aiemmin havaittua linjaa.

Tutkimuskysymykseni ovat siis seuraavat:

- Miten kolmasluokkalaiset hallitsevat morfologiseen tietoisuuteen liittyvät tehtävät?
- Onko morfofonologisilla vaihteluilla vaikutusta oppilaiden vastauksiin?
- Selviävätkö tytöt poikia paremmin morfologisen tietoisuuden tehtävistä?

Oletettavaa on, että kolmasluokkalaisten taivutuksen hallinta on kokonaisuudessaan melko hyvää, sillä sen ikäisten lasten tulisi osata suomen kielen keskeisimmät taivutussäännöt ja jossain määrin poikkeuksiakin. Haastetta tuottanevat haastavat sanat, jotka eivät ole heille ennestään kovin tuttuja. Lisäksi segmentointi on tehtävänä varmasti vastaajille tuntematon. Oletuksena myös on, että morfofonologiset vaihtelut hankaloittavat tehtäviä jossain määrin. Opetushallituksen tutkimusten perusteella arvelisin, että tyttöjen morfologinen tietoisuus on kehittyneempi kuin poikien.

1.2 Aiheeseen liittyvät tutkimukset

Suomen kielessä lasten kieleen liittyvät tutkimukset ovat suuntautuneet pääosin joko lapsenkielen kehityksen tai lukemisen ja kirjoittamisen alkeiden oppimisen tutkimiseen (Oinonen 2008: 1–2). Myöskään esimerkiksi kouluikäisestä kielen kehityksestä ei ole juuri löytynyt tutkimusta (Oinonen 2008: 2). Morfologiaan ja koulumaailmaan painottuvat tutkimukset suuntautuvat usein suomea toisena kielenä lukevien oppilaiden näkökulmaan. Sari Oinosen (2008) pro gradu –tutkimuksessa tutkittiin yläkouluikäisten nuorten kirjoitelmissa tapahtuvaa rakenteellista kompleksistumista. Omaa tutkimustani sivuaa Anne Tapanaisen (2008) pro gradu –tutkimus Morfologia yläkoulussa ja lukiossa. Oppilaiden morfologiset analyysitaidot, käsitteenhallinta ja asenteet, jossa hän selvitti oppilaiden kykyä analysoida sanoista morfeemeja, nimetä erilaisia kielioppikäsitteitä sekä oppilaiden tuntemuksia äidinkielen oppiainetta kohtaan. Laajassa tutkimuksessaan hänen oli kuitenkin rajattava aiheitaan jotenkin, joten kovin syvälliseen analyysiin hän ei kykene keskittymään (Tapanainen 2008: 83). Tästä syystä uskon omalle tutkimukselleni olevan sijaa ja tarvetta. Kaiken kaikkiaan peruskouluikäisessä kielenkehityksen tutkimuksessa on Suomessa aukkoja, joten tutkimista riittäisi monellakin alueella. Pro gradu –tutkielmastani voisi olla hyötyä perinteisessä äidinkielen opetuksessa siten, että se havainnollistaa käsitystä oppilaiden kyvystä

jaotella sanoja morfeemeiksi ja ymmärtää sanan rakennetta. Siitä voisi olla apua myös erityispedagogiikan saralla.

2. Nominin morfologiaa

Tässä tutkimuksessa on keskitytty nimenomaan lasten morfologisen tietoisuuden ilmentymiseen nomineissa. Nominin-sanaluokka pitää sisällään substantiivit, adjektiivit, pronominit ja numeraalit, joista pronomineja lukuunottamatta kaikki esiintyvät tutkimuslomakkeessa. Sanaluokat erotellaan paitsi merkityksen myös taivutuksen mukaan. Nominien kantama merkitys riippuu sen sanaluokasta. Esimerkiksi substantiivit viittaavat pääsääntöisesti konkreettisiin maailman ilmiöihin ja entiteetteihin, kun taas adjektiivit viittaavat näiden entiteettien ominaisuuksiin. Sen sijaan taivutuksen suhteen kaikki nominin toimit ovat samoin. Nominin taipuvat luku- että sijataivutuksessa. Sen lisäksi nomineilla persoonataivutus possessiivisuffiksien avulla (ISK 2005: 95). Näistä sijataivutus on keskeisessä roolissa tutkimuksessani. Tässä kappaleessa käsitellään tutkimuksessa esiintyvien sanojen morfologisia piirteitä. Ensimmäisessä osassa tarkastellaan sanojen erilaisia vartaloita ja nominien taivutustyyppisiä. Toisessa osassa taas aiheena ovat taivutuksessa esiintyvät morfofonologiset piirteet eli vokaalivaihtelut ja astevaihtelu sekä *t:s*-vaihtelu nominien näkökulmasta. Lisäksi jonkin verran sivutaan muotin ja hahmon käsitettä, joista saattaa olla apua epäsanon analysoinnissa.

2.1 Nominien taivutuksesta

Taivutuksessa sanan vartaloon liitetään erilaisia taivutustunnuksia, joiden yhteenliittymästä muodostuu taivutusmuoto sanan taivutusparadigmaan. Taivutus palvelee kielen rakenteiden muodostumista, sillä sanan morfologinen muoto määrittelee sen toimintaa ja paikkaa lauseessa. Nominin siis taipuvat sekä luvussa että sijassa. Tässä tutkimuksessa on keskitytty yksikön sijataivutukseen.

2.1.1 Sanan vartalot

Sanan vartaloa voidaan kutsua morfeemityypiltään leksikaaliseksi morfeemiksi. Tällöin sanavartaloon ei ole yhdistyneenä niin johdoksia kuin taivutustunnuksiakaan. Morfeemina se onkin muista poikkeava siinä mielessä, että vartalon on mahdollista toimia itsenäisenä, omana sananaan eli ne ovat vapaita morfeemeja. Tällaisia voivat olla nimenomaan nominin. Rakenteellisesti leksikaaliset morfeemit ovat perussanoja ja omassa taivutusparadigmassaan tyypillisesti tunnuksettomia. Leksikaalisia morfeemeja syntyy kuitenkin lisää, mikä tekee niistä avoimen morfeemiluokan. (Koivisto 2013: 61—62.)

Sana määritellään yleensä joko yksi- tai kaksivartaloiseksi. Yksivartaloisella lekseemillä on vain vokaalivartalo, kun taas kaksivartaloisella sekä vokaali- että konsonanttivartalo.

Vokaalivartalo on nimelleen tyypillisesti vartalo, joka päättyy vokaaliin – joko diftongiin tai lyhyeen tai pitkään vokaaliin. Tällainen löytyy suomen kielen kaikilta sanoilta riippumatta siitä, mihin kirjaimeen yksikön nominatiivimuoto loppuu. Samalla sanallakin voi olla vokaalivartaloita kaksi, jos sana osallistuu astevaihteluun. Jos sanassa olevat klusiilit ovat vahvassa asteessa, sanalla on vahva vokaalivartalo, ja jos taas klusiilit ovat heikossa asteessa, sanalla on heikko vokaalivartalo (astevaihtelusta lisää luvussa 2.2.1). (Koivisto 2013: 101—103.)

Konsonanttivartalo päättyy konsonanttiin. Sitä seuraava suffiksi alkaa myös konsonantilla. Konsonanttivartalo voi loppua seuraaviin konsonantteihin: *t, s, n, l, r*, tai *h* (Koivisto 2013: 105). Kaikilla suomen kielen sanoilla ei kuitenkaan ole konsonanttivartaloa. Konsonanttivartalon saavat erityisesti nominatiivissa konsonanttiloppuiset sanat. Niillä on usein *e*- tai *VV*-loppuinen vokaalivartalo. *e*-loppuiset ovat kolmitavuisia. Lisäksi sanan lopussa oleva jäännöslopuke viittaa konsonanttivartalon olemassa oloon. Jos sanalla on konsonanttivartalo, osa sijapäätteistä, esimerkiksi partitiivi, liittyy siihen vokaalivartalon sijaan. Osalla sanoista konsonanttivartalo on kuitenkin väistymässä, jolloin kaikki sijat liitetään vokaalivartaloon, vaikka sanalla konsonanttivartalo onkin olemassa. Sanan määrittelemisen yksi- tai kaksivartaloiseksi on kuitenkin kapeaa, sillä monilla sanoilla on useampia vartalovariantteja, jotka syntyvät erilaisten morfofonologisten ilmiöiden vaikutuksesta sanan vartalossa (katso luku 2.2). (Koivisto 2013: 105—110.)

2.1.2 Taivutustunnukset

Taivutustunnus on morfeemityyppi, johon kuuluu esimerkiksi sijataivutuksen päätteet. Taivutustunnukset toimivat epäitsenäisinä sanan rakennusaineina ja kieliopillisuuden kantajina. Siksi taivutustunnuksia voidaan kutsua myös kieliopillisiksi morfeemeiksi. Ne eivät voi toimia ilman leksikaalista morfeemia, vaan liittyvät siihen mahdollisten johdosainesten jälkeen. Sidonnaiset morfeemit ovatkin affiksaalisia eli liittyvät sanan vartaloon. Taivutustunnukset eivät muodosta merkityksiä yksinään, vaan ne tarvitsevat aina tuekseen sanan vartalon, jonka kanssa yhdessä ne muodostavat merkityksiä. Kieliopilliset tunnuksat kantavat kuitenkin keskeisiä tehtäviä lauseen rakennuksen kannalta. Ne ilmaisevat eri rakenneyksiköiden välisiä suhteita. Niiden merkitys on riippuvainen ympäristöstään. Merkitys voi vaihdella ympäristön rakenneosasten mukaan. Tällöin niiden vaikutus ei välttämättä rajoitu siihen sanaan, jonka osa ne ovat. Sijapäätteet ovat suljettu luokka, johon ei muodostu lisää uusia morfeemeja. (Koivisto 2013: 63—64.)

Suomen kieli on agglutinatiivinen kieli, jolloin se tuottaa kielellisiä ilmauksia siten, että kieliopilliset morfeemit liitetään sanavartaloon. Leksikaalisen ja kieliopillisten morfeemien yhteenliittymän tuloksena muodostuu sanoja. Usein vartalon ja morfeemien raja säilyy selkeänä ja

helposti erotettavana, mutta ajoittain tätä rajaa voi olla vaikea erottaa ja morfeemit vaikuttavat sulautuneen toisiinsa. Vähitellen kieliopillista morfeemia ei enää mielletä vartalosta erilliseksi osaksi. Näin tapahtuu useimmiten johdosten kohdalla, mutta ei se ole tavatonta taivutustunnuksillakaan. (Koivisto 2013: 65.)

Osalla sijapäätteistä on kaksi eri varianttia, allomorfia. Tämä vaihtelu johtuu suomen kielen vokaaliharmoniasta, jonka mukaan etuvokaaleja ja takavokaaleja ei saa esiintyä samassa suomen kielen sanassa. Nykyisin tästä on joitakin poikkeuksia esimerkiksi lainasanoissa. Eri allomorfit ovat täydennysjakaumassa ja esiintyvät vain sellaisissa ympäristöissä, missä toinen allomorfivariantti ei esiinny. Allomorfit jakavat kuitenkin keskenään saman merkityksen. (Koivisto 2013: 66—67.)

2.1.3 Taivutustyyppit

Kullakin nominilla on oma taivutustyyppinsä. Kaikki samaan taivutustyyppiin kuuluvat sanat taipuvat samojen morfofonologisten periaatteiden mukaisesti. Koivisto (2013: 75) määrittelee kolme piirrettä, jotka yhdistävät samaan taivutustyyppiin kuuluvia sanoja: samanlainen fonologinen vartalotyyppi, taivutusmuotojen samanlainen vartalonvaihtelu ja kussakin taivutusmuodossa samat päätevariantit. Taivutustyyppien luokittelu on hyvin vaihtelevaa. Taivutustyyppejä voi esittää olevan kymmenittäin, jolloin pienemmänkin erovaisuuden sisältävät sanat on erotettu omaksi taivutustyyppikseen, tai sitten ne voi rajata neljään, jolloin taivutustyyppin sisällä voi olla enemmän erovaisuuksia. Tällöin taivutustyyppiluokkien koot voivat vaihdella muutaman sanan sisältävistä luokista aina tuhansia sanoja sisältäviin luokkiin. Karlsson (1982: 202) huomauttaa, että pieniä, vähäjäsenisiä paradigmoja tulisi käsitellä vain isompien paradigmojen poikkeuksellisinä erikoisuuksina sen sijaan, että ne luokiteltaisiin aina omiksi paradigmoikseen. Taivutustyyppit vaihtelevat myös produktiivisuudeltaan. Joihinkin taivutustyyppeihin syntyy uusia sanoja paljon, jolloin ne ovat hyvin produktiivisia, ja toisiin tyyppeihin niitä muodostuu vähän, jolloin ne ovat epäproduktiivisia. Toisinaan jokin sana vaihtaa taivutustyyppiään epäproduktiivisesta produktiivisempaan luokkaan.

Erilaisia taivutustyyppijakoja on suomen kielen tutkimuksessa useita. Laaksonen ja Lieko (2003: 65—71) ovat jakaneet nominit kahteen luokkaan sen mukaan, loppuuko niiden yksikön nominatiivi vokaaliin ja konsonanttiin. Loppuvokaalin mukaan samaan taivutustyyppiin kuuluvat lyhyt *O*, *U* ja *A* ja omaansa pitkään vokaaliin tai diftongiin loppuvat. Lisäksi *i*- tai *e*-loppuiset sanat saavat omien tyyppiensä sisällä vielä alaryhmiä. Konsonanttipäätteiset sanat jaetaan *n*-, *s*- ja *t*-loppuisiin nomineihin, joista kukin jakautuu erilaisiin alaryhmiin. Erillään näistä taivutustyypeistä käsitellään vielä *askel*-nominin, *mies*-sana ja muista kielistä lainatut, vieraat sanat. (Mp.)

Nyky-suomen sanakirjassa (1976) tunnustetaan yhteensä 85 taivutustyyppiä, jotka on jaettu yksi- ja kaksivartaloisiin sekä yhdysnomineihin. Kielitoimiston sanakirjassa (2006) taas tyyppien määrä on vähennetty 51 kappaleeseen.

Suuripiirteisemmät jaot sen sijaan sisältävät runsaasti erilaisia poikkeuksia eri ryhmissä. ISK (2005) määrittelee nomineille neljä perusparadigmaa, joista se erottaa poikkeuksia tai alaryhmiä suuremman sisällä. Ensimmäinen ryhmistä on yksivartaloiset eli vokaalivartaloiset sanat, jotka loppuvat yhteen vokaaliin (V-loppuiset). Sillä on kuusi alaryhmää, joista tässä tutkimuksessa on mukana *e:e*-nominat, *i:i*-nominat ja *i:e*-nominat. Muita alaryhmiä ovat *U:U*-loppuiset, *O:O*-loppuiset ja *A*-loppuiset sanat. *e:e*-nominat ovat taivutukseltaan helppoja tuottaa, koska niissä ei ole juuri vaihtelua. Perinteinen esimerkki on *nalle*-sana. *i:i*-nomineissa monikoissa päätteen lisäys vaikuttaa siten, että vartaloon loppuun lisätään *i:n* sijasta *e*, esimerkiksi *takeissa*. Sanat ovat vähintään kaksitavuisia ja monikkomuodoissa voi olla päätteessä muutenkin horjuntaa. Esimerkkejä ovat *takki* ja *paperi*. *i:e*-nominat eroavat edellisestä siten, että vartalon loppuvokaalia edeltää joko *k*, *p* tai *v* yksinään tai jonkin yhtymän lopussa. Tätä tyyppiä kutsutaan myös *kivi*-tyypiksi esimerkin mukaisesti. *i:i*-nominat ovat yksi tämän luokan produktiivisimmista tyypeistä (ISK 2005: 95-97, 100.)

Toinen yksivartaloisten sanojen luokka ovat ne sanat, joiden vartalo päättyy kahteen vokaaliin joko pitkänä vokaalina tai vokaaliyhtymänä. Tässä tyyppissä on yksi- tai kaksitavuisia nomineja, joihin päte liitetään yksikkömuodoissa suoraan ilman vartalonmuutoksia. Monikossa taas jälkimmäinen vokaali korvautuu monikon tunnuksella (-*i*). Kaksitavuisissa sanoissa voi myös esiintyä monikon illatiivissa päätteen vaihtelua. Vokaaliyhtymän sisältävissä nomineissa päätteen lisääminen vartaloon yksikössä ei aiheuta muutoksia, mutta monikon yhteydessä syntyy vaihtelua. Tällaisia nomineja on suomen kielessä melko paljon. Monet vierassanat ja adjektiivit asettuvat tähän taivutustyyppiin. (ISK 2005: 98-100.)

Kaksivartaloisilla nomineilla on siis sekä vokaali- että konsonanttivartalo. Kolmannessa nominien taivutustyyppissä on kaksivartaloisia sanoja, joiden vokaalivartalon lopussa on yksittäinen vokaali. Kaikilla tämän luokan sanoilla esiintyy konsonanttivartaloa yksikön partitiivissa ja osalla myös monikon genetiivissä. Vartalon lopussa voi olla joko *e*, *i:e*-vaihtelu tai *A*. Tähän luokkaan kuuluvat myös *s*-loppuiset ominaisuudennimet. *e*-loppuiset nominat on vielä jaettavissa useisiin alaluokkiin vartalossa tapahtuvien muutosten perusteella. Kaikilla on monikon päätteessä vaihtelua. (ISK 2005: 97-98.) Tähän luokkaan kuuluu siis hyvin monenlaisia ja ulkomuodoltaan erityyppisiä nomineja. Tutkimuksessa on mukana tästä taivutusparadigmasta esimerkiksi *kieli*-tyypin sanoja eli *i:e*-vaihtelun sisältäviä nomineja, *e*-loppuisista *s:kse*-tyypin nomineja (*rikos*-tyyppi) ja järjestyslukuja sekä *A*-loppuisista superlatiivissa taipuneita adjektiiveja. Vartalon lopussa

yksinäisvokaalin sisältäviä sanoja on suomen kielen leksikosta on suurin osa, ja niistä *i:i*-nomininit ovat hyvin laaja luokka, kun taas *e*-loppuiset ja *i:e*-vaihtelun sisältävät taivutustyyppit ovat melko pieniä kooltaan (ISK 2005: 100).

Neljännessä ryhmässä on vielä kaksivartaloisista nomineista ne, joiden vartalot loppuvat kahteen vokaaliin ja joilla on konsonanttivartalo vain yksikön partitiivissa. Tähän tyyppiin kuuluvat *AA*-nomininit, *ee*-nomininit ja *Ue*-nomininit, joista *ee*-nomineilla on kaksi alaryhmää. Ryhmien sisällä monikkomuodot tuotetaan samalla tavoin. Tosin illatiivin muodostaminen saattaa vaihdella alaryhmästä toiseen. (ISK 2005: 99—100). Tässä tutkimuksessa on *AA*-tyypin sanoja, *ee*-tyypin mukaisesti taipuvia *nUt*-partisiippeja sekä *tuote*-tyypistä sana *kiertue* että *Ue*-tyypistä sana *ehyt*. Vartaloltaan kaksivokaalisia nomineja on hyvin vähän: vain noin kymmenesosa yksivokaalisten määrästä (ISK 2005: 100).

2.2 Vartalon morfofonologiset vaihtelut

Morfofonologisissa vaihteluissa sanan jokin morfeemi edustuu eri tavoin erilaisissa äänneympäristöissä. Toisin sanoen jossakin kontekstissa morfeemilla on jokin variantti ja toisenlaisessa ympäristössä jokin toinen variantti. Tämä vaihtelu ilmenee pääosin vartalon ja siihen liittyvän morfeemin rajalla. Tällöin vierekkäin asettuvat äänneet vaikuttavat toisiinsa ja toistensa ulkoasuun. Pääsääntöisesti ne säilyvät ennallaan, mutta ajoittain ne sulautuvat tai yhdistyvät toisiinsa niin tiukasti, että se vaikuttaa niiden ääntöasuun. Herkimmin vaihteluita aiheuttaa vokaalilla alkava suffiksi ja toisaalta vokaaliin tai vokaaleihin päättyvä sanavartalo. Vartalon fonologisella rakenteella on siis suurin vaikutus siinä, mikä morfofonologisia vaihteluita aiheuttaa. Fonotaksi taas säätelee juuri tätä sanavartalon rakennetta. Se vaikuttaa siihen, millaisia äänneyhdistelmiä tai tavurakenteita vartaloissa on. Morfofonologinen vaihtelu voidaan jakaa kolmii: fonologis-, morfologis- ja leksikaalisehtoiseen. Vaihtelu voi siis riippua sanan fonologisesta rakenteesta, morfologisista syistä tai sanan morfologisesta rakenteesta tai sitten yksinkertaisesti olla sanakohtaista. (Koivisto 2013: 139—143.) Esimerkiksi kaikki sanat eivät osallistu astevaihteluun, vaikka niiden rakenteensa puolesta pitäisi.

2.2.1 Astevaihtelu

Astevaihtelu on suomen kielelle hyvin tyypillinen morfofonologinen ilmiö, jossa siis klusiilit *k*, *p* ja *t* vaihtelevat vastinpariensä kanssa. Kvantitatiivisessa astevaihtelussa klusiilien parina toimivat vastaavat geminaatat (*k-kk*, *p-pp*, *t-tt*). Kvalitatiivisessa astevaihtelussa taas yksinäisklusiili vaihtelee jonkin toisen konsonantin tai kadon kanssa (*k-kato*, *p-v*, *t-d*, *nt-nn*, *rt-rr*, *lt-ll*). Vaihtelu toteutuu, jos klusiilia edeltää soinnillinen äänne, joko siis vokaali tai soinnillinen konsonantti.

Lisäksi vaihtelua määrittää seuraavan tavun umpinaisuus ja avonaisuus. (Koivisto 2013: 157—158.) Nykyään astevaihtelu on myös sanakohtainen ilmiö; kaikki suomen kielen sanat eivät enää ole astevaihtelussa, vaikka siihen olisikin muodolliset edellytykset. Erityisesti kvalitatiivinen astevaihtelu on menettänyt elinvoimaansa ja joutunut väistymään joistakin sanoista. Esimerkiksi *äiti*-sanaa voidaan nykyään taivuttaa genetiivissä joko *d*:llisenä *äidin* tai *t*:llisenä *äitin*. Sen sijaan kvantitatiivinen astevaihtelu on kestänyt kielen muutokset ja kasvattaa edelleen suosiotaan. Kvantitatiiviseen astevaihteluun on alkanut osallistua myös sellaisia konsonantteja, jotka eivät alun perin ole astevaihteluun kuuluneet. Tällainen on esimerkiksi *g* (*digata*: *diggaan*).

Astevaihtelu on vaikuttanut suomen kielessä pitkään. Kielentutkijat ovat kiistelleet siitä, milloin ilmiö on alkanut vaikuttaa, ja nykyään ollaan pääsääntöisesti sitä mieltä, että astevaihtelu on kehittynyt suomen kieleen keskikantasuomalaisena kautena, varhaiskantasuomen ajan jälkeen. Alkusysäyksenä ilmiölle toimivat tuon ajan merkittävät muutokset ehdollisissa äänteissä. Alun perin astevaihtelu toimi myöhäiskantasuomen ajalla vain puhtaasti äänne- ja painoaseman perusteella. (Lehtinen 2007: 144.) Varhais-suomen aikakaudella suomen kielessä tapahtui paljon muutoksia, jotka johtivat siihen, ettei astevaihtelu enää voinut toimia aiempien periaatteidensa mukaisesti. Astevaihtelu fonemaattistui ja morfologistui. Ensimmäisiä muutoksia oli lyhyiden geminaattojen sulautuminen alkuperäisiin yksinäisklusiileihin. Tällöin niitä esiintyi myös umpitavun alussa, jolloin astevaihtelu alkoi muuttua allofonivaihtelusta foneemivaihteluksi eikä vaihtelu ollut enää riippuvainen esiintymästään kontekstista, vaan oli sana- ja sanatyypikohtaista. Myös äänteissä tapahtui paljon muutoksia. Osa äänteistä assimiloitui muihin äänteisiin, mikä synnytti kieleen uusia geminaattakonsonantteja. Vokaalien välistä taas alkoi kadota spirantteja, mikä muutti sanan tavarakennetta ja muodosti uusia pitkiä vokaaleja, vokaaliyhtymiä ja diftongeja. Aiemmin vokaalien välissä ollut tavaraja vähitellen ikään kuin umpeutui. (Lehtinen 2007: 169—175.)

Astevaihtelussa on kaksi astetta: vahva ja heikko aste. Vahva aste esiintyy perussäännön mukaisesti silloin, kun seuraava tavu on avoin. Vastaavasti heikko aste esiintyy vuorostaan konsonanttiloppuisten eli umpinaisten tavujen yhteydessä. Vahvassa asteessa nominin paradigmamuodoilla on vahva vokaalivartalo, kun taas heikossa asteessa taivutusmuodot pohjautuvat heikkoon vokaalivartaloon tai konsonanttivartaloon. Kvantitatiivisessa astevaihtelussa geminaattaklusiili edustaa sanan vahvaa astetta, ja kvalitatiivisessa astevaihtelussa yksinäisklusiili on vahvassa asteessa. Astevaihtelu voidaan määritellä myös joko suoraksi tai käänteiseksi astevaihteluksi. Tämä riippuu siitä, kumpi aste esiintyy sanan perusmuodossa eli nominien kohdalla yksikön nominatiivimuodossa. Suorassa astevaihtelussa perusmuoto on vahvassa asteessa

ja valtaosa muista muodoista heikossa asteessa. Käänteisessä astevaihtelussa tilanne on luonnollisesti toisinpäin. (Koivisto 2013: 156—158.)

Astevaihtelu on pitkäikäinen ilmiö suomen kielessä, ja kieli onkin ehtinyt muuttua paljon astevaihtelun kehittymisen jälkeen. Sen vuoksi perussääntöön on kehkeytynyt useita poikkeuksia. Vahva aste voi esiintyä umpitavunkin edellä, kun klusiilia edeltää supistumavokaali tai –diftongi sekä astevaihtelussa olevaan sanaan liittyy possessiivisuffiksi. Supistumavokaali tai –diftongi on syntynyt aikanaan niin, että kahden vokaalin välinen konsonantti on heittynyt pois sanan jälkitavuihin. Tämä kahdesta vokaalista muokkautunut pitkä vokaaliaines on muuttanut sanan tavarakennetta siten, että aiemman avotavun tilalle onkin syntynyt umpitavu. Myös possessiivisuffiksi muuttaa sanan tavarakennetta vastaavasti. Toisessa astevaihtelun poikkeuksessa heikko aste esiintyy avotavun edellä. Tietyissä taivutustyypeissä esiintyy äännettäessä rajageminaatiota, jolloin kirjoitusasussa ei tavun sulkevaa konsonanttia ole, vaikka se puheessa kuuluu. Rajageminaation yhteydessä sanassa on kuitenkin heikko aste. Sanassa saattaa olla myös tilanne, jossa kahdessa tavussa on klusiili, jolloin jälkimmäisen klusiilin vaihtelu vaikuttaa tavun umpinaisuuteen ja avonaisuuteen. Kolmantena nelitavuisissa sanoissa *i*-loppuiseen diftongiin päättyvän, sivupainollisen tavun edellä on heikko aste tavun avonaisuudesta huolimatta. (Koivisto 2013: 158—160.)

2.2.2 *t:s-vaihtelu*

t:s-vaihtelua esiintyy yleensä *i:n* edellä. Nomineista vaihteluun osallistuvia ovat *e*-vartaloiset nominit. Kaksitavuisissa *e*-nomineissa osa sanoista on yksikön nominatiivissa *si*-loppuisia. Vokaalivartalossa niillä on astevaihtelussa oleva *t*, jota edeltää vartalovokaalina *e*. Vaihtelussa sanoilla vuorottelevat astevaihtelun heikko ja vahva aste.

käsi : *käde+n* : *käte+nä*

Järjestysluvuissa monikon *i:n* edellä oleva *s* johtaa myös vaihteluun. Samainen *s* esiintyy lisäksi yksikön nominatiivimuodossa. Muualla taivutusparadigmassa *s:n* paikan ottaa *t* tai astevaihtelupari *nt:nn*.

kuudes : *kuudente+na* : *kuudenne+t* : *kuudens+i+a*

Ominaisuudennimet muodostetaan johtimella *-(U)Us*: *-(U)Ute*. Tällöin yksikön nominatiivin päättää äänne *s*, jonka korvaa *t* muissa paradigman yksikkömuodoissa. (Koivisto 2013: 162—163.)

2.2.3 Vokaalinvaihtelut

Vokaaleista eniten morfofonologista vaihtelua aiheuttaa suffikseissa sijaitseva *i*. Tätä esiintyy tutkimuksessa superlatiivin segmentoinnin yhteydessä. Vaihtelu on riippuvainen sanavartalon loppuvokaalista ja suffiksista. Erilaiset suffiksit reagoivat eri tavoin. Vartalon loppuvokaaleista muutokseen ryhtyvät herkästi *e*, *i* tai *A*. *e*-loppuisten vartaloiden yhteydessä suffiksi-*i* aiheuttaa vokaalin kadon. Kaikkia vartalotyyppejä tämä ei kuitenkaan koske, vaan esimerkiksi jäänöslopukkeelliset sanat jäävät tämän ilmiön ulkopuolelle.

punaise- *punais+in*

i-vartaloisten nominien yhteydessä vartalon loppu-*i* muuttuu *e*:ksi. (Koivisto 2013: 145—147.)

siisti- *siiste+in*

A-vartaloissa mahdollisia variaatioita on muita vartaloita enemmän. Muutos riippuu tässä tapauksessa sanavartalon tavumäärästä. Kaksivartaloisten sanojen loppu-*a* muuttuu monikon yhteydessä joko *o*:ksi tai katoaa kokonaan riippuen sanan ensimmäisestä vokaalista. Lavean vokaalin aloittaessa vartalon loppuvokaaliksi tulee *o* ja pyöreän yhteydessä loppuvokaali taas katoaa. Superlatiivin suffiksin edeltä vartalovokaali katoaa kummassakin tapauksessa. *ä*-loppuisten vartaloiden lopussa tapahtuu aina kato riippumatta siitä, onko liittyvä suffiksi monikon vai superlatiivin tunnus.

soma- *som+in*

pyhä- *pyh+in*

Kolmi- ja useampitavuisten nominivartaloiden morfofonologiset muutokset ovat astetta mutkikkaampia kuin kaksitavuisten. Silloin loppu-*A* vaihtelee joko kadon tai *O*:n kanssa. Vaihteluun vaikuttavat sanan sanaluokka (substantiivi vai adjektiivi), vartalon konsonantit ja viimeistä tavua edeltävän tavun vokaali. Adjektiivin superlatiivien kohdalla loppu-*A* edustuu aina katona.

vetävä- *vetäv+in*

napaka- *napak+in*

Joko pitkään vokaaliin tai diftongiin päättyvissä nominivartaloissa on myös omat muutoksensa. Pitkien vokaalien kohdalla vaihtelu ei kuitenkaan riipu vokaalien laadusta, vaan samat säännöt koskevat kaikkia pitkiä vokaaleja. Pitkä vokaali siis lyhenee *i*:llisen suffiksin yhteydessä.

vapaa- *vapa+in*

Kuitenkin kaksois-*i* muuttuu *e*:ksi.

kaunii- *kaune+in*

uo-, *yö-* ja *ie*-diftongien yhdistyessä suffiksin *i*:n kanssa *i*:tä edeltää diftongin jälkikomponentti.

tie- *te+i+tä*

i:llisen diftongin yhteydessä taas suffiksi-*i* yhdistyy diftongin alkukomponentin kanssa.

sunnuntai- *sunnunta+i+na*

Lisäksi myös muut vokaalit aiheuttavat erilaisia vaihteluja. Joissakin *i*-loppuisissa sanoissa sanavartalossa onkin loppuvokaalina *e*.

kivi *kive-*

kieli *kiele-*

Vastaavaa vaihtelua saattaa esiintyä myös monikon tunnuksen edellä joissakin taivutustyypeissä. *A:e-* ja *A:i-*vaihtelua tapahtuu komparatiivin tunnuksen yhteydessä. Kaksitavuisilla adjektiiveilla vartalon loppu-*A* muuttuu ennen komparatiivin tunnusta *e*:ksi ja kaikilla adjektiiveilla komparatiivin vokaalivartalon loppu-*A* on yksikön nominatiivissa *i*. (Koivisto 2013: 148—155.)

2.3 Hahmo ja muotti

Sanahahmo ja muotti liittyvät kumpikin sanan sisäiseen rakenteeseen. Sanahahmo viittaa sanan fonologiseen ilmiösuureen, johon kuuluvat sen tavuluku sekä morfologinen ja fonologinen rakenne. Nominien taivutustyypeillä on samanlainen sanahahmo, kun tarkasteluun otetaan vokaalivartalon

tavuluku ja loppuvokaalit. Nämä vaikuttavat erityisesti taivutukseen ja johtamiseen, sillä olennainen osa sanahahmoa on sanan vartalon loppu, joka kertoo sanan morfologisen tyypin. Usein se on jokin johdostyyppi. Tällaisia sanoja voidaan kutsua muoteiksi, sillä niissä on vakiintunut sanan loppu ja vapaa tila muuttuvalle vartaloaineekselle. Muottia on siis mahdollista hyödyntää sananmuodostuksessa, jolloin vartaloaineksen tilaan sijoitetaan erilaisia vartaloita, jolloin yhdessä loppuaineuksen kanssa niistä muodostuu joko uusia sanoja tai taivutusmuotoja. Sanoja eritellään niiden morfologisen koostumuksen perusteella, jolloin saman tyyppisen rakenteen omaavat sanat voidaan niputtaa saman muotin alle. Muottia hyödynnetään usein esimerkiksi ekspressiivisanoissa. Muotti tuo siten esiin eri sanojen väliset yhtäläisyydet. (SKS 2005: 171—172.)

Suomen kielen perussanan hahmo on tyypillisesti kaksitavuinen ja vokaaliloppuinen. Hahmo-käsitteelle onkin yleistä määritellä sanoja nimenomaan tavuluvun ja sanan loppuvokaalien mukaan. Vaikka CV on tavutyypeistä yleisin, on kuitenkin sanarakenteena CVCCV ja CVVCV on kaikkein tyypillisin. Tavurakenne on yhteydessä sanan morfologiseen rakenteeseen siten, että kaksitavuiset sanat on määriteltävissä suomen kielen perussanoiksi, kun taas useampitavuiset ovat pääsääntöisesti kompleksisia sanoja eli yhdyssanoja tai johdoksia. Sanahahmo auttaa kielenkäyttäjiä luomaan yhteyksiä sanojen tai sananmuotojen välillä. Eri nomineilla on samantyyppinen sanahahmo, kun niitä on taivutettu samassa sijassa. Tällöin sijamuodon tunnus toimii yhdistävänä tekijänä sanojen välillä. Myös tavuluku vaikuttaa taivuttamisen yhteydessä voimakkaasti sanan hahmoon. Tavuluku ja sanan perässä oleva samanlainen suffiksi voivat auttaa kielenkäyttäjiä luomaan yhteyksiä sanojen välille ja auttamaan esimerkiksi taivuttamisessa. Taivutustunnuksen lisäksi johdinaines voi olla vastaava huomionkiinnittäjä kielenkäyttäjän etsiessä sanasta tuttua sanahahmoa. (Koivisto 2013: 168—173.)

Kieli perustuu säännönmukaisuuteen, ja kielenkäyttäjät pyrkivät kielenkäytössään yksinkertaisuuteen ja helppouteen. Tämän takia kullekin sanaluokalle voidaan määritellä oma muottinsa, jonka mukaan kielenkäyttäjät sanaluokan sanoja muodostavat. Muotti on jaettavissa kahteen osaan. Ensin sanassa on vaihteleva muuttujaosa, joka on siis sanan vartalo. Sanan loppuosa on taas runko-osa, jossa on paikka sanan vakioiselle osalle. Runko-osaan sijoittuu joko johdos tai taivutustunnus. Vaikka runko-osa pääsääntöisesti onkin vaihtelematon, voi se kuitenkin sisältää erilaisia vokaalisoinnun aiheuttamia vokaalinvaihteluja. Myös taivutustunnuksissa voi olla vaihtelua. Esimerkiksi partitiivin päätteitä esiintyy suomen kielessä useita. Muotit muodostavat yhdessä sarjan, jossa siis muoteilla on yhteinen runko-osa ja vaihteleva muuttujaosa. Muottikäsitteeseen liittyy kaksi alakategoriaa: fonologinen ja morfologinen muotti, joista morfologisella muotilla on määritellympi ilmenemismuotonsa. Fonologinen muotti on abstraktimpi ja lähenee sanahahmon käsitettä. (Koivisto 2013: 177—181.)

Muottien käyttäminen perustuu analogiaan, eli kielenkäyttäjien kykyyn löytää sanojen väliltä yhdistäviä tekijöitä. Muotit ja niihin liittyvä analogia toimivatkin lähtökohtana uusille sanoille ja johdoksille. Niiden avulla myös sopeutetaan lainasanoja suomen kieleen. Muotit eivät kuitenkaan koostu vain sanan morfologisesta tai fonologisesta rakenteesta, vaan merkitys liittyy niihin voimakkaasti. Varsinainen merkitys on yhteydessä muotin vaihtelevaan muuttujaosaan, joka yksilöi sanan. Silti runko-osalla on oma vaikutuksensa sanan lopulliseen merkitykseen. Esimerkiksi johdoksissa tiettyyn aihepiiriin liittyvät sanat tuotetaan samanlaisen mallin mukaan, jolloin ne ovat erotettavissa toisen aihepiirin sanoista. Mitä produktiivisempia muotit ovat, sitä enemmän niillä on käyttömahdollisuuksia kielessä ja sitä laajemmalle ne levittäytyvät. Erityisesti uudet sanat hakeutuvat produktiivisiin muotteihin, ja toisaalta myös muut, vähemmän produktiivisten muottien sanat voivat alkaa siirtyä produktiivisempien muottien malliin. Vaikka muotin käsitteeseen liittyy voimakkaasti juuri säännöllisyyden vaatimus, antaa muotti myös sijaan luovuudelle ja kokeiluille. Muotteihin on mahdollista sijoittaa täysin poikkeavia sanoja, ja muuttaa siten kielen normeja. (Koivisto 2013: 187—189.)

2.4 Johtaminen

Morfologiaan liittyy sanojen taivutuksen ohella sananmuodostus. Sananmuodostuksessa kielen sanastoon luodaan uusia lekseemejä. Keinoja tähän on kaksi: yhdistäminen ja johtaminen. Yhdistämällä luodaan yhdyssanoja, joissa perinteisesti määriteosa tarkoittaa perusosaa. Johtamisessa sanan kantavartaloon liitetään johdinsuffiksi, epäitsenäinen morfeemi, joka muokkaa kantasanan merkitystä (Lepämaa, Lieko, Silfverberg 1996: 16). Tässä tutkimuksessa ei käsitellä sanojen yhdistämistä, mutta mukana on suomen kielen produktiivinen johdin $-(U)Us$, jolla tuotetaan kieleen ominaisuudennimiä sekä epäproduktiivisempi $-s$ -johdin, joka muuttaa luvut järjestysluvuiksi. Johtamisen ja taivuttamisen raja ei kuitenkaan ole kovin selkeä, vaan aiemmin selkeästi taivutukseen liitetyt suffiksit on nykyään kyseenalaistettu. Niiden voidaan katsoa kuuluvaksi myös johtamisen alaan. Tutkimuksessani tällaisen epäselvän roolin saaneita morfeemeja edustaa superlatiivin tunnus.

2.4.1 Yleistä johtamisesta

Johtamisessa kantasanaan siis liitetään jokin johdin, joka muokkaa kantasanan merkitystä. Johdin kiinnittyy aina suoraan sanan vartaloon, ennen muita suffikseja kuten taivutustunnuksia. Jo kertaalleen johdettu sana voi toimia kantavartalona uudelle johtimelle. Johtimet voidaan ryhmitellä sen mukaan, minkä sanaluokan sanoja ne luovat. Suomen kielessä on verbinjohtimia, joilla muodostetaan uusia verbejä, ja substantiivinjohtimia, joilla muodostetaan uusia substantiiveja.

Pääsääntöisesti johtamisen yhteydessä kantasanan sanaluokka muuttuu joksikin toiseksi. Toisaalta suomen kielessä on myös useita johtimia, esimerkiksi verbeille, joilla vain muokataan kantasanaa toimivan verbin merkitystä uudenlaiseksi. Johtimen liittymistä säätelevät monenlaiset rajoitukset ja morfofonologiset säännöt, jotka ovat usein epäsäännöllisiä ja siten hankalasti kuvattavissa yleisesti. (Koivisto 2013: 256—263.) Johtimen merkitys ei aina ole kuvattavissa kovinkaan yksinkertaisesti. Yksi johdin voi kantaa useampaa merkitystä riippuen siitä, millaiseen sanaan se kulloinkin liittyy. Toisaalta saman merkityksen voi luoda eri sanoihin erilaisilla johtimilla.

Perinteisen johtamisen lisäksi suomen kielessä luodaan uusia sanoja myös mallien ja analogian kautta. Sanamuodostus hyödyntää aktiivisesti kielessä olevia malleja ja muotteja, joita se soveltaa toisiin sanoihin (tarkemmin muoteista luvussa 2.3). Muotissa on aina vakio, muuttumaton osa ja muuttuva osa. Kielenkäyttäjät näkevät joidenkin sanojen välillä samankaltaisuutta sanojen rakenneosissa ja niiden luomissa merkityksissä. Tätä yhteistä rakenneosaa hyödynnetään sellaisten uusien sanojen luonnissa, joihin halutaan vastaava, esimerkiksi tietyn rakenneosan tuoma merkitys. Sanojen yhtäläisyydet on assosioitavissa kielenkäyttäjien mielessä muihin sanoihin, joista muokataan muotin avulla uusia sanoja. (Koivisto 2013: 224-226.) Kielen ja kielenkäyttäjien pyrkimys yhdenmukaisuuteen pitää erilaisia muotteja aktiivisinä. Muoteille pyritään löytämään oma erikoistumisalueensa, jonka sanoihin sovelletaan tiettyä muottia, jolloin muotin merkitys vakiintuu.

Sanamuodostus edellyttää kuitenkin aina jonkin syyn. Usein syyksi riittää jokin sanastossa oleva aukko, joka aiheuttaa ongelmia kommunikaatiossa. Tätä aukkoa pyritään täyttämään sanamuodostuksen keinoin. Tällaista nimeämistarpeeseen perustuvaa johtoa nimitetään leksikaaliseksi derivaatioksi. Johtaminen voi kuitenkin olla myös syntaktista, jolloin sanamuodostuksen tarve motivoituu ympärillä olevasta tekstistä. Perinteisesti syntaktisessa johdossa johdettavan sanan sanaluokka muuttuu, mikä mahdollistaa aiheen käsittelyn jatkumisen tekstissä. Tekstiin tarvitaan siis sana, joka soveltuu tekstin luomiin rakenteellisiin vaatimuksiin. (Koivisto 2013: 229—231.)

Johtamiseen liittyy olennaisesti produktiivisuus. Produktiivisuudella tarkoitetaan sitä, kuinka tarkat säännöt ja rajoitukset ohjailevat johtimen liittymistä kantasanaan. Mitä vähemmän näitä rajoituksia on, sitä useampaan kantasanaan johdin sopii ja sitä helpompi sillä on muodostaa uusia sanoja. Osa johtimista ovat hyvin epäproduktiivisia, jolloin niiden kannaksi sopii vain erittäin rajattu joukko sanoja. Suomen kielessä on myös johtimia, jotka ovat niin produktiivisia, että vetävät puoleensa muiden johtimien kantana toimivia sanoja. Produktiiviselle johtimelle ja muotille ominaista on läpinäkyvyys, eli kantasanan ja johtimen erottaminen toisistaan on helppoa, prosessin morfologiset säännöt ovat selkeät, johdin tuottaa merkitykseltään samanlaisia sanoja ja johdin saa kantasanakseen mahdollisimman suuren määrän sanoja. Produktiivisuus ei ole kuitenkaan joko tai –

ilmiö, vaan sitä voidaan ajatella jatkumona. Toiset johtimet ovat produktiivisempia kuin toiset. Toisaalta produktiivisuuden astekin voi muuttua kielen muuttuessa. (Koivisto 2013: 234—240.)

2.4.2 Johtamisen ja taivutuksen eroista

Periaatteessa taivutus ja johtaminen ovat muodostusprosessina hyvin lähellä toisiaan. Kummassakin leksikaaliseen vartaloainekseen liitetään suffikseja (Koivisto 2013: 350). Sen lisäksi myös liitettävät suffiksit muistuttavat rakenteeltaan toisiaan, vaikkakin johtimet sijoittuvat aina sananvartalon perään, kun taas taivutustunnukset seuraavat vasta johtimia (mp.). Myös taivutettavan sanan vartalossa ja uuden sanan kantavartalossa on samankaltaisuutta (ISK 2005: 92). Merkitykseltään johtimet ja tunnukset ovat kuitenkin erilaisia. Taivutustunnusten merkitys on syntaktinen, jolloin ne kertovat taivutetun sanan merkitystehtävästä lauseessa, ja johtimet sen sijaan muokkaavat kantasanan merkitystä antamalla sille jopa useita eri merkityksiä riippuen johtimesta ja itse kantasanasta (Lepäsmä, Lieko, Silfverberg 1996: 25). Esimerkiksi genetiivi määrittää sanan aseman omistuslauseessa erilaiseksi kuin inessiivissä olevan sanan. Johtamisessa johdin muokkaa sanan merkitystä, jolloin sanasta tulee kokonaan uusi. Johtamiselle onkin tyypillistä, että kantasanan sanaluokka muuttuu (Koivisto 2013: 351). Tällöin sanaluokan muutos vaikuttaa myös alkuperäisen sanan valenssiin eli siihen, millaisia täydennyksiä sana saa lauseessa (ISK 2005: 92). Taivuttaminen ei tätä aiheuta, vaan tuottaa vain uuden taivutusmuodon sanan paradigmaan. Kumpikin prosessi toteutetaan erilaisten morfologisten sääntöjen avulla, jotka aiheuttavat sanan vartalossa ääntenvaihteluja. Taivutuksen yhteydessä ne ovat kuitenkin säännöllisempiä, kun taas johtamisessa ne ovat epäsäännöllisiä ja vaikeammin yleistettävissä (Lepäsmä, Lieko, Silfverberg 1996: 25).

Yksi keskeinen ero johtamisen ja taivuttamisen välillä on produktiivisuus. Taivutusmuodot ovat hyvin produktiivisia toteutuessaan kyseisen taivutuksen omaavan sanaluokan kaikissa jäsenissä johtamisen produktiivisuuden riippuessa aina erikseen johdostyypistä ja johtimesta (Koivisto 2013: 351). Esimerkiksi nominien taivutukseen kuuluva sijataivutus toteutuu jokaisen nominin taivutusparadigmassa. Erilaisten johdinten välillä on sen sijaan merkittäviä eroja produktiivisuudessa. Osa johtimista on täysin produktiivisia, jolloin hyvin monet suomen kielen sanat voivat toimia sen johtimen kantasanana. Toisaalta suomen kielessä on myös johtimia, joilla on tarkasti määriteltävissä oleva, rajattu joukko sanoja, joihin ne voivat liittyä.

2.4.3 Eräitä johtimia

Seuraavissa alaluvuissa käsiteellään tarkemmin tutkimuksessa esiintyviä johtimia. Sanojen taivutustehtävässä mukana on ominaisuudennimiä ja järjestyslukuja. Segmentointitehtävästä löytyy sanoja superlatiivimuodossa.

2.4.3.1 Ominaisuudennimet

Merkitykseltään ominaisuudennimet tarkoittavat yleensä entiteettiä, jota ei voi laskea mutta joka kuitenkin on jaollinen (ISK 2005: 200). Ominaisuudennimiä muodostetaan adjektiiveista johtimilla *-Us* tai *-UU_s*. Johtimen variantit vaihtelevat vartalon loppuvokaalin mukaan. Lyhyempi kiinnittyy *O-* ja *U-*loppuisiin vartaloihin sekä pitkiin vokaaleihin, jonka yhteydessä jälkimmäinen vartalovokaali katoaa johtimen tieltä. Pidempi taas kiinnittyy *A-* ja *e-*loppuisiin vartaloihin, joissa vartalovokaali häviää antaakseen tilaa johtimelle. Johdettavassa vartalossa tulee olla vahva konsonantti kaikissa tapauksissa. (Lepämaa, Lieko, Silfverberg 1996: 73-74.)

tuoreus : *tuoreuden* : *tuoreutta* (vartalo *tuoree-*)

kylmyys : *kylmyyden* : *kylmyyttä* (vartalo *kylmä-*)

Pääsäännöstä esiintyviä poikkeuksellisia muotojakin ominaisuudennimistä löytyy. Joissakin tapausryhmissä on vaihtelua johtimen valinnassa ja äänteiden muutoksissa. Tällaisia ovat esimerkiksi *ii-*loppuiset vartalot tai *-liAs-*loppuiset adjektiivit. (ISK 2005: 202.)

Ominaisuudennimien johdin on hyvin produktiivinen. Lähes kaikkien adjektiivien lisäksi sillä voidaan muodostaa uusia sanoja myös partisiipeistä. Poikkeuksen tähän produktiivisuuteen tuovat järjestysluvut ja agenttipartisiipit sekä adjektiivien komparatiivi- ja superlatiivimuodot. Sen sijaan osa substantiiveista voi muuntautua ominaisuudennimiksi. Substantiivit viittaavat pääsääntöisesti ihmisiin ja johtimella niistä saadaan kyseisenä ihmisenä olemista ja toimimista. Tällaisia ovat esimerkiksi *äitiys* (< *äiti*) ja *opettajuus* (< *opettaja*). (ISK 2005: 199.)

2.4.3.2 Järjestysluvut

Järjestyslukuja muodostetaan *-s-*johtimella numeraaleista ja kvanttorista *moni* (ISK 2005: 290). Poikkeuksena lukusanoilla *yksi* ja *kaksi* on omat muotonsa: *ensimmäinen* ja *toinen*. Järjestyslukujen johdin liittyy kantasanan pääsääntöisesti heikkoon vokaalivartaloon (mp.). Johtimella on useampi variantti, jotka esiintyvät sanan erilaisissa taivutusmuodoissa.

yhdeksäs : *yhdeksännen* : *yhdeksättä* : *yhdeksäntenä*

Johdin ei ole kovin produktiivinen, sillä sen käyttöala sisältää vain numeraalien suhteellisen pienen joukon, eikä sillä juuri ole laajentumismahdollisuuksia.

2.4.3.3 Superlatiivit

Superlatiivin kantasanana toimii yleensä adjektiivi, josta muodostetaan superlatiivi *-in*-johtimella. Tuloksena syntyvä sanan tarkoittaa kantasanan ilmaisevan ominaisuuden suurinta mahdollista määrää (Lepäsmä, Lieko, Silfverberg 1996: 81). Johtimessa sijaitseva *-i-* aiheuttaa kantasanan vartalossa runsaasti erilaisia vartalonmuutoksia (tarkemmin luvussa 2.2.3). Johdin liittyy kantasanan genetiivivartaloon (ISK 2005: 292). Genetiivivartalolla tarkoitetaan kantasanan yksikön genetiivimuodon vokaalivartaloa, jossa ilmenee kantasanasta riippuen astevaihtelun heikko tai vahva aste. (Koivisto 2013: 116) Astevaihtelun asteesta huolimatta superlatiivin tunnus liittyy vartaloon aina samalla tavoin (mp.).

suurin : suurimman : suurinta

Adjektiivien lisäksi johtimen kantasanana voivat toimia partisiipit, adjektiivien *sti*-johdokset ja tietyt komparaatioadverbit (ISK 2005: 294).

Superlatiivin tunnuksen voi nähdä joko osana adjektiivien taivutusta tai adjektiiveihin liittyvänä johtamisena. Kumpaakin vaihtoehtoa tukevat useammat perustelut. Superlatiivin tunnus liittyy sanan vartaloon ennen taivutustunnuksia, kuten johtimetkin. Merkitykseltään tunnus kuitenkin lähenee muita taivutustunnuksia. Se ei muuta johdetun sanan sanaluokkaa, eikä sen antama merkitys riipu johdettavasta sanasta, vaan tunnus antaa kaikille sanoilleen juuri samanlaisen merkityksen. Tunnus voi jonkin verran muuttaa sanan valenssia. Toisaalta kaikki johtaminen ei muuta sanan sanaluokkaa, vaan osa johtamisesta muokkaa kantasanan merkitystä. Tällöin superlatiivin tunnus toisi adjektiiviin vain uuden piirteen. Perinteisesti taivutuksessa tunnukset ja päätteet on mahdollista liittää kaikkiin sanaluokan sanoihin. Tässä tapauksessa superlatiivin tunnus ei voi kuitenkaan kiinnittyä kuin adjektiiveihin, mikä lähentää sitä johtimiin. (Yleisemmin johtamisesta ja taivuttamisesta luvussa 2.4.2)

3. Lapsenkielen kielen kehityksestä ja kielellisestä tietoisuudesta

Tässä luvussa käsitellään yleisesti lapsen kielen oppimista ja siihen liittyviä teorioita. Keskeisenä nykyteoriana esittelen esi- ja varhaismorphologian teorian. Lisäksi avaan kielellisen tietoisuuden käsitettä.

3.1 Kielellisestä tietoisuudesta

Lapsilla on varsinkin ennen kouluikää valtava kiinnostus kieleen ja sen piirteisiin. He tekevät paljon kysymyksiä, jotka kuitenkin kohdistuvat ensisijaisesti merkitykseen. Sanan rakenne ei herätä heissä vielä suurta mielenkiintoa. Kielen pohtiminen on heille vaikeaa ja syö liikaa resursseja keskittyneisyydestä, joka on suunnattuna muutenkin vaativaan kielenkäyttöön ja ymmärtämiseen. Lapset elävät juuri siinä hetkessä, eikä heille ole merkityksellistä alkaa miettiä, millaisista osista kukin sana koostuu. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteivätkö he leikkisi kielen rakennepiirteillä. Lapset innostuvat sanoilla leikkimisestä, sanan äänteiden muuntelusta ja sanojen osilla leikkimisestä tiedostamatta kuitenkaan toimintansa teoreettista puolta. Kielellinen tietoisuus tarkoittaa kuitenkin sitä, että pystyy tietoisesti suhtautumaan kieleen ulkopuolisen tarkkailijan asemasta ja analysoimaan sitä. Kielelliseen tietoisuuteen kuuluu monenlaisia osa-alueita: fonologinen, morfologinen, syntaktinen ja pragmaattinen tietoisuus (Torneús 1991: 3—10).

Kielellisen tietoisuuden kehittyminen on yhteydessä lapsen kognitiiviseen kehitykseen. Kognitiivinen kehitys – kyky ajatteluun – vaatii taidon suunnata tarkkaavaisuutensa johonkin asiaan tahdonalaisesti. Se tarkoittaa kykyä muuttaa näkökulmaa ja reflektoida omaa toimintaansa, näkemäänsä ja kokemaansa. Lapsen mieli jäsentyy uudelleen ja auttaa ajattelua vapautumaan hetken tilannesidonnaisuudesta. Kielellinen tietoisuuden merkitys on suuri erityisesti lukemaan oppimiselle. (Torneús 1991: 10—14.) Mitä kehittyneempää lukeminen on, sitä enemmän tekstiä luetaan isompina kokonaisuuksina eikä vain kirjain kerrallaan. Jos lapsi ymmärtää, että sanalla on jonkinlainen rakenne, joka koostuu erilaisista morfeemeista, ja tunnistaa näitä morfeemeja, nopeuttaa se merkittävästi tekstin lukemista. Tällöin erilaiset morfeemit on mahdollista lukea kokonaisuuksina, kun lapsi havaitsee, että tietynlaiset morfeemit esiintyvät tietynlaisissa sanoissa. Monissa sanojen kirjoitusasuissa on useita morfologisia vihjeitä, joita taitavat lukijat osaavat hyödyntää. Myös luetun ymmärtäminen helpottuu, kun lapsi ymmärtää, että sanan eri osat muodostavat yhdessä sanan merkityksen. Toisaalta runsas lukeminen auttaa lasta tutustumaan kieleen ja sen erilaisiin piirteisiin. (Torneús 1991: 35—36.)

Varhaisimpia kielenkehityksen teorioita lienee ollut behavioristien malli, joka perustuu ärsykkeeseen ja sen tuottamaan reaktioon. Lapsi tuottaa esimerkiksi puhetta sattumalta, josta hänet

palkitaan. Palkkio saa hänet toimimaan samalla tavoin uudestaan. Myös matkiminen ja jäljitteleminen ovat keskeisiä toimintoja kielen oppimisessa. Transformationalistit korostavat lapsessa olevaa synnynnäistä kykyä kielen oppimiseen. Lapsella on taipumus tuottaa kuulemansa puheen ja muun kielellisen materiaalin avulla kieliopillisia sääntöjä. Vähitellen säännöt kehittyvät aikuisten sääntöjä vastaaviksi. (Leiwo 1986: 38—46.) Toisaalta on esitetty, että kielen oppiminen on yhteydessä siihen, että ymmärtää sen käyttöä. Kieli siis korvaisi jonkin toiminnan, joka ilman kieltä olisi suoritettava fyysisesti ilmaisten. Tällaisia voisivat olla kielen vuorovaikutuskäyttö, heuristinen käyttö tai kuvittelukäyttö. (Leiwo 1986: 70—72.)

Yksi tunnetuimmista kielellisen kehityksen teoreetikoista on Piaget, joka määrittelee alakouluikäisten lasten käyvän läpi konkreettisten operaatioiden kautta. Konkreettisten operaatioiden kausi alkaa noin 8-vuotiaana ja päättyy 12-vuotiaana (Piaget ja Inhelder 1966: 94). Operaatioilla Piaget (ja Inhelder 1966: 94) tarkoittaa sellaisia toimintoja, jotka lapsi voi sisäistää ja jotka voi palauttaa takaisin alkuperäisen muottiin. Nämä rakenteet ovat samanlaisia kuin mitä ajattelussa esiintyy. Operaatioihin luetaan esimerkiksi säilyvyyden käsite. Lapsi oppii ymmärtämään, että tilat ovat muuttuvia. Veden määrä pysyy esimerkiksi samana, vaikka sen vaihtaisi erikokoisesta astiasta toiseen. Lapset alkavat kyetä luokitteluun ja sarjojen muodostamiseen. Tilan, ajan ja nopeuden ymmärrys kehittyy vähitellen konkreettisten operaatioiden kaudella. Aluksi nopeimmaksi luokitellaan se asia, joka on lähempänä kohdepistettä. Lapset eivät osaa ottaa huomioon esimerkiksi lähtöaikaa. (Piaget ja Inhelder 1966: 94—106.) Lapsille on siis tässä vaiheessa vielä hankala jäsentää muita kuin konkreettisia, silmin nähtäviä asiantiloja.

Toisaalta lapsille alkaa herätä ymmärrys erilaisista suhteista. Lapset ratkaisevat ongelmia kokeilemalla, eivätkä havaitse yleisiä lainalaisuuksia helposti. Suhteista lapset oppivat hahmottamaan peräkkäisyyden ja symmetrisyyden. Kausaalisuhteiden ymmärtäminen ei luonnistu, jollei lapsi saa mahdollisuutta testata, onko seuraus todella väitetyn kaltainen. He pystyvät järjestymään jonoon tai ymmärtämään sisaruuden vastavuoroisen merkityksen. Lauseiden käsitteleminen mielessä on hidasta ja haastavaa. Jos lapsella olisi hahmotuksen apuna konkreetteja esineitä, hän ymmärtäisi tilanteen nopeammin. (Beard 1971: 97—99.) Lapset eivät vielä tässä vaiheessa erota psyykkistä ja fyysistä syytä. Toisin sanoen lapset konkretisoivat myös esimerkiksi kognitiiviset toiminnot. Kokonaisuudessaan konkreettisten operaatioiden kausi tarkoittaa lapselle täydellistä kognitiivista ja sosiaalista desentralisaatiota. (Piaget ja Inhelder 1966: 107—108, 124.)

Vygotski taas määrittelee lapsen kielenkehityksessä kolme vaihetta: ulkoisen puheen, egosentrisen puheen ja sisäisen puheen. Ulkoinen vaihe on luonnollinen ja jopa primitiivinen. Puhe on hyvin alkukantaisella tasolla. Lapsi saattaa omaksua joitakin sanoja, mutta se on riippuvaista

ympäristön tarjoamasta materiaalista ja ärsykkeistä. Pian tämän jälkeen ajattelun ja kielen kehityslinjat yhdistyvät, mikä näkyy lapsen aktiivisena kyselynä esineiden nimistä ja valtavana sanaston laajentumisen kautena. Lapsi osaa tuottaa aiemmin erilaisia kieliopillisia rakenteita kuin varsinaisesti ymmärtää niitä. Hän osaisi esimerkiksi tuottaa useamman lauseen sisältäviä virkkeitä, muttei oman ajattelunsa tasolla ymmärrä näiden lauseiden välisiä suhteita. Sisäisen puheen syntyessä ajattelun ja kielen prosessit alkavat yhdistyä. (Vygotski 1982: 91—98.)

3.2 Morfologian oppiminen

Kielen oppimisen teorioita on kehitetty monia jo useiden vuosien ajan. Perinteisesti ne pohjautuvat englannin kieleen, jolloin ne eivät ole suoraan siirrettävissä suomalaisten lasten kielen oppimiseen. Englanti on luonteeltaan hyvin erityyppinen kieli kuin suomi. Esimerkiksi englannissa on kehitelty kielen oppimiseen malli, joka perustuu kahdentyypiseen sanojen taivuttamistapaan. Sanoja taivuttaessaan lapsi voi sääntöjen avulla liittää sanavartaloon sopivan päätteän tai sitten hän etsii muististaan sinne kokonaisena sananmuotona tallentuneen sanan (Oates ja Grayson 2004: 182—183). Eri reitit toimivat rinnakkain ja limittäin sen mukaan, missä muodossa sana on muistiin tallentunut (mp.). Pääsääntöisesti säännölliset taivutusmuodot muodostetaan erikseen sääntöjen avulla, kun taas epäsäännölliset muodot täytyy painaa mieleen kokonaisuuksina (mp.). Suomen kielen näkökulmasta teoria lieene liian yksinkertainen. Suomessa on vivahteikas morfologia, johon vaikuttavat voimakkaasti erilaiset morfofonologiset säännöt ja rajoitukset. Kaikkien poikkeavien muotojen muistaminen saattaisi johtaa siihen, että ulkoa muistettavia olisi lopulta enemmän kuin säännöin muodostettavia. Englannin kielessä erilaisia taivutusparadigmoja on vähemmän, ja ne ovat kooltaan suurempia kuin suomen kielen moninaiset, pienet taivutustyytit, jolloin teoria soveltuukin paremmin juuri englannin kielen oppimisen pohjaksi.

Pienen lapsen kielen oppimista nimenomaan morfologian näkökulmasta on Suomessakin selvitetty useissa eri tutkimuksissa. Yleisesti on päädytty siihen käsitykseen, että lapsi etenee kohti kielioppia ja sen sääntöjä, kunhan hän on ehtinyt kerätä sanavarastoonsa riittävän määrän kieliopin kannalta keskeisiä sananmuotoja (Laalo 2011: 12). Kovinkaan tarkkaa ja yksityiskohtaista mallia on kuitenkin vaikea antaa, koska aineistot eivät ole tarpeeksi monipuolisia ja laajoja (mp.). Useissa suomalaisissa tutkimuksissa on keskitytty tutkimaan vain muutamaa lasta kerrallaan, jolloin yleistettävyyks on hankalaa.

Kielen oppimistaipaleensa alussa lapsi omaksuu sanoja kokonaisuuksina. Sanat nousevat esiin arkielämän tilanteissa. Sanat ovat laajasti käytettyjä, kielenkäytön kannalta keskeisiä ja ilmaisuvoimaisia sanoja ja niiden taivutusmuotoja. Vähitellen näiden sananmuotojen välille alkaa syntyä assosiaatiosuhteita. Paunosen (1976: 59) mukaan sanat muodostavat ihmisten tajunnassa

erilaisia ryhmiä, jotka perustuvat assosiaatioon sanojen välillä olevista esimerkiksi muoto-opillisista tai äänteellisistä yhtäläisyyksistä. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi jokaista taivutusmuotoa jokaisen sanan kohdalla ei opetella erikseen, vaan ihminen käyttää hyväkseen näitä assosiaatioita ja lajittelee sanat ryhmiin, joissa hyödyntää samanlaista taivutusmallia. Kielenkäyttäjät siis muodostavat mielessään erilaisia taivutustyyppisiä, joihin lisäävät tarvittaessa uusia sanoja. Jo pienestä pitäen lapsi oppii segmenttoimaan kuulemiaan sanoja osiin ja luomaan niiden pohjalta yleisempiä sääntöjä, joiden pohjalta muotoutuvat erilaiset taivutusmallit (Paunonen 1976: 62). Lapsi oppii yrityksen ja erehdyksen kautta. Alkuun hän voi taivuttaa kaikkia kuulemiaan sanoja yhden oppimansa mallin mukaisesti. Kun häntä korjataan ja kun hän oppii lisää malleja, lapselle alkaa vähitellen muodostua käsitys suomen kielen taivutustyypeistä.

Taivutustyyppien muodostaminen ei ole kuitenkaan yksinkertaista. Suomen kielen taivutustyyppijärjestelmässä on paljon limittäisyyttä. Yksittäisistä taivutusmuodoista on usein vaikea määrittellä kyseisen sanan taivutustyyppiä, vaan on tunnettava lähes koko taivutusparadigman muodot, jotta taivutustyyppi voidaan varmasti tunnistaa (Paunonen 1976: 64). Taivutustyypeistä on löydettävissä perusparadigmoja, jotka ovat morfologialtaan yksinkertaisempia ja siten myös produktiivisempia ja kielenkäyttäjien on niitä helpompi oppia. Kieliyhteisön vaatimuksesta perusparadigmasta eriytyy uusia ryhmiä, eriytyneitä paradigmoja, jotka muokkaantuvat allomorfeiltaan vaihtelevammiksi ja siten haastavammiksi kuin alkuperäinen perusparadigma. (Paunonen 1976: 69-70.) Osa taivutustyypeistä on siis morfeemien muutosten kannalta vaikeampia oppia. Kielenkäyttäjät pyrkivät kuitenkin muuttamaan taivutustyyppisiä yksinkertaisemmiksi siten, että esimerkiksi uudet sanat alkavat noudattaa produktiivisinta ja usein myös yksinkertaista taivutustyyppiä.

Laalo (2011: 16) pitää kattavimpana teoriana lapsen morfologiseen kehitykseen esi- ja varhaismorfologian teoriaa. Teorian vahvuutena on sen tavoite jakaa lapsen kehitys tarkoituksenmukaisiin oppimiskausiin, sen soveltuminen morfologisesti rikkaisiin kieliin, autenttinen ja laaja tutkimusaineisto ja kyky nähdä lapsen kielioppi kokonaisuutena (mp.). Esi- ja varhaismorfologian teoria jakaa lapsenkielen kehityksen kolmeen osaan: esikielioppiin, varhaiskielioppiin ja kieliopin jäsentymisvaiheeseen (Laalo 2011: 21).

Aluksi lapsi oppii sanat kokonaisuuksina aikuisten puheesta. Esikieliopin vaiheessa lapsi toistelee muilta kuulemiaan sanoja vailla ymmärrystä taivutuksesta tai sanojen sisältämästä taivutusaineksesta (Laalo 2011: 21—22). Lapsi ei kuitenkaan omaksu kaikkia sanoja, vaan valikoi kuulemistaan sanoista itselleen merkityksellisiä ja muuten vanhempien puheessa taajaan esiintyviä (Koppinen, Lyytinen ja Rasku-Puttonen 1989: 57). Tässä vaiheessa nominatiivi on sanojen luonnollinen sijamuoto, koska lapset kuulevat useimmiten juuri nominatiivissa olevia sanoja

muiden puheessa (Laalo 2011: 21—22). Myös Karlsson (1982: 198) toteaa, että lapset käyttävät alkuun nominatiivimuotoa muiden muotojen perustana. Lapset suosivat nominatiivia myös siksi, ettei se tuo sanojen perään taivutussuffikseja. Lapsilla saattaa olla taipuvaisuutta kaksitavuisuustendenssiin, jossa he lyhentävät sanoja saadakseen ne mahtumaan kahteen tavuun. Apuna tässä ovat esimerkiksi typistymät, kontaminaatiota ja reduplikaatiot. Tässä vaiheessa nominatiivi yleistyy edustamaan kaikkia muitakin sijamuotoja. Jonkin verran lapsenkielessä voi esiintyä esikieliopin vaiheessa myös partitiivia, joka sekin on suomen kielessä laajasti käytetty sijamuoto. Lapsi ilmaisee itseään pääsääntöisesti yksisanaisesti, jolloin hän lataa kaiken tavoittelemansa sisällön tähän yhteen sanaan. (Laalo 2011: 21—22.)

Kun lapsi saa kerättyä sanavarastoonsa riittävästi erilaisia sanoja ja samoista sanoista useita eri taivutusmuotoja, alkaa hän muodostaa niistä itselleen miniparadigmoja. Tämä vaihe on keskeinen varhaiskieliopin kaudella. Miniparadigman muodostamiseen tarvitaan samasta sanasta vähintään kolme eri muotoa. Lapsi alkaa verrata näitä sanamuotoja toisiinsa ja etsiä niistä eroja ja yhtäläisyyksiä. Syntyneiden havaintojen perusteella lapsi alkaa ymmärtää sanojen välisiä suhteita ja prosessoida niistä taivutusaineiksia erilleen sanavartaloista. Tällaista tilannetta voidaan pitää lähtökohtana lapsen aktiiviselle kielen prosessoinnille verrattuna aiemman kauden jäljittelyyn perustuvaan sanojen muistamiseen ja toistamiseen. Usein tässä vaiheessa lapset alkavat käyttää ilmauksia, joissa on useampia sanoja. Tyypillisiä ovat myös lasten muodostamat omat sanamuodot, joita muodostaessaan lapsi kokeilee ja testaa kielenkäytön rajoja. Koska lapsi ei vielä tunne kaikkia morfologian sääntöjä, hän yhdistelee morfeemeja ja laajentaa jo oppimiaan sääntöjä ennakkoluulottomasti. (Laalo 2011: 22, 25.) Nomineista lapsenkieleen tarttuvat ensimmäisinä perheenjäsenten nimitykset sekä eläinten nimet, mitä selittää niiden yleisyys lapsille kohdistettavassa puheessa esimerkiksi leikkien aikana. Adjektiivit ilmaantuvat lapsenkieleen vasta myöhemmin. (Laalo 2011: 178.)

Alkaessaan koota suomen kielen morfologista järjestelmää lapsi joutuu haparoimaan monien eri tendenssien ja toisaalta rajoitusten välissä. Luonnollisesti lapsi pyrkii selvittämään taivutusjärjestelmien yleisimmät ja tärkeimmät säännöt ja periaatteet ennen perehtymistä useisiin kielenkäytön poikkeuksiin. Lapsilla on kyky yksinkertaistaa ja selkeyttää todellista morfologian järjestelmää päästäkseen siitä selville. Erilaiset, hyvin järjestelmälliset analogiat auttavat lapsen alkuun. Ensimmäisenä tehtävänä on opetella suomen kielen keskeisimmät vartalo- ja päätevaihtoehdot ja niiden yhdisteleminen. Tavoitteena on käyttää kaikkein keskeisimpiä ja yksinkertaisimpia variantteja, mikä helpottaa omaksumista. Tällöin syntyy runsaasti yleistyksiä, joilla lapsen on mahdollista sivuuttaa ongelmalliset yksityiskohdat ja poikkeukset. Yksi yleisimmistä laajennuksista on vokaalivartalon ilmaantuminen myös konsonanttivartaloisiin

sanoihin. Nominien kohdalla vokaalivartalon yleistyminen näkyy ensisijaisesti yksikön partitiivimuodoissa, jotka on kielen oppimisen alkuvaiheessa opittu kokonaisuuksina. Vokaalivartalon tullessa keskeiseksi vartalovariantiksi lapsi siirtää myös aiemmin osaamansa konsonanttivartaloiset sanat vokaalivartaloisiksi. Esimerkiksi *kättä*-sanasta voi tulla sääntöjen vastainen käteä-muoto. Morfologian jäsenyessä lapsi oppii vähitellen itsekin taivuttamaan konsonanttivartaloisia sanoja, jolloin myös konsonanttivartaloisuus saattaa yleistyä ennen molempien vartalovarianttien asettumista omiin kehyksiinsä. (Laalo 2011: 226—228.)

Viimeisessä vaiheessa taivutusparadigmat muokkaantuvat ja jäsenyvät vastaamaan kielenpuhujien normeja. Lapsi erottaa toisistaan sekä nominien että verbien taivutuksen ja sananmuodostuksen ja tuottaa ne suurimmaksi osaksi paradigmojen mukaisesti. Aluksi taivuttamista hallitsevat erilaiset yleistykset, joiden avulla lapsi oppii erottamaan poikkeukset tulkitessaan muiden kielenpuhujien tuottamia muotoja. (Laalo 2011: 23.) Vähitellen lapsi pystyy soveltamaan tuntemiaan sääntöjä myös uusiin sanoihin ja tilanteisiin.

Kouluikäisenä lapsella tulisi olla hallussa suomen kielen keskeinen morfologia ja rakenteet. Kuitenkin vielä silloin tapahtuu kieliopillisten sääntöjen muokkausta, yhdistelyä ja poikkeuksien oppimista (Koppinen, Lyytinen ja Rasku-Puttonen 1989: 56). Kehitys siirtyy erilaisten metalingvististen päätelmien tekemiseen, jolle olennaisena edellytyksenä on tietoisuus kielen äänne- ja tavarakenteesta ja niiden osista. Tällöin tarkastellaan kieltä tietoisesti, mihin liittyy olennaisena osana kyky erottaa rakenne ja muoto toisistaan. (Leiwo 1986: 111—113.) Metalingvistikilla tietoisuudella tarkoitetaan lapsen ymmärrystä kielen rakenteesta, muodoista ja säännöistä. Lapsille esimerkiksi erilainen monitulkintaisuus on hankalaa, jolleivät metalingvistiset taidot ole kehittyneet riittävästi. (Koppinen, Lyytinen ja Rasku-Puttonen 1989: 66—68.)

4. Aineisto

Tässä tutkimuksessa käytetty aineisto on kerätty eräältä pirkanmaalaiselta yhtenäiskoululta keväällä 2012. Kolmas luokka on valittu tutkimuskohteeksi siksi, että siihen mennessä lasten kielelliset taidot ovat kehittyneet siten, että heidän luku- ja kirjoitustaitonsa ovat melko sujuvia ja aikaa huomioida kielen piirteitä ja variaatiota jää siten aiempaa enemmän. Opetussuunnitelman (Opetushallitus 2004: 51) mukaan oppilaat alkavat kolmannelta luokalta lähtien kategorioida sanoja muun muassa taivutuksen perusteella ja käsitellä taivutuksen merkitystä tekstin rakentajana. Tällöin heille on tutkimusajankohtana opetettu esimerkiksi sijataivutusta ja siinä esiintyvät päätteet ovat oppilaille jo tuttuja. Tässä tutkimuksessa käsiteltävää aineistoa vastaavan aineiston olen kerännyt samaan aikaan myös kuudes- ja yhdeksäsluokkalaisista. Pro gradu –työtä kirjoittaessani kävi kuitenkin ilmeiseksi, ettei kaikki aineisto mahtuisi kunnolla pro gradu –tutkielman mittoihin, mistä johtuen jouduin rajaamaan työni koskemaan vain kolmasluokkalaisia vastaajia.

4.1. Kyselylomake

Aineisto muodostuu kyselylomakkeesta (liite 1), joka on suunniteltu vastaamaan tutkittavan ikäryhmän taitoja. Oppilailla oli aikaa täyttää kyselylomake yhden oppitunnin aikana (45 minuuttia) opettajan valvonnan alaisena. Lomakkeen tavoitteena ei ole testata oppilaiden kieliopillisten termien tuntemusta, vaan tehtävät mittaavat oppilaiden kielitietoa ja kykyä hyödyntää sitä. Siksi kyselylomakkeen muodostuksessa iso rooli on tehtävien sanojen valinnalla. Tavoitteena oli saada mukaan sellaisia sanoja, jotka eivät ole jokapäiväisessä käytössä ja jotka eivät siten ole taivutukseltaan oppilaille ennestään tuttuja vaan jopa tuntemattomia. Tällöin tehtävien tekeminen vaatisi ulkomuistista tuotettujen muotojen sijaan kielitajusta nousevien intuitioiden hyödyntämistä ja taivutuksen päättelyä analyttisesti. Valintaan vaikuttivat oppilaiden ikä ja sanojen tunnettuus. Oikeanlaisten sanojen valinnassa olen käyttänyt apunani Sanomalehtikielen taajuussanastoa (2004).

Kyselylomakeessa on ensimmäisenä taivutustehtävä, jossa oppilaiden pitää valita pyydetty taivutus tietyistä sanasta. Tässä tehtävässä on tavoitteena testata oppilaiden kykyä erotella erilaisia taivutusparadigmoja toisistaan. Mukana on myös epäsanuja. Seuraavassa tehtävässä täytyy osata taivuttaa annetut sanat sopimaan lauseisiin. Tässä tehtävässä huomio kiinnittyy sanan sisällä tapahtuviin vartalonmuutoksiin ja erityisesti kvalitatiiviseen astevaihteluun. Viimeinen tehtävä sisältää perinteistä sanan segmentointia, josta selviää oppilaiden kykyä tunnistaa erilaisia taivutustunnuksia ja johtimia. Tutkimukseen mukaan otetut sanat edustavat sanaluokaltaan nomineja, pronominit pois lukien. Pääosin tutkimussanat ovat vartaloltaan perussanoja, joissa on siis vain yksi morfeemi. Joukossa on myös kompleksisia sanoja, joiden vartaloissa on useampi

morfeemi ja jotka edustavat johdoksia. Myös yhdyssanat ovat vartaloltaan kompleksisia, mutta niitä ei tässä tutkimuksessa esiinny. Perussanojen voisi ajatella olevan lapsille helpompia käsitellä kuin kompleksisten sanojen.

Kyselylomaketta on testattu etukäteen vastaavan ikäisillä lapsilla. Testiryhmässä oli noin kymmenen testaajaa. Testitulosten perusteella kyselylomakkeen pituutta lyhennettiin, sinne valikoitiin uusia sanoja ja sitä selkeytettiin.

4.2 Vastaajat

Vastaajat ovat siis erään pirkanmaalaiskoulun kolmasluokkalaisia. Yhteensä heitä vastasi lomakkeeseen 45 oppilasta kolmelta eri luokalta. Heistä tyttöjä on 25 (56 %) ja poikia 18 (40 %). Kaksi (4 %) ei merkinnyt taustatietoihin sukupuoltaan. Suunnilleen samankokoiset sukupuoliryhmät mahdollistavat sen selvittämisen, onko sukupuolella jotakin vaikutusta kognitiiviseen tietoisuuteen. Äidinkielekseen vastaajista 38 (84 %) ilmoittaa suomen. Neljä (9 %) taas on kirjoittanut äidinkielekseen jonkin muun kielen. Näitä ovat thai, persia, arabia ja viro. Kolme vastaajista (7 %) on jättänyt tämän kohdan tyhjäksi. Tutkimuksen otos edustaa pääosin äidinkieleltään suomalaisia oppilaita. Suuri määrä muun äidinkielen omaavia ja suomea toisena kielenä opiskelevia voisi vaikuttaa tutkimustuloksiin merkittävästi. Kielellinen tietoisuus toisesta kielestä ei luonnollisesti voi olla yhtä laaja kuin samaista kieltä äidinkielenään puhuvilla. Lisäksi suomea toisena kielenä opiskelevilla voi olla hyvin erilainen lähtökohta kielen tarkasteluun ja käyttämiseen kuin sitä äidinkielenään opiskelevilla, mikä johtuu oppiaineiden erilaisista sisällöistä ja opetustavoista.

Taustalomakkeessa selvitetään myös oppilaiden innostusta lukemiseen ja kirjoittamiseen. Heidän tuli merkitä lomakkeeseen, mitä he lukevat viikoittain ja mitä he mahdollisesti kirjoittavat kouluajan ulkopuolella. Lisäksi siinä kysytään, kuinka monta kirjaa oppilaat lukevat vuodessa. Viikoittaisin kolmasluokkalaiset oppilaat lukevat mieluiten sarjakuvia ja kirjoja tai romaaneja. 45 oppilaasta kirjat merkitsi 18 (40 %) ja sarjakuvat 30 vastaajaa (67 %).

Taulukko 1. Vastaajien viikoittainen lukeminen.

| Luen viikoittain | Sanoma- ja aikakauslehdet | Sarjakuvat | Internet-sivustot | Romaanit/Kirjat | En mitään |
|------------------|---------------------------|--------------|-------------------|-----------------|------------|
| Vastaukset: | 16 % (7/45) | 67 % (30/45) | 18 % (8/45) | 40 % (18/45) | 2 % (1/45) |

Internet-sivustoja mainitsee lukevansa viikoittain vain 8 vastaajaa, vaikka määrän olisi voinut kuvitella olevan suurempi. Nykyään Internet on vallannut merkittävästi alaa perinteisemmiltä

painotuotteilta, kuten lehdistä ja kirjoilta. Voi kuitenkin olla, että vastaajien ollessa näin nuoria vanhemmat vielä säätelevät tietokoneella vietettyä aikaa tai vastaajien kohderyhmälle suunnattuja sivustoja ei juuri ole ainakaan artikkelimaisessa muodossa. Iahduttavaa kuitenkin on, että yhtä lukuun ottamatta vastaajat (98 %) merkitsivät lomakkeeseen lukevansa viikoittain jotakin. Myös kirjojen lukumäärää kysyttäessä suurin osa (62 %, 28/45) ilmoittaa lukevansa yli kymmenen kirjaa vuodessa.

Taulukko 2. Vastaajien lukema kirjamäärä vuodessa.

| Luettuja kirjoja vuodessa: | ei yhtään | alle 5 kpl | 6—10 kpl | yli 10 kpl | Vastaamaton |
|-------------------------------|-----------|----------------|-----------------|--------------|-------------|
| Vastaukset: | - | 11 % (5/45) | 24 % (11/45) | 62 % (28/45) | 2 % (1/45) |

Kukaan ei ole ilmoittanut, ettei lukisi koskaan kirjoja, ja vain viisi vastaajaa kertoo lukevansa alle viisi kirjaa vuodessa. Muutama vastaajista on peräti lisännyt vaihtoehtoihin uuden kohdan, jossa ilmoittaa lukevansa merkittävästi enemmän kirjoja vuodessa kuin kymmenen. Lisäksi lähes puolet oppilaista mainitsee kirjoittavansa erilaisia tekstejä vapaa-ajallaan. 56 prosenttia vastaajista (25/45) taas kertoo, ettei kirjoita koulun ulkopuolella mitään. Kirjoitetut tekstit voidaan jakaa kolmii: kaunokirjallisiin, faktapainotteisiin ja arkipäiväisiin teksteihin. Kaunokirjallisiin testeihin kuuluvat esimerkiksi tarinat ja runot, laulut, sarjakuvat ja kortit. Faktapohjaisia tekstejä ovat esimerkiksi muistiinpanot ja esitelmät. Lisäksi arkipäiväisiin teksteihin olen luokitellut kirjeiden ja päiväkirjan kirjoittamisen.

Taulukko 3. Vastaajien vapaa-ajalla kirjoittamat tekstit.

| Kirjoitan vapaa-ajalla: | Kaunokirjalliset tekstit | Faktapohjaiset tekstit | Arkipäiväiset tekstit | En mitään/vastaamattomat: |
|----------------------------|-----------------------------|---------------------------|--------------------------|------------------------------|
| Vastauksia: | 29 % (13/45) | 13 % (6/45) | 16 % (7/45) | 56 % (25/45) |

Selvästi eniten kolmasluokkalaiset kirjoittavat kaunokirjallisia ja fiktiivisiä tekstejä (29 %). Erilaisia arkipäiväisiä tekstejä olisi voinut kuvitella kirjoitettavan enemmänkin, varsinkin päiväkirjojen kirjoittamisen olisi ajatellut olevan yleisempää tuon ikäisten keskuudessa. Toisaalta faktapohjaisten tekstien kirjoittajien määrä yllättää. Esitelmien ja muistiinpanojen kirjoittaminen omaksi huvikseen ei ajattelisi olevan kovinkaan yleistä.

Lomakkeissa pyydettiin oppilaita arvioimaan oma luku- ja kirjoitustaitonsa. Pääsääntöisesti ne oli joko arvioitu yhtä hyväksi tai lukutaito oli arvotettu kirjoitustaitoa paremmaksi. Parempaa lukutaidon arviointia voinee selittää se, että tämän ikäisille lukutaito voi näyttäytyä vielä hyvin suppeana kykynä osata tavata teksti paperilta. Kirjoitustaitoon liitetään jo tuossa vaiheessa useampia osa-alueita. Pitää osata muodostaa kirjaimet, kirjoittaa oikein ja tuottaa erilaisia tekstejä. Kaiken kaikkiaan 42 oppilasta (93 %) sijoitti lukutaitonsa kategorioihin erittäin hyvä tai hyvä.

Taulukko 4. Vastaajien arvio omasta lukutaidostaan.

| Luen | erittäin hyvin | hyvin | kohtalaisesti | huonosti | vastaamaton |
|-------------|----------------|--------------|---------------|----------|-------------|
| Vastauksia: | 60 % (27/45) | 33 % (15/45) | 4 % (2/45) | - | 2 % (1/45) |

Lukutaito on arvioitu pääosin erittäin hyväksi, kun taas kirjoitustaito arvioitiin hyväksi. Erittäin hyvänä tai hyvänä kirjoitustaitoaan pitää kaiken kaikkiaan 40 oppilasta (89 %).

Taulukko 5. Vastaajien arvio omasta kirjoitustaidostaan.

| Kirjoitan | erittäin hyvin | hyvin | kohtalaisesti | huonosti | vastaamaton |
|-------------|----------------|--------------|---------------|----------|-------------|
| Vastauksia: | 22 % (10/45) | 67 % (30/45) | 11 % (5/45) | - | - |

Kukaan oppilaista ei pidä luku- tai kirjoitustaitoaan huonona ja vain pieni osuus kohtalaisenakaan. Kaiken kaikkiaan oppilaat ajattelevat osaavansa asiat äidinkielen opetuksen keskeisimmillä alueilla, jotka ovat myös vahvasti kytköksissä morfologian taitoihin ja kielelliseen tietoisuuteen.

5. Tulokset

Tässä luvussa tarkastelen kyselylomakkeiden tehtävistä saatuja tuloksia. Kyselylomake löytyy liitteenä lopusta. Kolmasluokkalaisia vastaajia on tutkimuksessa 45 kappaletta, joista lähes jokainen on vastannut kaikkiin pyydettyihin kohtiin. Kyselylomakkeessa on kolme eri tehtävää: oikean taivutusmuodon valinta annetuista vaihtoehdoista, sanan taivuttaminen sopivaksi annettuun lauseeseen ja sanasegmentaatio.

5.1 Yleisesti tuloksista

Tässä luvussa käsitellään tehtävistä saatuja tuloksia yleisesti. Tarkoitus on luoda yleiskatsaus siihen, mitä kolmasluokkalaiset ovat vastanneet lomakkeidensa tehtäviin. Jokaisessa alakategoriassa käydään läpi yksi lomakkeen tehtävistä.

5.1.1 Oikean taivutusmuodon valinta

Tehtävässä on yhteensä 30 sanaa, joille pitää löytää kahdesta annetuista vaihtoehdoista oikea genetiivimuoto. Sanat on jaettu seitsemään eri kategoriaan: *i:i*-nomineihin, *e:e*-nomineihin, *i:e*-nomineihin, *Vs*-loppuisiin nomineihin, ominaisuuden nimeä ilmaiseviin nomineihin, *s:kse*-nomineihin sekä *t*-loppuisiin nomineihin.

i:i-nomineihin kuuluvat sanat *titteli*, *kommentti* ja *monumentti*. Vaihtoehdoiksi on annettu paradigman mukaisen taivutuksen lisäksi *i:e*-nominien mukainen taivutus (*tittelen*, *kommenten* ja *monumenten*). Kokonaisuudessaan kolmosluokkalaiset tunnistavat *i:i*-nominin hyvin. Lähes poikkeuksetta kaikki ovat onnistuneet valitsemaan sanoille oikean taivutuksen. *Titteli*-sanalla kohdalla vain yksi vastaaja on valinnut siihen *i:e*-nominin taivutuksen (2 prosenttia vastauksista). *Kommentti*-sanasta kaikki 45 vastaajaa (100 %) ovat valinneet paradigman mukaisen taivutuksen. *Monumentti*-sana on saattanut olla nuorille oppilaille tuntemattomampi. Silti siinäkin vain 9 prosenttia vastaajista (4/45) on valinnut toisen taivutusparadigman.

Taulukko 6. Tulokset *i:i*-nomineista.

| Sana | Paradigman mukainen taivutus | Paradigmaa vastaamaton taivutus | Vastaamattomia |
|-------------------|------------------------------|---------------------------------|----------------|
| <i>titteli</i> | 98 % (44/45) | 2 % (1/45) | - |
| <i>kommentti</i> | 100 % (45/45) | - | - |
| <i>monumentti</i> | 91 % (41/45) | 9 % (4/45) | - |

e:e-nomineissa horjunta on aavistuksen *i:i*-nomineita suurempaa. Tähän luokkaan lukeutuvat sanat *puite*, *kiertue* ja *pauke*. *Kiertue*-sana on kahteen muuhun sanaan verrattuna poikkeuksellinen kahden loppuvokaalin takia. Tässä se on kuitenkin luokiteltu muiden *e*-loppuisten sanojen joukkoon, koska sen taivutus ei poikkea muista sanoista genetiivimuodossa, josta tässä tehtävässä on kyse. Kaikilla sanoilla on pitkän *e*-vokaalin sisältämä vartalo, johon lisätään suoraan genetiivin pääte *-n*. Toisena vaihtoehtona on lomakkeessa annettu joko *i:i*-nominien mukainen (*puitin* ja *paukin*) tai *i:e*-nominien tyyppinen taivutus (*kiertuen*). Kokonaisuutena näitäkin on osattu melko hyvin. *Puite*-sanana taivutuksen hallitsee siis 80 prosenttia (36/45) oppilaista. Myös *pauke*-sana osataan hyvin vastaajien keskuudessa (87 prosenttia, 39/45 vastanneista). *Kiertue*-sana jatkaa samaa linjaa vain neljällä paradigman vastaisella vastauksella (9 prosenttia vastanneista).

Taulukko 7. Tulokset *e:e*-nomineista.

| Sana | Paradigman mukainen taivutus | Paradigmaa vastaamaton taivutus | Vastaamattomia |
|----------------|------------------------------|---------------------------------|----------------|
| <i>puite</i> | 80 % (36/45) | 20 % (9/45) | - |
| <i>pauke</i> | 87 % (39/45) | 13 % (6/45) | - |
| <i>kiertue</i> | 91 % (41/45) | 9 % (4/45) | - |

i:e-nomineissa vastausten hajonta alkaa olla suurempaa. Tämä luokka vaikuttaa sekaantuvan helposti *i:i*-nomineihin, joiden mukaista taivutusta tarjottiin lomakkeessa toisena vaihtoehtona. *i:e*-nomineihin valitut sanat ovat *appi*, *riihi* ja *tosi*, ja niiden vaihtoehdot ovat *apin*, *riihin* ja *tosin*. Yllättäen näistä parhaiten on taidettu *riihi*-sana, jonka voisi kuvitella olevan nykyajan lapsille melko tuntematon merkitykseltään. *Riihi*-sanana taivutuksen on tunnistanut 38 oppilasta eli noin 84 prosenttia vastanneista. Kahdessa lomakkeessa kyseinen kohta on jätetty tyhjäksi. Vastaajista 26 henkilöä (58 %) on valinnut *tosi*-sanalle paradigmansa mukaisen taivutuksen, vaikka olisi voinut ajatella sanan olevan tähän kategoriaan määritellyistä tutuin. Kenties kyseinen sana vaikuttaa oudolta näin irrallaan kontekstista, eikä pyydetty genetiivimuotokaan taida olla sanan tyyppillisin esiintymismuoto. Kaikkein haastavimmaksi sanaksi osoittautuu *appi*, jota jopa 91 prosenttia vastanneista (41/45) on taivuttanut *i:i*-nominina. Vain 4 oppilasta (9 %) on tunnistanut sen *i:e*-nominiksi.

Taulukko 8. Tulokset *i:e*-nomineista.

| Sana | Paradigman mukainen taivutus | Paradigmaa vastaamaton taivutus | Vastaamattomia |
|--------------|------------------------------|---------------------------------|----------------|
| <i>appi</i> | 9 % (4/45) | 91 % (41/45) | - |
| <i>riihi</i> | 84 % (38/45) | 11 % (5/45) | 4 % (2/45) |
| <i>tosi</i> | 58 % (26/45) | 42 % (19/45) | - |

s-loppuisissa nomineissa on yleistymässä *s:kse*-päätteinen taivutusparadigma. Tähän luokkaan kuuluu kyselylomakkeessa kaksi sanaa: *aines* ja *hauis*. Niiden parit ovat aineden ja hauisen. Annetut vaihtoehdot ovat jossain määrin huonot, koska vartalon ja päätteiden yhdistelmät vaikuttavat melko epätavallisilta. Sanoista paremmin vastaajilla on hallinnassa *hauis*-sana, joka varmasti on myös oppilaille kaksikosta tutuin. Oikean taivutuksen tunnistaa peräti 96 prosenttia lapsista (43/45). *Aines*-sanassa heilahtelu on selvästi laajempaa. Sen kohdalla 35 vastaajaa (78 %) on valinnut paradigman mukaisen taivutuksen kun taas 10 oppilasta (22 %) vastoin paradigmaa.

Taulukko 9. Tulokset *s:kse*-nomineista.

| Sana | Paradigman mukainen taivutus | Paradigmaa vastaamaton taivutus | Vastaamattomia |
|--------------|------------------------------|---------------------------------|----------------|
| <i>aines</i> | 78 % (35/45) | 22 % (10/45) | - |
| <i>hauis</i> | 96 % (43/45) | 4 % (2/45) | - |

Vs-sanoista on tutkimuksessani esillä sanat *eheys*, *eväs* ja *kiuas*. Näistä kaksi jälkimmäistä taipuvat *As*-nominien mukaan, mutta *eheys*-sana on selvästi poikkeuksellinen. Se on kuitenkin mukana tutkimuksessa, koska se on ulkoasultaan muita *s*-loppuisia sanoja haastavampi. Se on luokiteltu yhteen *As*-tyypin kanssa, koska senkin genetiivimuodossa on kaksi vokaalia ennen genetiivin tunnusta. Toisena vaihtoehtona vastaajilla on *s:kse*-paradigman mukainen taivutus (eheyksen, eväksen ja kiuaksen). Parhaiten oppilaat ovat tunnistaneet sanat *eväs* ja *kiuas*, vaikka etenkin *kiuas*-sanassa on haastava kvalitatiivinen astevaihtelu. *Eväs*-sanalla oikea taivutusmuoto on valittu 44 kertaa (98 %). *Kiuas*-sanassa taas oikeita vastauksia löytyy 34 lomakkeesta (76 %), mikä on kuitenkin vähemmän kuin aiemmin käsitellyissä sanoissa. *Eheys*-sanassa paradigman mukainen vaihtoehto on valittu vain 17 kertaa eli 38 prosenttia kaikista

annetuista vastauksista. Vaihtoehtoisen vastauksen on valinnut 28 oppilasta (62 %). Sana ei liene kaikille oppilaille tuttu käytöltään ja merkitykseltään ja lopuillakaan se ei taida olla jokapäiväisessä käytössä.

Taulukko 10. Vs-nominit.

| Sana | Paradigman mukainen taivutus | Paradigmaa vastaamaton taivutus | Vastaamattomia |
|--------------|------------------------------|---------------------------------|----------------|
| <i>eheys</i> | 38 % (17/45) | 62 % (28/45) | - |
| <i>eväs</i> | 98 % (44/45) | 2 % (1/45) | - |
| <i>kiuas</i> | 76 % (34/45) | 24 % (11/45) | - |

Ominaisuudennimet muodostavat lomakkeen kolmannen s-loppuisten sanojen ryhmän. Mukaan on otettu sanat *kitkeryys*, *raukeus* ja *sitovuus*. Niiden vaihtoehtoiset vastaukset ovat kitkeryeen, raukeuten ja sitovuuen, jotka tosin ovat suomalaisen kielitajuun hyvin erikoisia vaihtoehtoja ja siten hankalia valintoja tutkimuksen kannalta. Ominaisuudennimet on helposti tunnistettavissa ja laajalti käytössä arjessa, mikä onkin osittain varmasti johtanut siihen, että niitä on osattu kaiken kaikkiaan todella hyvin. Sekä *sitovuus* että *kitkeryys* on osattu taivuttaa lähes kaikkien lomakkeiden osalta täydellisesti (98 %). Eniten vaihtelua on *raukeus*-sanassa, kun 39 vastaajaa (87 %) on taivuttanut sitä paradigmansa mukaisesti. Sanoille annetuissa vaihtoehtoisissa *kitkeryys*- ja *sitovuus*-sanoissa paradigmaa vastaamattomassa versiossa on suomen kielelle epätyypillinen vokaalilyhdistelmä, joka on kenties osittain vaikuttanut siihen, että sanoille on osattu valita oikea taivutus. *Raukeus*-sanana vaihtoehto on taas lähempänä sen omaa paradigmaa kuin muissa sanoissa, siksi siinä saattaa olla muita enemmän horjuntaa. *Kitkeryys*-sanana kohdalta yksi lomake (2 %) on jätetty vastausta vaille.

Taulukko 11. Tulokset ominaisuudennimistä.

| Sana | Paradigman mukainen taivutus | Paradigmaa vastaamaton taivutus | Vastaamattomia |
|------------------|------------------------------|---------------------------------|----------------|
| <i>kitkeryys</i> | 98 % (44/45) | - | 2 % (1/45) |
| <i>raukeus</i> | 87 % (39/45) | 13 % (6/45) | - |
| <i>sitovuus</i> | 98 % (44/45) | 2 % (1/45) | - |

s-loppuisista sanoista lomakkeesta on vielä esittelemättä järjestysnumerot, joista mukaan on valittu *yhdeksäs* ja *kolmas*. Toisena vaihtoehtona ovat yhdeksäksen ja kolmasen. Taivutusparadigman haastavuudesta huolimatta *kolmas*- ja *yhdeksäs*-sanat ovat todennäköisesti niiden yleisyydestä johtuen hyvin oppilaiden hallinnassa. Myös näille sanoille on luotu lomakkeeseen erikoiset vastausvaihtoehdot. *Kolmas*-sanaa oikein taivutti 42 oppilasta (93 %) samoin kuin *yhdeksäs*-sanaakin. *Kolmas*-sanalla yhteen lomakkeeseen (2 %) ei ollut merkitty vastausta.

Taulukko 12. Tulokset järjestysnumeroista.

| Sana | Paradigman mukainen taivutus | Paradigmaa vastaamaton taivutus | Vastaamattomia |
|-----------------|------------------------------|---------------------------------|----------------|
| <i>kolmas</i> | 93 % (42/45) | 4 % (2/45) | 2 % (1/45) |
| <i>yhdeksäs</i> | 93 % (42/45) | 7 % (3/45) | - |

Viimeisenä ryhmistä on vielä *t*-loppuiset, joita edustamaan valitsin sanat *tervetullut*, *kuollut* ja *tuhat*. Lomakkeen laadinnan kannalta tämä on hyvin vaativa ryhmä, johon oli vaikea löytää sopivia esimerkkejä. Sen takia mukaan otetut sanat ovat hyvin tuttuja ja arkisia, joten oletusten mukaisesti ne onkin osattu hyvin. Niiden vaihtoehdot ovat *tervetulluten*, *kuolluten* ja *tuhaten*, joissa sanan perään on liitetty *en*-pääte. Oikeita vastauksia on *tervetullut*-sanalla 43 kappaletta eli 96 prosenttia, *kuollut*-sanalla 44 kappaletta (98 %) ja *tuhat*-sanalla 44 kappaletta (98 %). Yhdessä lomakkeessa (2 %) ei ole vastattu ollenkaan *tervetullut*-sanalla kohtaan.

Taulukko 13. Tulokset *t*-loppuisista nomineista.

| Sana | Paradigman mukainen taivutus | Paradigmaa vastaamaton taivutus | Vastaamattomia |
|--------------------|------------------------------|---------------------------------|----------------|
| <i>tervetullut</i> | 96 % (43/45) | 2 % (1/45) | 2 % (1/45) |
| <i>kuollut</i> | 98 % (44/45) | 2 % (1/45) | - |
| <i>tuhhat</i> | 98 % (44/45) | 2 % (1/45) | - |

Kaiken kaikkiaan kolmasluokkalaiset oppilaat tunnistavat melko hyvin annetun sanan taivutuskategorian ja osaavat valita ainakin vaihtoehdoista sille oikean taivutusmuodon. Tehtävän tulokset on tiivistetty taulukkoon 14.

Taulukko 14. Yhteenveto tehtävästä 1.

| Taivutuskategoria | Paradigman mukaisia vastauksia | Paradigman vastaisia vastauksia | Vastaamattomia lomakkeita |
|-----------------------------|--------------------------------|---------------------------------|---------------------------|
| <i>i:i</i> -nominat | 96,30 % (130/135) | 2,96 % (5/135) | - |
| <i>e:e</i> -nominat | 85,93 % (116/135) | 14,07 % (19/135) | - |
| <i>i:e</i> -nominat | 50,37 % (68/135) | 48,15 % (65/135) | 1,48 % (2/135) |
| <i>s:kse</i> -nominat | 86,67 % (78/90) | 13,33 % (12/90) | - |
| <i>Vs</i> -nominat | 70,37 % (95/135) | 29,63 % (40/135) | - |
| Ominaisuudennimet | 94,07 % (127/135) | 5,19 % (7/135) | 0,74 % (1/135) |
| Järjestysluvut | 93,33 % (84/90) | 5,56 % (5/90) | 1,11 % (1/90) |
| <i>t</i> -loppuiset nominat | 97,04 % (131/135) | 1,48 % (3/135) | 0,74 % (1/135) |
| Yhteensä | 83,74 % (829/990) | 15,76 % (156/990) | 0,51 % (5/990) |

Kaikissa kategorioissa oikeita vastauksia on yli 50 prosenttia annetuista vastauksista. Erityisesti *i:i*-nominat (96,30 %) ja *t*-loppuiset nominat (97,04 %) ovat hallinnassa lähes sataa prosenttia lähentelevine vastausprosentteineen. Myös ominaisuudennimien ja järjestyslukujen taivutus vastaajilta onnistuu. Hyvästä osaamisesta kertoo osittain myös se, että vain viidessä lomakkeessa (0,51 %) on jokin kohta jätetty vastaamatta. Todennäköisesti lomakkeen ensimmäisen tehtävän tyhjät kohdat kertovat vastaamisen haastavuudesta, jolloin on johonkin kohtaan jätetty vastaamatta. Haastavimmaksi taivutusluokaksi osoittautuvat selkeästi *i:e*-nominat (50,37 %), joissa *appi*-sana

tuottaa vaikeuksia. Myös *Vs*-nominat (70,37 %) ovat keränneet paljon hajontaa vastauksissa. Yhteensä vastaajat tunnistivat 83,74 prosenttisesti lomakkeessa olevat sanat niihin kuuluviin taivutusluokkiin sopiviksi.

Kuhunkin taivutuskategoriaan on lomakkeessa ujutettu epäsanana. Epäsanoissa valittu taivutus vaihtelee laajemmin kuin varsinaisissa suomen kielen sanoissa, eikä niille voi osoittaa täysin varmasti oikeaa taivutusparadigmaa. Siksi ne käsitellään erillisinä muista sanoista. *i:i*-, *i:e*- ja *e:e*-paradigmojen mukaisesti taipuvat sanat sekoittuvat helposti toisiinsa. Näiden luokkien tyyppisiä sanoja vastaavat epäsanat *murssi*, *taame* ja *tieli*. *Murssi*-sanan pohjana toimii esimerkiksi *kurssi*-sana, *tieli*-sanan pohjana *kieli*-sana ja *taame*-sanan pohjana *saame*- tai *haave*-sana. Epäsanat *murssi* oppilaat ovat yleensä luokitelleet kuuluvaksi *i:i*-nomineihin (80 prosenttia oppilaista), jolloin *e:e*-paradigman mukaisen vaihtoehdon on valinnut 20 prosenttia vastaajista (9/45). Eniten päänvaivaa ja sekaannusta on aiheuttanut epäsanana *taame*. Sen on taivuttanut *e:e*-nominina hieman vajaa puolet vastanneista (49 prosenttia, 22/45 vastanneista) ja 21 vastannutta *i:e*-nominina. *Tieli*-epäsanat on taivuttanut *i:e*-nominien mukaisesti 69 prosenttia (31/45), kun taas 13 oppilasta (29 %) on valinnut *i:i*-nominien taivutusparadigman. Taulukossa on tummennettu epäsanat pohjana olleen suomen kielen sanan mukainen taivutus.

Taulukko 15. Tulokset *i*- ja *e*-loppuisista epäsanatoista.

| Sana | <i>i:i</i> -nominien mukainen taivutus | <i>i:e</i> -nominien mukainen taivutus | <i>e:e</i> -nominien mukainen taivutus | Vastaamattomia |
|---------------|--|--|--|----------------|
| <i>murssi</i> | 80 % (36/45) | - | 20 % (9/45) | - |
| <i>taame</i> | - | 47 % (21/45) | 49 % (22/45) | 4 % (2/45) |
| <i>tieli</i> | 29 % (13/45) | 69 % (31/45) | - | 2 % (1/45) |

Sekä *taame*- että *tieli*-sanojen vastauksissa on paljon vaihtelua. Kummassakin sanassa molemmat vaihtoehdot ovat saaneet useita vastauksia. Tämä johtunee suurelta osin valitusta epäsanasta ja sen herättämistä erilaisista analogioista kielen todellisiin sanoihin. *Taame*-sanalle on annettu taivutusvaihtoehdoiksi sekä *i:e*-nominien että *e:e*-nominien mukaiset taivutukset. Tehtävää suunniteltaessa jäi kuitenkin huomioimatta, että *e:e*-nominat eivät ole yhtenäinen taivutuskategoria, vaan siitä eriytyy kaksi toisistaan eroavaa paradigmaa. Ensimmäisessä on vartalon lopussa kaksi *e*:tä, kun taas toisessa on vain yksi *e*. Esimerkiksi *haave*-sana taipuu *haaveen*, kun taas *saame*-sana taipuu yhdellä *e*:llä *saamen*. Näin ollen on pelkän epäsanat nominatiivin perusteella mahdotonta sanoa, kummalla tavalla epäsanat tulisi taipua. Vastaava ongelma on myös *tieli*-sanassa, josta ei voi

varmaksi sanoa, pitäisikö sitä taivuttaa *i:i*-nominien vai *i:e*-nominien mukaisesti. Tämän epäsanankohdalla useimmat vastaajista ovat kuitenkin mieltäneet sen yhteen esimerkiksi *kieli*-sanan kanssa ja siis *i:e*-nominiksi.

s-loppuisten sanojen paradigmojen epäsanoina lomakkeeseen on valittu roivas, kalpas, nakaus ja vaades. Niiden vastineina suomen kielen sanoista voisivat toimia esimerkiksi *koiras*, *valpas*, *vakaus* ja *kuudes*. Roivas-epäsana on sekoitettu toistuvasti *Vs*-paradigmaan. 33 prosenttia (15/45) vastanneista on valinnut roivaksen-muodon ja 67 prosenttia (30/45) roivaan-muodon. Kalpas-sanan kohdalla vastaajien mielipiteet jakaantuvat lähes tasan, kun 20 oppilasta (44 %) on valinnut kalpaan-vaihtoehdon ja 24 oppilasta (53 %) kalpaksen-vaihtoehdon. Näissäkin kahdessa sanassa on nähtävillä tämän tehtävätyypin ongelmat. Jälleen on täysin mahdotonta sanoa, kumman paradigman mukaan sanat suomen kielen aitoina sanoina olisi tarkoitus taivuttaa. Näin ollen näiden sanojen kohdalla tehtävä ei juuri kerro vastaajien todellisesta osaamisesta. Nakaus sen sijaan edustanee omaa paradigmaansa varsin tunnistettavasti, ja se onkin yhdistetty kuvitteelliseksi ominaisuudennimeksi lähes säännöllisesti eli 87 prosenttia (39/45) oppilaista on löytänyt sille *UUs:UUde*-paradigman mukaisen taivutusmuodon. Kaades-sana osoittautui hankalaksi tunnistaa ja sen kohdalla valittiinkin useammin *kse*-päätteinen taivutus kuin järjestyslukuihin viittaava (33 prosenttia, 15/45 vastanneista). Tämä voi johtua pelkästään järjestyslukujen taivutusparadigman ominaispiirteistä. Järjestysluvut *ensimmäisestä yhdeksänteen* ovat hyvin vakiintuneita ja tuttuja sanoja, joilla ei kuitenkaan ole selvästi tunnistettavaa tunnusta. Tämän takia yhteys epäsanana ja paradigman todellisten sanojen välille on saattanut jäädä syntymättä. Parempi vaihtoehto epäsanaksi olisi saattanut olla –toista-tunnuksen sisältämä muoto, esimerkiksi kaadestoista.

Taulukko 16. Tulokset *s*-loppuisista epäsanoina.

| Sana | <i>s:kse</i> - paradigman mukainen taivutus | <i>Vs</i> -paradigman mukainen taivutus | Ominaisuuden- nimien mukainen taivutus | Järjestyslukujen taivutus | Vastaamattomia |
|--------|--|--|---|------------------------------|----------------|
| roivas | 33 % (15/45) | 67 % (30/45) | - | - | 2 % (1/45) |
| kalpas | 53 % (24/45) | 44 % (20/45) | - | - | 2 % (1/45) |
| nakaus | - | - | 87 % (39/45) | 13 % (6/45) | - |
| kaades | 67 % (30/45) | - | - | 33 % (15/45) | - |

Myös *nUt*-partisiipin pohjalta muodostettu epäsanana enteytynyt tunnistetaan helposti ulkomuotonsa perusteella.

Taulukko 17. Tulokset t-loppuisesta epäsanasta.

| Sana | enteytyneen | enteytyen | Vastaamattomia |
|------------|---------------------|--------------|----------------|
| enteytynyt | 71 % (32/45) | 29 % (13/45) | - |

Suurinta heiluntaa epäsanoissa on taame- ja kalpas-sanoissa. Pääosin kuitenkin oppilaiden vastaukset sopivat yhteen pohjana toimineiden sanojen kanssa.

5.1.2 Tarinan täydentäminen taivuttamalla sanoja

Lomakkeen toisessa tehtävässä tavoitteena on selvittää, kuinka hyvin kvalitatiivinen astevaihtelu on oppilailla hallussa. Tehtävän tarinaan on sijoitettu 12 sanaa, jotka täytyy taivuttaa sopimaan tarinan rakenteisiin. Mukaan olen ottanut *j:k*-vaihtelun, *p:v*-vaihtelun, *k:n* ja sen katoamisen välisen vaihtelun sekä *lt:ll*-vaihtelun. Vastaukset on jaoteltu viiden eri kategorian mukaan. Ensimmäiseen on laskettu kaikki tarinaan sopivat vastaukset, joissa haluttu astevaihtelu toteutuu. Seuraavassa ovat edelleen lauseen vaatimassa muodossa taivutetut sanat, mutta joissa astevaihtelu ei toteudu. Seuraavat kategoriat jakautuvat astevaihtelun suhteen edellisten tapaan, mutta niihin on laskettu loput vastaukset, joissa sijamuoto ei sovi annettuun lauseeseen. Lisäksi osa oppilaista on taivuttanut vastaukseen jotain muuta sanaa kuin lomakkeessa annettua. Sana saattaa olla merkitykseltäänkin täysin eri tai sitten synonyyminen haetun sanan kanssa. Esimerkiksi monessa lomakkeessa pyydetty *repo* on muuttunut *repolaiseksi*. Vastaavat tapaukset on luokiteltu erilleen muista. Osaa sanoista on myös taivutettu sanalle väärän taivutusparadigman mukaan. Nämä tapaukset on myös merkitty omaan sarakkeeseensa. Lopuksi lomakkeista on eroteltu vastaamattomat omaan kategoriaansa.

Sanat *olki*, *kärki* ja *kurki* otin mukaan *j:n* ja *k:n* vaihtelua sisältävistä sanoista. Lauseet, joissa niitä on pitänyt taivuttaa, ovat seuraavat:

Minä haluan nähdä ainakin yhden _____ (KURKI) ja yhden _____ (REPO)

Siellä on todella hienoja _____ (OLKI) tehtyjä koristeita.

Sen _____ (KÄRKI) on jotakin.

Kurki-sanaa on pääsääntöisesti osattu hyvin. 89 prosenttia (40/45) vastauksista sisältää astevaihtelun lisäksi myös tarinaan sopivan sijamuodon. Yhdessä lomakkeessa (2 %) taivutettava

sana on vaihtunut toiseksi, ja neljä oppilasta (9 %) on antanut vastaukseksi vaihteluttoman kurkinmuodon. *Kärki*-sanan kohdalla kuudessa lomakkeessa (13 %) on vaihteluton muoto *kärki*. Kuitenkin 80 prosenttia (35/45) on tuottanut tarinaan sopivan muodon *kärjessä*. Lisäksi neljä on antanut vastaukseen tarinaan sopimattomat, mutta vaihtelulliset muodot *kärjen* ja *kärjet*. Näin useisiin tarinaan soveltumattomiin muotoihin saattaa olla syynä sanan ympärillä oleva virke. Genetiivimuotoiseen vastaukseen on saattanut ohjata *kärki*-sanaa edeltävä, genetiivimuotoinen pronomini *sen*. Pronominin kanssa vaikuttaisi sopivan myös monikon nominatiivimuoto *kärjet*, jos jättää loppuvirkkeen lukematta tai lukee sen huolimattomasti. Virkkeen muotoilu on siis voinut hämmäntää oppilaita, vaikka tarina olisi sinänsä tukenut tavoitellun muodon valintaa. *Olki*-sanan kohdalla hyväksyn tarinaan sopiviksi sijamuodoiksi vaihtoehdot *oljesta* ja *oljista*, koska kumpikin on yhtä sopivia sekä virkkeeseen että tarinaan yleisemminkin. Näihin lukeutuvia vastauksia lomakkeissa on 32 kappaletta eli 71 prosenttia kaikista vastauksista. Kahdeksan vastausta sisältää vaihteluttoman muodon, joista neljä (9 %) on tarinaan sopiva joko olkista tai olkeista ja neljä (9 %) tarinaan sopimaton olkeja tai *olkia*. Olkeista- ja olkeja-vaihtoehdot viittavat siihen, että oppilas on taivuttanut *olki*-sanaa väärän paradigman mukaisesti sekoittaen sen esimerkiksi johonkin *e*-loppuisten sanojen paradigmaan, vaikkapa *ohjeista*. Tässäkin virkkeessä taivutettavaa sanaa kuvailevan adjektiivin taivutusmuoto on saattanut ohjata vastaajien sijan valintaa partitiivin suuntaan eli yhtenäiseksi edeltävän sanan kanssa.

Taulukko 18. Tulokset *j:k*-vaihtelusta.

| Sana | Vaihtelullinen, tarinaan sopiva muoto | Vaihteluton, tarinaan sopiva muoto | Vaihtelullinen, tarinaan sopimaton muoto | Vaihteluton, tarinaan sopimaton muoto | Vaihtunut sana | Vastaamattomia |
|--------------|---------------------------------------|------------------------------------|--|---------------------------------------|----------------|----------------|
| <i>olki</i> | 71 % (32/45) | 9 % (4/45) | 2 % (1/45) | 9 % (4/45) | 9 % (4/45) | - |
| <i>kärki</i> | 80 % (35/45) | - | 9 % (4/45) | 13 % (6/45) | 2 % (1/45) | - |
| <i>kurki</i> | 89 % (40/45) | 9 % (4/45) | - | - | 2 % (1/45) | - |

p:n ja *v:n* välistä vaihtelua kuvaa lomakkeessa sanat *rupi*, *turve* ja *repo*. Ne on sijoitettava seuraaviin lauseisiin:

Minä haluan nähdä ainakin yhden _____ (KURKI) ja yhden _____ (REPO).

”Katso nyt, kohta minä varmaan saan siihen _____ (RUPI)”

”Hei, näetkö tuon metsässä olevan _____ (TURVE)?

Repo-sanankanssa oppilaille kävi ajoittain niin, että toivottu sana muuttui taivutuksen yhteydessä esimerkiksi *repolaiseksi*. Kenties oma vaikutuksensa on voinut olla silläkin, että *repo*-sana on koettu taivutukseltaan niin vaikeaksi, että sitä on tällä tavoin koetettu kiertää. Näin on käynyt viidelle oppilaalle (11 %). Sen lisäksi 18 oppilasta (40 %) on taivuttanut sanan ilman astevaihtelua *revon*-muodossa. Kaiken kaikkiaan 21 oppilasta (47 %) on taivuttanut sanan astevaihtelun mukaisesti. Yksi oppilas (2 %) on valinnut vastaukseksensa monikon *repoja*, jolloin hän on jättänyt huomioimatta sanaa edeltävän *yksi*-määritteen. *Repo*-sanank taivutus ei kuitenkaan vaikuta vastaajille tutulta, vaan astevaihtelu jää siitä helposti pois. *Rupi*-sanank kohdalla oppilaat ovat tunnistaneet taivutuskategorian paremmin. Kaiken kaikkiaan 38 oppilasta (84 %) on taivuttanut sanan oikein ja oikeassa muodossa. Kuitenkin viisi oppilasta (11 %) on taivuttanut *rupi*-sanaa *i:i*-nominina käyttäen muotoa *ruvin* tai vaihtelutonta muotoa *rupin*. Lisäksi yksi oppilas on käyttänyt partitiivimuotoa *rupea*, jolloin hän viittaa rupea olevan kertojan kädessä määrittelemätön määrä eikä selkeä, rajattu määrä haavan päällä. Pääsääntöisesti kuitenkin puhuttaneen siitä tietystä, määritellystä ruvesta. *Turve*-sana on tuottanut vastaajille ongelmia, sillä 13 oppilasta (29 %) on taivuttanut sen turveen-muodossa vaihteluttomana. Lisäksi kolme oppilasta (7 %) on taivuttanut sanan *turvetta*-muodossa rakenteeseen sopimattomana ja yksi vastaaja (2 %) muuttanut sanan toiseen. Partitiivimuotoinen vastaus johtunee hyvin voimakkaasti sanan ympärillä olevan virkkeen muotoilusta. Genetiivimuotoinen taivutus viittaisi metsässä olevaan, vain yhteen turvepalaan, kun taas partitiivimuoto ohjaa ymmärtämään metsässä olevan määrittelemätön määrä turvetta. Vaikka siis virkkeen rakenne itsessään ohjaa nimenomaan genetiivin käyttöön, on turpeesta ainesanana luontevampaa käyttää partitiivia. Tämä ristiriita lienee johtanut näin moniin partitiivimuotoisiin vastauksiin. Loppujen lopuksi vain 38 prosenttia (17 vastausta) kaikista lomakkeista sisältää lauseeseen sopivaksi ajatellun ja paradigman mukaisen taivutuksen. Lisäksi 11 vastaajaa (24 %) on taivuttanut sanan turven-muodossa ja määritellyt siis sanan paradigmaksi *e*-nominien toisen alakategorian taivutuksen, esimerkiksi *saamen*.

Taulukko 19. Tulokset p:v-vaihtelusta.

| Sana | Vaihtelullinen, tarinaan sopiva muoto | Vaihteluton, tarinaan sopiva muoto | Vaihtelullinen, tarinaan sopimaton muoto | Vaihteluton, tarinaan sopimaton muoto | Väärä taivutuspara- digma | Vaihtunut sana | Vastaamatto- mia |
|--------------|---|---|---|--|---------------------------------|-------------------|---------------------|
| <i>rupi</i> | 84 % (38/45) | - | - | 2 % (1/45) | 11 % (5/45) | 2 % (1/45) | - |
| <i>turve</i> | 38 % (17/45) | 29 % (13/45) | - | 7 % (3/45) | 24 % (11/45) | 2 % (1/45) | - |
| <i>repo</i> | 47 % (21/45) | 40 % (18/45) | - | 2 % (1/45) | | 11 % (5/45) | - |

Urku-, *liika*- ja *halko*-sanat edustavat lomakkeessa k:n ja sen kadon vaihtelua. Ne on sijoitettu lomakkeessa seuraaviin lauseisiin:

Ethän sinä kuuntele, vaikka _____ (HALKO) päähän löisi.

Ja sitten siellä saa soittaa isoja _____ (URUT).

Kesäloma lähestyy _____ (LIIKA) pian, joten tytöt alkavat pohtia, mitä he haluaisivat lomallaan tehdä.

Urku-sana lieenee ollut tutuin vastaajille, koska sen on osannut suurin osa taivuttaa vaihtelullisena. 40 oppilasta (89 %) on taivuttanut sanan tehtävän hakemassa muodossa. Yksi oppilas (2 %) on antanut vastaukseksi vaihteluttoman uruja-muodon. Lisäksi kolme oppilasta (7 %) on muuttanut pyydetyn sanan toiseksi. Tästä mielenkiintoinen esimerkki on urtuja- ja urtuita-muodot, joiden perusmuoto voisi olla urtu-sana. Yksi oppilas (2 %) on jättänyt kokonaan vastaamatta tähän kohtaan. 38 oppilasta (84 %) on tuottanut tavoitellun *liian*-muodon. Kannatusta on saanut myös muodot *liikaa* ja *liikassa*, joita vastaukseksi tarjoaa neljä oppilasta (9 %). *Liika*-sanankäytön hankaluus on saattanut piillä siinä, että se on genetiivimuotoisena hyvinkin käytetty ja tuttu, mutta nominatiivimuotoisena sitä harvemmin tapaa. Sanan perusmuoto on saattanut hämmäntää joitakin oppilaita ja tuntua hankalalta taivutuksen lähtökohdalta. Lisäksi yksi oppilas (2 %) on vaihtanut taivutetun sanan, tarjonnut väärää taivutusparadigmaa tai jättänyt vastaamatta. *Halko*-sanaa on taivutettu kaiken kaikkiaan 10 erilaisessa muodossa. Niistä 24 kappaletta (53 %) on taivutettu tavoitellussa muodossa. Yhdeksästä muusta muodosta kuusi on taivutettu *halko*-sanankäytön paradigman mukaisesti (*halon*, *halot*, *halkoja*, *halkoa*, *halko*, *halkoihin*) ja loput (*halkolla*, *halkon*) paradigman vastaisesti. Vaihtelullisia muotoja käytti viisi vastaajaa (11 %).

vaihteluttomia yhdeksän vastaajaa (20 %). *Halko*-sanana ongelmalliseksi osoittautunutta sijavalintaa ja taivutusta selittää jälleen epäonnistunut virke sanan ympärillä. Virke on yksinkertaisesti liian erikoinen ja epätavallinen, jotta se tuottaisi toivottuja vastauksia. Siihen ei ole selkeää sijavalintaa, eikä virkettä ole helppo tulkita ja asettaa johonkin kontekstiin, mikä johtaa näihin oppilaiden antamiin lukemattomiin vastauksiin.

Taulukko 20. Tulokset *k:kato*-vaihtelusta.

| Sana | Vaihtelullinen, tarinaan sopiva muoto | Vaihteluton, tarinaan sopiva muoto | Vaihtelullinen, tarinaan sopimaton muoto | Vaihteluton, tarinaan sopimaton muoto | Väärä paradigma | Vaihtunut sana | Vastaamattomia |
|--------------|---------------------------------------|------------------------------------|--|---------------------------------------|-----------------|----------------|----------------|
| <i>urku</i> | 89 % (40/45) | 2 % (1/45) | - | - | - | 7 % (3/45) | 2 % (1/45) |
| <i>liika</i> | 84 % (38/45) | - | - | 9 % (4/45) | 2 % (1/45) | 2 % (1/45) | 2 % (1/45) |
| <i>halko</i> | 53 % (24/45) | 2 % (1/45) | 11 % (5/45) | 20 % (9/45) | - | 9 % (4/45) | 4 % (2/45) |

lt:ll-vaihtelu näkyy lomakkeen sanoissa *kielto*, *puolto* ja *huolto*. Ne esiintyvät lomakkeessa seuraavissa lauseissa:

Toivottavasti saamme vanhempiemme _____ (PUOLTO).

Oletko unohtanut äidin _____ (KIELTO)?

Ehkä isä tekisi sille _____ (HUOLTO).

Taivutettavista sanoista *kielto* on osattu yhtä poikkeusta lukuun ottamatta taivuttaa oikein (98 %). Vain yksi vastaaja (2 %) on muuttanut sanan toiseksi. Myös *huolto*-sana on osattu hyvin (82 %). Yksi vastaaja (2 %) on käyttänyt tehtävässä vaihtelematonta huollon-muotoa. Sen lisäksi neljä vastausta (9 %) sisältää oikein muodostetun mutta rakenteeseen sopimattoman joko *huoltoja*- tai *huolto*-muodon. Näiltä osin virke saattaa olla monitulkintainen, ja monikkokin sopisi rakenteeltaan virkkeeseen. Toisaalta yleensä voidaan olettaa, että kaikki tarvittava korjaus tehdään yhden huollon sisällä, jolloin ei tarvittaisi useita eri huoltokertoja. Samoin huollon yhteydessä tehtävät toimenpiteet on usein määritelty, jolloin epämääräisyyttä ilmaiseva partitiivimuoto ei vaikuta luonteelta valinnalta. Kaksi oppilasta (4 %) on vaihtanut sanan toiseksi ja yksi vastaaja (2 %) jättänyt tähän kokonaan vastaamatta. *Puolto*-sana sen sijaan on aiheuttanut monille vastaajille hankaluuksia kenties vähäisen käyttönsä vuoksi. *Puolto*-sana ei ole tyypillinen varsinkaan yleisessä puhekielessä saati sitten kolmasluokkalaisten käytössä. Kyseistä sanaa on taivutettu kaiken

kaikkiaan seitsemällä eri tavalla. Vain 9 lomaketta (20 %) sisältää tavoitellun vastauksen. Kolmessa vastauksessa (7 %) on taivutettu sanaa ilman astevaihtelua (puolton). Lisäksi kolmessa vastauksessa (7 %) sanaa on taivutettu paradigman mukaisesti, mutta tarjottu sijamuoto ei sovellu lauseen rakenteeseen (*puollot*, *puolto*). Väärä paradigma -kohtaan merkityt kolme vastausta (7 %) on taivutettu sanan todellisen paradigman vastaisesti ilman astevaihtelua (puolon, puolot, puoltot). Tehtäväkohdan ongelmat johtunevat kahdesta eri syystä. Toisaalta *puolto*-sana on oppilaille outo ja vähän käytetty, jolloin taivuttaminenkin on hankalaa. Toisaalta sanan ympärille rakennettu virke itsessään on melko epätyypillinen ja huonosti suuhun sopiva, jopa vanhahtava. Yllättäen 22 oppilasta (49 %) on muuttanut sanan taivutuksen yhteydessä *puoli*-sanaksi. Kenties vastaajat eivät ole tunnistanee *puolto*-sanaa omaksi sanakseen tai sekoittaneet mielessään *puoli*- ja *puolto*-sanojen paradigmat. Tarkkaamattomasti luettu virke ja taivutettava sana voivat johtaa myös *puoli*-sanankäyttöön. Kenties oppilaille on ollut luontevampaa tulkita virkettä muodossa: Toivottavasti saamme vanhempamme puolellemme. Viisi oppilasta (11 %) on jättänyt vastaamatta kyseiseen kohtaan.

Taulukko 21. Tulokset *lt:ll*-vaihtelusta.

| Sana | Vaihtelullinen, tarinaan sopiva muoto | Vaihteluton, tarinaan sopiva muoto | Vaihtelullinen, tarinaan sopimaton muoto | Vaihteluton, tarinaan sopimaton muoto | Väärä paradigma | Vaihtunut sana | Vastaamattomia |
|---------------|---------------------------------------|------------------------------------|--|---------------------------------------|-----------------|----------------|----------------|
| <i>kielto</i> | 98 % (44/45) | - | - | - | | 2 % (1/45) | - |
| <i>huolto</i> | 82 % (37/45) | 2 % (1/45) | - | 9 % (4/45) | | 4 % (2/45) | 2 % (1/45) |
| <i>puolto</i> | 20 % (9/45) | 7 % (3/45) | 4 % (2/45) | 2 % (1/45) | 7 % (3/45) | 49 % (22/45) | 11 % (5/45) |

Kokonaisuudessaan kvalitatiivinen astevaihtelu hallitaan kolmannella luokalla hyvin. Kaikki kategoriat on osattu yli 50 prosenttisesti, vaikkakin mikään astevaihtelun luokista ei erotu erityisen hyvin osatuksikaan. Parhaimmin on hallittu *j:k*-vaihtelu (79,26 % tehtävässä haettua vastausta) ja *k:kato*-vaihtelu (75,56 %). Eniten hankaluuksi löytyy *p:v:n* astevaihtelun hahmottamisesta (56,30 %). *lt:ll*-vaihtelua koskevista vastauksista 66,67 prosenttia on tehtävässä haettuja, oikeita vastauksia.

Taulukko 22. Yhteenveto kvalitatiivisesta astevaihtelusta.

| Luokka | Vaihtelullinen, tarinaan sopiva muoto | Vaihteluton, tarinaan sopiva muoto | Vaihtelullinen, tarinaan sopimaton muoto | Vaihteluton, tarinaan sopimaton muoto | Väärä paradigma | Vaihtunut sana | Vastaamatto- mia |
|---------------|---|---|---|--|---------------------|---------------------|---------------------|
| <i>j:k</i> | 79,26 % (107/135) | 5,93 % (8/135) | 3,70 % (5/135) | 7,41 % (10/135) | - | 4,44 % (6/135) | - |
| <i>p:v</i> | 56,30 % (76/135) | 22,96 % (31/135) | - | 3,70 % (5/135) | 11,85 % (16/135) | 5,19 % (7/135) | - |
| <i>lt:ll</i> | 66,67 % (90/135) | 2,96 % (4/135) | 1,48 % (2/135) | 5,93 % (8/135) | 2,22 % (3/135) | 18,52 % (25/135) | 4,44 % (6/135) |
| <i>k:kato</i> | 75,56 % (102/135) | 1,48 % (2/135) | 3,70 % (5/135) | 9,63 % (13/135) | 0,74 % (1/135) | 5,93 % (8/135) | 2,96 % (4/135) |

Eniten vaihtelua löytyy *p:v*-vaihtelusta. Niissä saattoi olla myös haastavimmat sanat taivutettavaksi, sillä ne eivät tuntuneet olevan kovinkaan tuttuja vastaajille. *p:v*-vaihtelu voi olla hankala myös siitä syystä, ettei se ole kovinkaan tyypillinen kvalitatiivinen astevaihteluluokka. Vaihtelussa olevia sanoja ei ole kovin monta. Oppilaiden käsitys vaikuttaa hämärtyneen tämän astevaihtelukategorian osalta. Peräti 22,96 prosentissa kaikista vastauksista (31/135) on tuotettu tarinaan sopiva taivutus mutta ilman astevaihtelua. Muissa kategorioissa vastaavia vastauksia on vain muutamia (*j:k*-vaihtelussa 5,93 %, *lt:ll*-vaihtelussa 2,96 % ja *k:kato*-vaihtelussa 1,48 %). Myös *p:v*-luokan sanoja on selkeästi muita enemmän taivutettu jonkin toisen paradigman mukaisesti (11,85 %, 16/135). Toinen huomiota herättävä piirre taulukossa on *lt:ll*-vaihtelussa tapahtuva sanan muuttuminen toiseksi. Oppilaista peräti 18,52 prosentin (25/135) kohdalla on käynyt näin. Tämä johtunee suurimmaksi osaksi *huolto*-sanasta, joka on aiheuttanut oppilaille paljon vaikeuksia ja monet ovatkin muuttaneet sen *puoli*-sanaksi. Oman vaikeutensa tulosten arviointiin tuo paradigman mukaisesti taivutetut sanat, jotka eivät kuitenkaan sovi lauseeseen. Niissä oppilaiden osaamisen taso voi jäädä pimentoon, sillä he olisivat voineet osata tuottaa oikean muodon annetusta sanasta, jos olisivat ymmärtäneet lauseessa haetun taivutusmuodon oikein.

5.1.3 Sanasegmentaatio

Kolmasluokkalaisten lomakkeen viimeisessä tehtävässä on tavoitteena sanasegmentaation tekeminen. Tehtävä osoittautui haastavaksi siitä huolimatta, että tehtävään on valittu melko yksinkertaisia muotoja. Suurimmat ongelmat tuntuvat liittyvän tehtävän ymmärtämiseen.

Segmentaatio sekoittui helposti tavuttamiseen annetuista esimerkeistä huolimatta. Osa vastaajista on myös koettanut löytää sanan sisältä toisen sanan, jonka on erottanut muusta aineksesta viivoin. Esimerkiksi *nolointa*-sanasta voisi erottaa sanan *loin*. Tehtävään on otettu mukaan kolme erilaista kategoriaa, joista kustakin neljä sanaa. Pääsääntöisesti jokaisessa sanassa on yksi morfeemi, joka vastaajien tulisi erottaa sanan vartalosta, lukuun ottamatta sanaa *nolointa*.

Ensimmäiseen kategoriaan kuuluvat sanat *tiistai*, *häiriö*, *maa* ja *kallio*. Yhteistä niille on kahdesta vokaalista muodostuva loppu. *Maa*-sanaan erilaisia segmentaatioehdotuksia on kaikkein vähiten eli vain kolme kappaletta, kun oikea vaihtoehto lasketaan mukaan. *Tiistai*-sana saa neljä, *häiriö*-sana viisi ja *kallio*-sana kuusi segmentaatiovaihtoehtoa.

Taulukko 23. Tulokset kategoriasta 1.

| Sana | Morfeemi erotettu oikein | Tavutus | Vastaamattomia |
|-----------|--------------------------|------------|----------------|
| tiistaina | 78 % (35/45) | 7 % (3/45) | - |
| häiriöltä | 80 % (36/45) | 7 % (3/45) | - |
| maahan | 89 % (40/45) | - | - |
| kalliosta | 78 % (35/45) | 4 % (2/45) | - |

Maa-sana osoittautuu vastaajille helpoimmaksi ja suurin osa (78 %) on sen osannut jakaa oikealla tavalla. Sanasta on pyritty myös erottamaan sananloppuinen *n*-konsonantti (*maaha-n*), jonka voisi ajatella viittaavan esimerkiksi genetiivin päätteeseen. Näin teki kolme vastaajaa (7 %). Lisäksi *maah-an*-vaihtoehtoa tarjoaa kaksi oppilasta (4 %). Monissa paradigmoissa illatiivi muodostetaan vokaalinpidennyksen ja *n:n* avulla, johon tämäkin segmentointimalli voisi liittyä. Kukaan ei ollut yrittänyt tavuttaa sanaa. Myös muut sanat on osattu hyvin. *Tiistai*-sanat ovat osanneet segmentoida 35 oppilasta (78 %). Muita vaihtoehtoja ovat *tiis-taina* (5/45 vastaajaa, 11 %) ja *tiista-ina* (2/45 vastaajaa, 4 %). Ensimmäinen annetuista vastauksista voisi viitata juurikin pyrkimykseen löytää segmentoitavasta sanasta jokin toinen sana, joka tässä tapauksessa olisi nimi *Taina*. Vaikka tämän tyyppinen erottelu ei ollut tehtävän perimmäinen tarkoitus, kertoo sekin kuitenkin oppilaan kyvystä hahmottaa sanan erilaisia osia. Jälkimmäisessä ratkaisussa vartalosta on erotettu essiivin tunnus ja lisäksi *i*, joka morfeemina ilmaisee nomineissa tyypillisesti monikon tunnusta. Kolme vastaajaa (7 %) on tavuttanut sanan. *Häiriö*-sanasta oikein segmentoidun vastauksen on antanut 80 prosenttia (36/45 vastaajasta). Kolme muuta vaihtoehtoa ovat *hää-riöltä* (2/45 vastaajasta, 4 %), *hää-riöl-tä* (1/45 vastaajasta, 2 %), joka lähenee voimakkaasti tavutusta, ja *häiri-öltä* (3/45 vastaajasta, 7 %). Segmentoinnin tavuttamiseen on sekoittanut kolme vastaajaa (7 %).

Eniten vaihtoehtoja on tarjottu *kallio*-sanan segmentoinnissa. Oikean segmentoinnin on tuottanut 78 prosenttia vastaajista (35/45). Kaksi vastaajaa (4 %) on tavuttanut sanan ja lisäksi tavuttamisen tyyppisen *kal-lios-ta*-vastauksen on antanut yksi oppilas (2 %). Muissa vaihtoehtoisissa segmentoitavasta sanasta on erotettu kaksi osaa: *kal-liosta* (1/45, 2 %), *kallios-ta* (1/45, 2 %) ja *kalli-osta* (5/45, 11 %). Toisessa vaihtoehdossa sanasta on segmentoitu erilleen *-ta*-morfeemi, joka voi toimia esimerkiksi partitiivin tunnuksena. Kolmannessa vaihtoehdossa on taas saatettu etsiä toista sanaa tehtäväsanasta sisältä ja löydetty imperatiivi *osta*. Jokaisessa lomakkeessa on vastattu kaikkiin sanoihin. Kaikki kategorian sanat ovat rakenteeltaan yksinkertaisia ja melko lyhyitä, mikä helpottanee segmentointia. Lisäksi sanavartalo muistuttaa sanan perusmuotoa, jolloin sanan perusmuodon havaitseminen tuottaa automaattisesti oikean vastauksen.

Seuraavaan kategoriassa ovat sanat *katu*, *lanka*, *pyhä* ja *kukka*. Näissä sanoissa saattaa esiintyä astevaihtelua, mikä tekee vastaajille hankalammaksi löytää sanan vartalo, kun se ei välttämättä enää muistuta sanan perusmuotoa.

Taulukko 24. Tulokset kategoriasta 2.

| Sana | Morfeemi erotettu oikein | Tavutus | Vastaamattomia |
|----------|--------------------------|------------|----------------|
| katua | 78 % (35/45) | 9 % (4/45) | - |
| kukassa | 73 % (33/45) | 7 % (3/45) | 2 % (1/45) |
| langalla | 47 % (21/45) | 4 % (2/45) | 7 % (3/45) |
| pyhänä | 89 % (40/45) | 7 % (3/45) | - |

Pyhä-sana on ollut vastaajille kategorian helpoin sana, eikä sille ole tullut kuin kolme erilaista segmentointiehdotusta. Oikein sen osannut segmentoida 89 prosenttia (40/45) oppilaista. Segmentoinnin tavuttamiseen sekoittaa kolme oppilasta (7 %). Lisäksi yhtenä vaihtoehtona esitetään *pyh-änä*-versiota (2/45, 4 %). Myös *kukka*- ja *katu*-sanat on onnistuttu segmentoimaan pääsääntöisesti oikein. *Katu*-sanalla näin tekee 35 oppilasta (78 %). Sanan on tavuttanut neljä oppilasta (9 %). *Katu*-sanalla tarjotaan myös kahta muuta vaihtoehtoa: *ka-tua* ja *kat-ua*. Ensimmäisen vaihtoehdon on tuottanut viisi vastaajaa (11 %) ja jälkimmäisen yksi vastaaja (2 %). Sekä *katu*- että *pyhä*-sana päättyvät yksinäiskonsonantin jälkeen yksinäisvokaaliin. Kummassakin sanassa loppuvokaali on yhdistetty sijapäätteen tunnukseseen ja segmentoinnissa siis erotettu tunnuksen kanssa yhdessä sanavartalosta. Kenties vastaajilla on mielikuva sanan vartalosta konsonanttipäätteisenä tai päätteestä vokaalialkuisena.

Kukka-sanalle on tarjottu myös neljää erilaista segmentointimahdollisuutta. Tavoitellun vastauksen on tuottanut 33 oppilasta (73 %). *kukas-sa*-vaihtoehto sivuaa sijamuodon erottamista, vaikkei täysin siihen ylläkään. *sa*-yhdistelmä voisi hyvinkin olla jokin pääte. Jälleen kaksoiskonsonantin ansiosta sanan vartalo on pystytty jättämään konsonanttiloppuiseksi. Tämän *kukas-sa*-vaihtoehdon antaa viisi oppilasta (11 %). *ku-kassa*-vastausta on tarjonnut kolme oppilasta (7 %). Parin ensimmäisen kirjaimen tai ensimmäisen tavun erottaminen muusta sanasta on mielenkiintoinen piirre, joka on ilmennyt muissakin sanoissa, vaikkei kovinkaan yleisenä vastauksena. Lisäksi kolme vastaaja tavuttaa sanan (7 %) ja yksi vastaaja jättää tähän kohtaan kokonaan vastaamatta (2 %). Kaikki nämä kolme sanaa ovat kaiken kaikkiaan tuttuja, eikä *kukka*-sanon kvantitatiivinen astevaihtelu ole hämmentänyt oppilaita, vaikka toisin voisi olettaa.

Täysin päinvastoin onkin käynyt *lanka*-sanon yhteydessä, jolloin kvalitatiivinen astevaihtelu on vaikeuttanut vartalon ja morfeemin rajan erottamista. Erilaisia segmentointiehdotuksia lomakkeissa on kaiken kaikkiaan seitsemän vaihtoehtoa, jolloin oikeiden vastausten määrä jää matalaksi (21/45, 47 %). Kaksi oppilasta (4 %) tavuttaa sanan, kolme oppilasta (7 %) jättää kokonaan vastaamatta ja kahden oppilaan mielestä (4 %) sanasta ei voi erottaa mitään morfeemeja. Kolmessa vaihtoehdossa segmentoitavasta sanasta on erotettu yksi osa: *lang-alla* (11/45, 24 %), *lan-galla* (1/45, 2 %) ja *langal-la* (4/45, 9 %). Tämänkin sanan vastauksissa vartalo on pyritty saamaan konsonanttiloppuiseksi. *Alla*-sana on saattanut olla vastaajille houkutteleva vaihtoehto erottaa muusta sanasta. Viimeisin vaihtoehto lähentelee jo todellista adessiivin tunnusta, vaikka kaksoiskonsonantti onkin erotettu toisistaan. Lisäksi yhdessä vaihtoehdossa sanasta on erotettu kaksi osaa: *lang-al-la* (1/45, 2 %), mikä on hyvin lähellä tavutusta.

Viimeisin kategorian voisi aiheuttaa vastaajille eniten ongelmia, koska sen sanat ovat kaikki superlatiivimuotoisia adjektiiveja. Oppilaiden täytyy siis osata erottaa sanavartalosta superlatiivin tunnus *-in* sekä mahdollisesti sijamuodon tunnus. Tämän kategorian sanoja ovat *isoin*, *noloin*, *paksuin* ja *hienoin*.

Taulukko 25. Tulokset kategoriasta 3.

| Sana | Superlatiivin tunnus erotettu oikein | Sijamuodon päätte erotettu oikein | Kummatkin morfeemit erotettu | Tavutus | Vastaamattomia |
|----------|--|--------------------------------------|------------------------------------|-------------|----------------|
| isoin | 87 % (39/45) | - | - | 9 % (4/45) | 2 % (1/45) |
| nolointa | 78 % (35/45) | 16 % (7/45) | - | 7 % (3/45) | - |
| hienoin | 82 % (37/45) | - | - | 11 % (5/45) | 2 % (1/45) |
| paksuin | 80 % (36/45) | - | - | 11 % (5/45) | - |

Superlatiivin tunnus on kaikista sanoista osattu erottaa melko hyvin. Tosin sanojen vartaloissa ei tapahtunut muutoksia, joten vartalo on jälleen yhdistettävissä samaksi kuin sanan perusmuoto. *Isoin*-sana on saanut kolme erilaista vastausta. Oikean segmentoinnin on tuottanut 39 oppilasta (87 %). Sanan on tavuttanut neljä oppilasta (9 %). Kaksi erotettua osaa tuottaa vastauksen *is-oi-n*. Näin on segmentoinut yksi vastaaja (2 %). Lisäksi yksi oppilas (2 %) on jättänyt vastaamatta. *Hienoin*-sanaan on saatu neljä erilaista vastausta. Oikein sanan on segmentoinut 37 oppilasta (82 %). Muut annetut vastaukset ovat *hien-oin* (1/45, 2 %) ja *hie-no-in* (1/45, 2 %), joista jälkimmäinen on lähellä sanan tavutusta. Lisäksi viisi oppilasta (11 %) on tavuttanut sanan ja yksi oppilas (1/45, 2 %) jättänyt vastaamatta. *Paksuin*-sanasta on tuotettu myös neljä segmentointia. Tavoitellun vastauksen on antanut 36 oppilasta (80 %). Seuraavasta vaihtoehdosta on saatettu etsiä toista sanaa ja päädytty jakamaan sana seuraavasti: *paks-uin*. Näin on päätelty kolme oppilasta (7 %). Lisäksi sanaa on koetettu tavuttaa hieman eri tavoin. Sana on joko jaettu kahtia *pak-suin* tai kolmiksi *pak-su-in*. Ensimmäisen on tuottanut viisi oppilasta (11 %) ja jälkimmäisen yksi oppilas (2 %).

Sen sijaan *nolointa*-sanassa vastaajat eivät havainneet sanan vartalon ja kahden eri morfeemin rajoja, vaan tunnistivat vain jomman kumman sanassa olevista morfeemeista. *Noloin*-sanalla annettuja vaihtoehtoja on luonnollisesti eniten, peräti kuusi kappaletta. Kukaan vastaajista ei osannut erottaa sekä superlatiivin tunnusta että sijamuodon päätettä oikein (0/45, 0 %). Sen sijaan oppilaat ovat melko hienosti saaneet eroteltua sanasta jomman kumman morfeemin. Näistä kahdesta superlatiivin tunnus osoittautuu helpommaksi, mikä saattaa johtua myös muissa sanoissa olevasta mallista. 35 oppilasta (78 %) on tuottanut vastauksen *nolo-inta*, jolloin he ovat löytäneet sanan vartalon, josta ovat erottaneet kummatkin morfeemit jakamatta niitä kuitenkaan erilleen. Sijamuodon päätte on erotettu kahdessa eri segmentoinnissa: *no-loi-n-ta* (1/45, 2 %) ja *noloin-ta* (6/45, 13 %). Ensimmäisestä vaihtoehdosta on saatettu etsiä jotakin muuta sanaa. Jälkimmäisessä taas on erotettu selkeästi partitiivin tunnus. Kaiken kaikkiaan siis seitsemän oppilasta (16 %) on

osannut erottaa tämän morfeemin. Lisäksi yksi oppilas (2 %) on tuottanut vastauksen *no-lointa*. Kaksi oppilasta (4 %) on tavuttanut sanan.

Segmentointi-tehtävän tulokset on esitelty kategorioittain alla olevassa taulukossa.

Taulukko 26. Yhteenveto tehtävästä 3.

| Sana | Morfeemi erotettu oikein | Tavutus | Vastaamattomia |
|-------------|--------------------------|-----------------|----------------|
| Kategoria 1 | 81,11 % (146/180) | 4,44 % (8/180) | - |
| Kategoria 2 | 71,67 % (129/180) | 6,67 % (12/180) | 2,22 % (4/180) |
| Kategoria 3 | 85,56 % (154/180) | 9,44 % (17/180) | 1,11 % (2/180) |

Yllättäen superlatiivien segmentointi sujuu oppilailta parhaiten (154/180, 85,56 %). Tosin oppilaat myös tavuttivat näitä sanoja kaikkein eniten (17/180, 9,44 %). Kahteen kohtaan (1,11 %) on jätetty vastaamatta. Superlatiivin tunnus ei siis vaikuta vieraalta oppilaiden mielestä, vaan se on löydetty sanoista helposti. Lähes yhtä hyvin on osattu kategorian 1 sanoja (146/180, 81,11 %). Vastauksista on tavutettu 4,44 % (8/180). Nämä kaksi kategoriää onkin suunniteltu sitten, että sanojen vartalo vastaa sanojen perusmuotoja. Sen sijaan näin ei ollut kategoriassa 2, vaan osassa sen sanoista esiintyy astevaihtelua. Silloin sanan vartalo ei täsmää perusmuodon kanssa. Tässä luokassa morfeemi on osattu erottaa 71,67 prosentissa vastauksista (129/180). Neljä kohtaa (2,22 %) on jätetty tyhjäksi. 12 vastauksessa (6,67 %) sana on tavutettu.

5.1.4 Itsearviointi

Perustietojen lisäksi oppilaita pyydettiin vastaamaan kahteen kysymykseen.

Osaitko taivuttaa sanaa, vaikka et tiennyt sen merkitystä?

Oliko taivuttaminen vaikeaa?

Suurin osa oppilaista (53 %, 24/45) on sitä mieltä, että he osasivat taivuttaa lomakkeen sanoja joko hyvin tai aika hyvin. Vain kolmen vastaajan (7 %) mukaan he eivät tai eivät kai olleet osanneet. Epävarmuutta sen sijaan löytyi paljon. Kuusi vastaajaa (13 %) kertoo osanneensa taivuttaa sanoja joko osittain tai kohtalaisesti. Ehkä-vastauksia on viisi (11 %). Lisäksi yksi vastaaja (2 %) kertoi yrittäneensä parhaansa ja kuusi oppilasta (13 %) ei osannut arvioida, olivatko osanneet vastata.

Taulukko 27. Osasitko taivuttaa?

| Hyvin/Aika hyvin | Osittain/ Kohtalaisesti | Ei osannut/ Ei kai osannut | Ehkä | Yritin | En tiedä |
|-------------------------|------------------------------------|---------------------------------------|-------------|---------------|-----------------|
| 53 % (24/45) | 13 % (6/45) | 7 % (3/45) | 11 % (5/45) | 2 % (1/45) | 13 % (6/45) |

Koska suurin osa on mielestään osannut taivuttaa sanat, myös suurin osa (73 %, 33/45) kertoo taivuttamisen olevan helppoa tai vain vähän vaikeaa. Toisaalta osa myös mainitsee osanneensa taivuttaa sanat, vaikka se osoittautui haastavaksi. Muutama oppilas (9 %, 4/45) kirjoittaa taivuttamisen olevan vaikeaa osittain tai kohtalaisesti. Osaaminen vaikuttaa riippuvan ainakin osalla oppilaista taivutettavasta sanasta. Osa sanoista on haastavampia kuin toiset. Vain seitsemän oppilasta (16 %) myöntää taivuttamisen olevan vaikeaa. Lopuksi yksi oppilas (2 %) ei osannut kertoa, kuinka vaikealta taivuttaminen tuntui.

Taulukko 28. Oliko vaikeaa?

| Ei vaikeaa/ Vain vähän vaikeaa | Vaikeaa vain osittain tai kohtalaisesti | On vaikeaa | En tiedä |
|---------------------------------------|--|-------------------|-----------------|
| 73 % (33/45) | 9 % (4/45) | 16 % (7/45) | 2 % (1/45) |

Vaikuttaa siltä, että oppilaat ovat mielestään pääsääntöisesti osanneet taivuttaa sanoja, eikä se ole tuntunut heistä haastavalta. Tulosten mukaan oppilaat ovat myös olleet oikeassa taidoistaan, sillä suurin osa tehtävien vastauksista on sitä, mitä tehtävässä haetaankin.

5.2 Tyttöjen ja poikien vastausten vertailua

Valtakunnallisissa tutkimuksissa ja vertailuissa on todettu, että tyttöjen ja poikien taidoissa on merkittävä ero. Koenkin mielekkääksi vertailla, näkyykö tekemieni kyselyjen kohdalla tyttöjen ja poikien kognitiivisissa taidoissa eroa jo tässä vaiheessa, peruskoulun kolmannella luokalla. Tässä osassa tarkastellaan lomake läpi tehtävä tehtävältä vertaillen sukupuolia toisiinsa. Tyttöjen tulokset on tummennettu taulukoissa.

5.2.1 Oikean taivutusmuodon valinta

i:i-nominien kohdalla mitään merkittävää eroa tyttöjen ja poikien välille ei näy. Tytöt osaavat sekä *titteli*- että *kommentti*-sanat täysin (100 %). Pojatkin hallitsevat *kommentti*-sanat ja *titteli*-sanat lähes täysin (17/18, 94 %). Pojista vain yksi vastaus (6 %) on valinnut paradigman vastaisen vaihtoehdon. *Monumentti*-sana taas aiheuttaa aavistuksen hankaluuksia. Tässäkin pojat ovat valinneet yhden paradigman vastaisen vaihtoehdon (6 %), kun tytöillä sen sijaan on kolme kertaa (12 %) valittu paradigmaa vastaamaton taivutus. Oikean vaihtoehdon ovat pojista valinneet 94 prosenttia (17/18) ja tytöistä 88 prosenttia (22/25). Kukaan ei ole jättänyt vastaamatta.

Taulukko 29. Ero *i:i*-nomineissa.

| Sana | Paradigmanmukainen taivutus | | Paradigmaa vastaamaton taivutus | | Vastaamattomia |
|-------------------|-----------------------------|--------------------------------|---------------------------------|--------------------|----------------|
| | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | |
| <i>titteli</i> | 94 % (17/18) | 100 % (25/25) | 6 % (1/18) | - | - |
| <i>kommentti</i> | 100 % (18/18) | 100 % (25/25) | - | - | - |
| <i>monumentti</i> | 94 % (17/18) | 88 % (22/25) | 6 % (1/18) | 12 % (3/25) | - |

e:e-nomineissa horjunta on siis aavistuksen *i:i*-nomineita suurempaa. Tässäkin taivutustyyppissä tytöt ovat valinneet enemmän paradigman mukaisia vastauksia kuin pojat. *Puite*-sanat kohdalla pojista paradigman mukaisen vastauksen antaa 72 prosenttia (13/18) ja tytöistä 84 prosenttia (21/25). *Pauke*-sanat kohdalla määrä pojilla on 83 prosenttia (15/18) ja tytöillä 92 prosenttia (23/25). *Kiertue*-sanat vastaukset noudattavat samaa linjaa: pojilla 83 prosenttia (15/18) ja tytöillä 96 prosenttia (24/25). Paradigman vastaisen vastauksen pojista antaa *puite*-sanasta 28 prosenttia (5/18), *pauke*-sanasta 17 prosenttia (3/18) ja *kiertue*-sanasta myös 17 prosenttia (3/18). Tytöillä paradigmaa vastaan vastaa *puite*-sanassa 16 prosenttia (4/25), *pauke*-sanassa 8 prosenttia (4/25) ja *kiertue*-sanassa 4 prosenttia (1/25). Kaikki ovat vastanneet jokaiseen kohtaan tässä tehtävässä.

Taulukko 30. Ero *e:e*-nomineissa.

| Sana | Paradigman mukainen taivutus | | Paradigmaa vastaamaton taivutus | | Vastaamattomia | |
|----------------|------------------------------|-------------------------------|---------------------------------|------------------------------|----------------|-------|
| | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt |
| <i>puite</i> | 72 % (13/18) | 84 % (21/25) | 28 % (5/18) | 16 % (4/25) | - | - |
| <i>pauke</i> | 83 % (15/18) | 92 % (23/25) | 17 % (3/18) | 8 % (2/25) | - | - |
| <i>kiertue</i> | 83 % (15/18) | 96 % (24/25) | 17 % (3/18) | 4 % (1/25) | - | - |

i:e-nomineissa tyttöjen ja poikien ero näyttäytyy enemmän vaihtelua. Aiemmistä tuloksista poikkeaa *appi*-sana, jossa pojista prosentuaalisesti melko paljon suurempi osa antaa enemmän paradigman mukaisia vastauksia tyttöihin verrattuna. Pojista 17 prosenttia (3/18) vastaa paradigman mukaisesti *appi*-sanaan verrattuna tyttöjen 4 prosenttiin (1/25). Sen sijaan pojista jopa 84 prosenttia (15/18) ja tytöistä 96 prosenttia (24/25) valitsee vastaukseksi paradigmaa vastaamattoman vaihtoehdon. Toisaalta *riihi*-sanassa molemmat sukupuolet vastaavat lähes yhtäläisesti: pojilla 89 prosenttia (16/18) paradigman mukaisia vastauksia ja tytöillä taas 88 prosenttia (22/25). Tytöistä kolme (12 %) on vastannut tähän paradigman vastaisesti ja pojista yksi (6 %). Lisäksi pojista yksi (6 %) jätti kokonaan vastaamatta. *Tosi*-sanassa sen sijaan tytöt ovat valinneet useammin paradigman mukaisen vastauksen (72 prosenttia, 18/25). Pojista näin on valinnut seitsemän oppilasta (39 %). Paradigman vastaisen vastauksen on antanut tytöistä seitsemän (28 %) ja pojista yksitoista oppilasta (61 %).

Taulukko 31. Ero *i:e*-nomineissa.

| Sana | Paradigman mukainen taivutus | | Paradigmaa vastaamaton taivutus | | Vastaamattomia | |
|--------------|------------------------------|---------------------|---------------------------------|---------------------|----------------|-------|
| | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt |
| <i>appi</i> | 17 % (3/18) | 4 % (1/25) | 84 % (15/18) | 96 % (24/25) | - | - |
| <i>riihi</i> | 89 % (16/18) | 88 % (22/25) | 6 % (1/18) | 12 % (3/25) | 6 % (1/18) | - |
| <i>tosi</i> | 39 % (7/18) | 72 % (18/25) | 61 % (11/18) | 28 % (7/25) | - | - |

s:kse-sanoissa *hauis*-sanana on kumpikin sukupuoli hallinnut lähes yhtäläisesti: pojista 94 prosenttia (17/18) ja tytöistä 96 prosenttia (24/25). Kummastakin ryhmästä yksi on valinnut vastoin sanan paradigmaa (6 % ja 4 %). *Aines*-sanassa tytöt vievät taas poikia. Tyttöillä oikeita vastauksia on 84 prosenttia (21/25) ja paradigman vastaisia 16 prosenttia (4/25) ja pojilla 72 prosenttia (13/18) ja 28 prosenttia (5/18).

Taulukko 32. Ero *s:kse*-nomineissa.

| Sana | Paradigman mukainen taivutus | | Paradigmaa vastaamaton taivutus | | Vastaamattomia | |
|--------------|------------------------------|---------------------|---------------------------------|--------------------|----------------|-------|
| | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt |
| <i>aines</i> | 72 % (13/18) | 84 % (21/25) | 28 % (5/18) | 16 % (4/25) | - | - |
| <i>hauis</i> | 94 % (17/18) | 96 % (24/25) | 6 % (1/18) | 4 % (1/25) | - | - |

Vs-loppuisista sanoista taivutukseltaan tutuin on *eväs*-sana, jonka tytöistä hallitsee 100 prosenttia (25/25) ja pojistakin 94 prosenttia (17/18). Pojista siis yksi (6 %) on vastannut paradigman vastaisesti. *Eheys*-sanassa pojista tasan puolet (50 %, 9/18) on valinnut vastaukseen paradigman mukaisen ja toinen puoli paradigman vastaisen vaihtoehdon. Tytöistä oikein on vastannut 32 prosenttia (8/25) ja vastaisesti 68 prosenttia (17/25). *Kiuas*-sanassa tytöistä 80 prosenttia (20/25) ja pojista 72 prosenttia (13/18) on valinnut paradigman mukaisen ja tytöistä 20

prosenttia (5/25) ja pojista 28 prosenttia (13/18) paradigman vastaisen vaihtoehdon. Kaikkiin kohtiin on vastattu.

Taulukko 33. Ero Vs-nomineissa.

| Sana | Paradigman mukainen taivutus | | Paradigmaa vastaamaton taivutus | | Vastaamattomia | |
|--------------|------------------------------|--------------------------|---------------------------------|-------------------------|----------------|-------|
| | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt |
| <i>eheys</i> | 50 % (9/18) | 32 % (8/25) | 50 % (9/18) | 68 % (17/25) | - | - |
| <i>eväs</i> | 94 % (17/18) | 100 % (25/25) | 6 % (1/18) | - | - | - |
| <i>kiuas</i> | 72 % (13/18) | 80 % (20/25) | 28 % (5/18) | 20 % (5/25) | - | - |

Ominaisuudennimet on osattu kaikkiaan hyvin. Tytöt ovat osanneet täysin sekä *kitkeryys*-että *sitovuus*-sanat (100 %, 25/25). Pojista 17 vastaajaa (94 %) on valinnut paradigman mukaisen vastauksen kummassakin sanassa eli yksi vastaaja (6 %) on vastannut paradigman vastaisen vaihtoehdon ja yksi vastaaja (6 %) jättänyt vastaamatta *kitkeryys*-sanon kohdalla. Sen sijaan *raukeus*-sana on ollut haastavampi. Tytöistä 88 prosenttia (22/25) ja pojista 89 prosenttia (16/18) on tiennyt, kuinka sana taipuu. Tytöistä kolme (12 %) ja pojista kaksi (11 %) on valinnut paradigman vastaisesti. Sukupuolten väliset erot eivät nouse tässä taivutustyyppissä kovinkaan merkittäviksi.

Taulukko 34. Ero ominaisuudennimissä.

| Sana | Paradigman mukainen taivutus | | Paradigmaa vastaamaton taivutus | | Vastaamattomia | |
|------------------|------------------------------|--------------------------|---------------------------------|------------------------|----------------|-------|
| | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt |
| <i>kitkeryys</i> | 94 % (17/18) | 100 % (25/25) | - | - | 6 % (1/18) | - |
| <i>raukeus</i> | 89 % (16/18) | 88 % (22/25) | 11 % (2/18) | 12 % (3/25) | - | - |
| <i>sitovuus</i> | 94 % (17/18) | 100 % (25/25) | 6 % (1/18) | - | - | - |

Järjestysnumeroissa *kolmas*-sanaa on osattu lähes yhtäläisesti sekä tyttöjen että poikien lomakkeissa. Tytöistä sen oikein on saanut 92 prosenttia (23/25) ja pojista 94 prosenttia (17/18). Kummastakin sukupuolesta yksi oppilas (tytöt 1/25, 4 % ja pojat 1/18, 6 %) on valinnut paradigman vastaisen vaihtoehdon, ja lisäksi tytöistä yksi (4 %) on jättänyt vastaamatta. *Yhdeksäs*-sanassa sekä tytöistä (96 %, 24/25) että pojista (89 %, 16/18) lähes kaikki ovat taitaneet tämän sanan taivutuksen. Tytöistä yksi (4 %) ja pojista kaksi (11 %) on valinnut toisin.

Taulukko 35. Ero järjestysnumeroissa.

| Sana | Paradigman mukainen taivutus | | Paradigmaa vastaamaton taivutus | | Vastaamattomia | |
|-----------------|------------------------------|-------------------------------|---------------------------------|-------------------|----------------|-------------------|
| | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt |
| <i>kolmas</i> | 94 % (17/18) | 92 % (23/25) | 6 % (1/18) | 4 % (1/25) | - | 4 % (1/25) |
| <i>yhdeksäs</i> | 89 % (16/18) | 96 % (24/25) | 11 % (2/18) | 4 % (1/25) | - | - |

t-loppuiset sanat osoittautuvat kaikkein helpoimmiksi vastaajille. Sekä tytöt että pojat saavat *kuollut*- ja *tuhat*- sanat oikein sataprosenttisesti (100 %, 25/25, 18/18). Kaikki tytöt valitsevat *tervetullut*-sanasta paradigman mukaisen vastauksen. Pojistakin näin tekee 94 prosenttia (16/18). Pojista yksi (6 %) on valinnut paradigman vastaisen vaihtoehdon ja yksi (6 %) jättää kokonaan vastaamatta.

Taulukko 36. Ero *t*-loppuisissa nomineissa.

| Sana | Paradigman mukainen taivutus | | Paradigmaa vastaamaton taivutus | | Vastaamattomia | |
|--------------------|------------------------------|--------------------------------|---------------------------------|-------|----------------|-------|
| | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt |
| <i>tervetullut</i> | 94 % (16/18) | 100 % (25/25) | 6 % (1/18) | - | 6 % (1/18) | - |
| <i>kuollut</i> | 100 % (18/18) | 100 % (25/25) | - | - | - | - |
| <i>tuhat</i> | 100 % (18/18) | 100 % (25/25) | - | - | - | - |

Alla olevassa taulukossa on vertailtu tyttöjen ja poikien vastauksia taivutustyypeittäin.

Taulukko 37. Yhteenveto tehtävässä 1 olevista eroista.

| Taivutuskategoria | Paradigman mukaisia vastauksia | | Paradigman vastaisia vastauksia | | Vastaamattomia | |
|-----------------------------|--------------------------------|------------------------|---------------------------------|-------------------------|-------------------|-----------------------|
| | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt |
| <i>i:i</i> -nominat | 96,30 % (52/54) | 96 % (72/75) | 3,70 % (2/54) | 4 % (3/75) | - | - |
| <i>e:e</i> -nominat | 79,63 % (43/54) | 90,67 % (68/75) | 20,37 % (11/54) | 9,33 % (7/75) | - | - |
| <i>i:e</i> -nominat | 48,15 % (26/54) | 54,67 % (41/75) | 50 % (27/54) | 45,33 % (34/75) | 1,85 % (1/54) | |
| <i>s:kse</i> -nominat | 83,33 % (30/36) | 90 % (45/50) | 16,67 % (6/36) | 10 % (5/50) | - | - |
| <i>Vs</i> -nominat | 72,22 % (39/54) | 70,67 % (53/75) | 27,78 % (15/54) | 29,33 % (22/75) | - | - |
| Ominaisuuden-nimet | 92,59 % (50/54) | 96 % (72/75) | 5,56 % (3/54) | 4 % (3/75) | 1,85 % (1/54) | - |
| Järjestysluvut | 91,67 % (33/36) | 94 % (47/50) | 8,33 % (3/36) | 4 % (2/50) | - | 2 % (1/50) |
| <i>t</i> -loppuiset nominat | 96,30 % (52/54) | 100 % (75/75) | 1,85 % (1/54) | - | 1,85 % (1/54) | - |
| Yhteensä | 82,07 % (325/396) | 86 % (473/550) | 17,17 % (68/396) | 13,82 % (76/550) | 0,76 % (3/396) | 0,18 % (1/550) |

Kokonaisuutta tarkasteltaessa selvenee, että tutkimuksen tulokset tukevat valtakunnallisten testien tulosta. Jo kolmasluokkalaisista on huomattavissa, että tytöt taivuttavat sanoja useammin sanan todellisen taivutustyyppin mukaisesti kuin pojat. Annetuista kahdeksasta taivutustyyppissä tytöt onnistuvat kuudessa löytämään sanan todellisen taivutuksen (*e:e*-, *i:e*- ja *s:kse*-nominat, ominaisuudennimet, järjestysluvut ja *t*-loppuiset nominat). Pojat taas onnistuvat taivutuksessa *i:i*- ja *Vs*-nomineissa. Erot tosin eivät ole kaikissa tyypeissä kovin suuria. *i:i*-nomineissa pojat tuottivat 96,30 prosenttia (52/54) ja tytöt tasan 96 prosenttia (72/75) paradigman mukaisia vastauksia. *e:e*- ja *i:e*-nomineissa ero sukupuolten välillä on selkeämpi tyttöjen hyväksi. Tytöt vastasivat paradigman

mukaisesti *e:e*-nomineissa 90,67 prosenttia (68/75) ja *i:e*-nomineissa 54,67 prosenttia (41/75). Pojilla vastaavat luvut ovat 79,63 prosenttia (43/54) ja 48,15 prosenttia (26/54). *s:kse*-nomineissa sama tilanne jatkuu. Tytöt ovat saaneet oikein 90 prosenttia (45/50) vastauksistaan, kun pojat joutuvat tyytymään 83,33 prosenttiin (30/36). *s*-nomineissa vastaukset kääntyvät kuitenkin toisinpäin: poikien paradigman mukainen vastausprosentti on 72,22 (39/54) ja tyttöjen 70,67 (53/75). Lopuista kolmesta ryhmästä kaikki on tytöillä paremmin hallinnassa. Ominaisuudennimissä ero on muutaman prosenttiyksikön luokkaa: tytöillä 96 prosenttia (72/75) ja pojilla 92,59 prosenttia (50/54). Järjestysluvuissa ja *t*-loppuisissa nomineissa erot ovat vastaavaa tasoa. Tyttöjen luvut ovat 94 prosenttia (47/50) ja 100 prosenttia (75/75). Poikien luvut ovat 91,67 prosenttia (33/36) ja 96,30 prosenttia (52/54). Vastaamattomia kohtia lomakkeissa ei juuri ole.

i- ja *e*-loppuisissa epäsanoina aiemmin todettu tyttöjen ja poikien välinen ero jatkuu. Epäsanana pohjana toimineen todellisen sanan taivutusparadigma on taulukoissa merkitty kursiivilla. Murssi-sanassa kummatkin ryhmät taivuttavat sanaa ensisijaisesti *i:i*-nominien mukaisesti (tytöillä 84 % ja pojilla 72 %). Toisessa vaihtoehdossa olleen *e:e*-nominien taivutuksen mukaisen vastauksen on valinnut tytöistä 16 prosenttia (4/25) ja pojista 28 prosenttia (5/18). Taame-sanaa molemmat taivuttavat *e:e*-nominien mukaan. Tytöistä tämän vaihtoehdon on valinnut 52 prosenttia (13/25) ja pojista tasan 50 prosenttia (9/18). Saman verran vastauksia on kerännyt *i:e*-nominien mukainen toinen vaihtoehto (44 %). Lisäksi kummastakin ryhmästä yksi on jättänyt vastaamatta. Lopuksi tieli-sanassa *i:e*-nominien mukaisen taivutuksen on valinnut tytöistä 76 prosenttia (19/25) ja pojista 56 prosenttia (10/18). *i:i*-nominien taivutuksen on valinnut tytöistä 24 prosenttia (6/25) ja pojista 39 prosenttia (7/18). Pojista yksi (6 %) on jättänyt vastaamatta tähän kohtaan.

Taulukko 38. Ero *i-* ja *e*-loppuisissa epäsanoina.

| Sana | <i>i:i</i> -nominien mukainen taivutus | | <i>i:e</i> -nominien mukainen taivutus | | <i>e:e</i> -nominien mukainen taivutus | | Vastaamattomia | |
|--------|--|-------------------------------|--|-------------------------------|--|-------------------------------|----------------|-----------------------------|
| | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt |
| murssi | 72 % (13/18) | 84 % (21/25) | - | - | 28 % (5/18) | 16 % (4/25) | - | - |
| taame | - | - | 44 % (8/18) | 44 % (11/25) | 50 % (9/18) | 52 % (13/25) | 6 % (1/18) | 4 % (1/25) |
| tieli | 39 % (7/18) | 24 % (6/25) | 56 % (10/18) | 76 % (19/25) | - | - | 6 % (1/18) | - |

Seuraavaan taulukkoon on koottu kaikki *s*-loppuiset epäsanat. Roivas-sanaa on taivutettu pääsääntöisesti *s*-nominien mukaisesti. Tytöistä tämän vaihtoehdon on valinnut 60 prosenttia (15/25) ja toisen *s:kse*-nominien mukaisen taivutuksen 40 prosenttia (10/25). Pojista taas ensinnä mainitun paradigman on vastannut 72 prosenttia (13/18) ja jälkimmäisen 22 prosenttia (4/18). Kalpas-sanassa pojista *s*-nomininen mukaisen taivutuksen valitsi 56 prosenttia (10/18) ja tytöistä 40 prosenttia (10/25). Toisena vaihtoehtona on *s:kse*-nominien mukainen taivutus, jonka tytöistä vastaa 60 prosenttia (15/25) ja pojista 39 prosenttia (7/18). Sekä kalpas- että roivas-kohtaan yksi (6 %) pojista on jättänyt vastaamatta. Kolmas epäšana nakaus on vastaajien keskuudessa usein tunnistettu todennäköisesti loppunsa perusteella ominaisuudennimeksi. Tytöistä tämän vaihtoehdon valitsi 96 prosenttia (24/25) ja pojista 72 prosenttia (13/18). Toisena annettuna vaihtoehtona on järjestyslukujen taivutus, jonka tytöistä poimi vastaukseen 4 prosenttia (1/25) ja pojista 28 prosenttia (5/18). Kaades-epäsanaa sen sijaan on taivutettu pääsääntöisesti *s:kse*-paradigman mukaan. Pojista näin on tehnyt 78 prosenttia (14/18) ja tytöistä 60 prosenttia (15/25). Toisen, järjestyslukujen mukaisen taivutuksen on valinnut pojista 22 prosenttia (4/18) ja tytöistä 40 prosenttia (10/25).

Taulukko 39. Ero *s*-loppuisissa epäsanoina.

| Sana | <i>s:kse</i> -nominien mukainen taivutus | | <i>Vs</i> -nominien mukainen taivutus | | Ominaisuudennimien mukainen taivutus | | Järjestyslukujen mukainen taivutus | | Vastaamattomia | |
|--------|--|------------------------|---------------------------------------|------------------------|--------------------------------------|------------------------|------------------------------------|------------------------|----------------|-------|
| | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt |
| roivas | 22 % (4/18) | 40 % (10/25) | 72 % (13/18) | 60 % (15/25) | - | - | - | - | 6 % (1/18) | - |
| kalpas | 39 % (7/18) | 60 % (15/25) | 56 % (10/18) | 40 % (10/25) | - | - | - | - | 6 % (1/18) | - |
| nakaus | - | - | - | - | 72 % (13/18) | 96 % (24/25) | 28 % (5/18) | 4 % (1/25) | - | - |
| kaades | 78 % (14/18) | 60 % (15/25) | - | - | - | - | 22 % (4/18) | 40 % (10/25) | - | - |

Epäsanan enteytynyt taivutuksessa pojat ovat tunnistaneeet herkemmin *nUt*-loppuisille sanoille tyypillisen taivutusparadigman. Pojat valikoivat paradigman mukaisen vastauksen 15 kertaa (83 %) ja tytöt 16 kertaa (64 %). Toisen annetun vaihtoehdon pojat valitsivat 3 kertaa (17 %) ja tytöt 9 kertaa (36 %).

Taulukko 40. Ero *t*-loppuisissa nomineissa.

| Sana | enteytyneen | | enteytyen | | Vastaamattomia | |
|------------|-----------------|-------------------------------|----------------|------------------------------|----------------|--------------|
| | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt |
| enteytynyt | 83 % (15/18) | 64 % (16/25) | 17 % (3/18) | 36 % (9/25) | - | - |

Epäsanojen yhteydessä lieenee mahdotonta arvioida, kumpi ryhmistä, tytöt vai pojat, osuivat useammin oikeaan, kun mitään oikeaa taivutusparadigmaa epäsanoina ei ole. Jos vertailupohjana kuitenkin pidetään epäsanoinen pohjana toiminutta sanaa ja sen paradigmaa, voidaan todeta, että tytöt valitsivat useammin tämän piiloparadigman kuin pojat. *i*- ja *e*-loppuisissa sanoissa tämä toteutui jokaisen epäsanoinen kohdalla. *s*-loppuisissa sanoissa sen sijaan esiintyi vaihtelua, kun pojat valitsivat piiloparadigman tyttöjä useammin kalpas-sanoinen kohdalla. Myös *t*-loppuisissa epänomineissa enteytynyt pojat ympäröivät vastaukseen piiloparadigman tyttöjä useammin.

5.2.2 Tarinan täydentäminen taivuttamalla sanoja

j:k-vaihtelussa tytöt ovat taivuttaneet sanoja enemmän vaihtelullisena ja tarinaan sopivassa muodossa kuin pojat. *Olki*-sanassa tavoiteltuja vastauksia on tuottanut tytöistä 76 prosenttia (19/25) ja pojista 67 prosenttia (12/18). Vaihteluttoman mutta tarinaan muodoltaan sopivan vastauksen on antanut tytöistä 12 prosenttia (3/25) ja pojista 6 prosenttia (1/18). Vaihtelullisen mutta tarinaan sopimattoman muodon on vastannut yksi tyttö (4 %) ja vaihteluttoman ja tarinaan sopimattoman muodon on tuottanut neljä poikaa (22 %). Yksi poika (6 %) ja kaksi tyttöä (8 %) on muuttanut alkuperäisen sanoinen joksikin toiseksi. *Kärki*-sanassa tavoitellun vastauksen on tuottanut tytöistä 84 prosenttia (21/25) ja pojista 72 prosenttia (13/18). Yksi poika (6 %) ja kaksi tyttöä (8 %) on vastannut vaihtelullisen mutta tarinaan sopimattoman muodon. Lisäksi paitsi vaihteluttoman myös tarinaan sopimattoman muodon on tuottanut neljä poikaa (22 %) ja kaksi tyttöä (8 %). *Kurki*-sanassa 92 prosenttia (23/25) tytöistä ja 89 prosenttia (16/18) pojista vastaa tavoitellun muodon. Loput eli kaksi poikaa (11 %) ja kaksi tyttöä (8 %) antavat vastaukseen vaihteluttoman ja tarinaan sopivan muodon sanasta.

Taulukko 41. Ero j:k-vaihtelussa.

| Sana | Vaihtelullinen, tarinaan sopiva muoto | | Vaihteluton, tarinaan sopiva muoto | | Vaihtelullinen, tarinaan sopimaton muoto | | Vaihteluton, tarinaan sopimaton muoto | | Vaihtunut sana | |
|--------------|---|-------------------------------|--|------------------------------|--|-----------------------------|---|-----------------------------|----------------|-----------------------------|
| | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt |
| <i>olki</i> | 67 % (12/18) | 76 % (19/25) | 6 % (1/18) | 12 % (3/25) | - | 4 % (1/25) | 22 % (4/18) | - | 6 % (1/18) | 8 % (2/25) |
| <i>kärki</i> | 72 % (13/18) | 84 % (21/25) | - | - | 6 % (1/18) | 8 % (2/25) | 22 % (4/18) | 8 % (2/25) | - | - |
| <i>kurki</i> | 89 % (16/18) | 92 % (23/25) | 11 % (2/18) | 8 % (2/25) | - | - | - | - | - | - |

p:v-vaihtelussa aiemman vaihteluluokan selkeät erot sukupuolten välillä tasoittuvat ja kääntyvät väärinpäin. *Rupi*-sanassa pojilla on tavoiteltuja vastauksia 89 prosenttia (16/18) ja tytöillä 84 prosenttia (21/25). Yksi tyttö (4 %) on tuottanut vaihteluttoman ja tarinaan sopimattoman muodon. Kaksi poikaa (11 %) ja kolme tyttöä (12 %) ei ole tunnistanut taivutettavan sanan paradigmaa. *Turve*-sanassa tarinaan sopivan ja vaihtelullisen muodon on tuottanut tytöistä 36 prosenttia (9/25) ja pojista 39 prosenttia (7/18). Vaihteluttoman muodon antaa 17 prosenttia (3/18) pojista ja peräti 40 prosenttia (10/25) tytöistä. Pojista kolme (17 %) on tuottanut vaihteluttoman ja tarinaan soveltumattoman muodon, ja yksi poika (6 %) muuttanut sanan toiseksi. Väärään taivutusparadigmaan on sortunut tytöistä kuusi (24 %) ja pojista neljä (22 %) vastaajaa. Lopuksi *repo*-sanalla molemmista ryhmistä melkein puolet on antanut oikean vastauksen (pojista 50 % ja tytöistä 48 %). Kolmasosa (33 %, 6/18) pojista ja lähes puolet tytöistä (48 %, 12/25) on antanut vastaukseen tarinaan sopivan mutta vaihteluttoman muodon. Lisäksi yksi pojista (6 %) on vastannut vaihteluttoman ja tarinaan sopimattoman muodon. *Repo* on vaihtunut muuksi sanaksi kahdelta pojalta (11 %) ja yhdeltä tytöltä (4 %).

Taulukko 42. Ero p:v-vaihtelussa.

| Sana | Vaihtelullinen, tarinaan sopiva muoto | | Vaihteluton, tarinaan sopiva muoto | | Vaihtelullinen, tarinaan sopimaton muoto | | vaihteluton, tarinaan sopimaton muoto | | Väärä taivutusparadigma | | Vaihtunut sana | |
|--------------|---|-------------------------------|--|-------------------------------|---|-------|---|-----------------------------|----------------------------|------------------------------|----------------|-----------------------------|
| | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt |
| <i>rupi</i> | 89 % (16/18) | 84 % (21/25) | - | - | - | - | - | 4 % (1/25) | 11 % (2/18) | 12 % (3/25) | - | - |
| <i>turve</i> | 39 % (7/18) | 36 % (9/25) | 17 % (3/18) | 40 % (10/25) | - | - | 17 % (3/18) | - | 22 % (4/18) | 24 % (6/25) | 6 % (1/18) | - |
| <i>repo</i> | 50 % (9/18) | 48 % (12/25) | 33 % (6/18) | 48 % (12/25) | - | - | 6 % (1/18) | - | - | - | 11 % (2/18) | 4 % (1/25) |

k:n ja *kadon* vaihtelussa erot kääntyvät taas tyttöjen puolelle. *Urku*-sanassa tarinaan soveltuvan ja paradigman mukaisen muodon on tuottanut pojista 94 prosenttia (17/18) ja tytöistä 88 prosenttia (22/25). Tytöistä yksi (4 %) on antanut vastaukseksi vaihteluttoman mutta tarinaan sopivan muodon ja kaksi (8 %) muuttanut sanan toiseksi taivutuksen yhteydessä. Lisäksi yksi poika (6 %) on jättänyt vastaamatta tähän kohtaan. *Liika*-sanassa tytöistä 92 prosenttia (23/25) ja pojista 78 prosenttia (14/18) on tuottanut toivotun vastauksen. Muuten vastaukseksi on tarjottu vaihtelematonta ja tarinaan sopimatonta muotoa. Tytöistä näin on tehnyt viisi vastaajaa (20 %) ja pojista kaksi vastaajaa (11 %). Pojista yksi (6 %) tarjoaa väärän paradigman mukaan taivutettua sanaa ja yksi (6 %) on jättänyt vastaamatta. Tytöistä yksi (4 %) on muuttanut sanan toiseksi. *Halko*-sanassa yhteydessä erilaisia muotoja on tarjottu niin tyttöjen kuin poikienkin puolelta runsaasti. Pojista kuitenkin puolet (9/18) ja tytöistä 60 prosenttia (15/25) on taivuttanut annettua sanaa sekä vaihtelullisena että tarinaan sopivassa muodossa. Neljä prosenttia tytöistä (1/25) on tarjonnut tarinaan sopivaa muotoa vaihteluttomana. Lause on ollut oppilaille haastava, sillä tarinaan sopimattomia muotoja on annettu vastaukseksi usein. Vaihtelullisia versioita tytöistä on tuottanut kolme (12 %) ja pojista kaksi (11 %) sekä vaihteluttomia versioita on tuottanut tytöistä viisi (20 %) ja pojista kaksi (11 %). Kummatkin ovat myös muokanneet testisanaa: tytöistä yksi (4 %) ja pojista kolme (17 %). Pojista kaksi (11 %) on jättänyt kokonaan vastaamatta.

Taulukko 43. Ero *k:kato*-vaihtelussa.

| Sana | Vaihtelullinen, tarinaan sopiva muoto | | Vaihteluton, tarinaan sopiva muoto | | Vaihtelullinen, tarinaan sopimaton muoto | | Vaihteluton, tarinaan sopimaton muoto | | Väärä taivutusparadig- ma | | Vaihtunut sana | |
|--------------|---|-------------------------------|--|-----------------------------|--|------------------------------|---|------------------------------|---------------------------------|-------|----------------|-----------------------------|
| | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt |
| <i>urku</i> | 94 % (17/18) | 88 % (22/25) | - | 4 % (1/25) | - | - | - | - | - | - | - | 8 % (2/25) |
| <i>liika</i> | 78 % (14/18) | 92 % (23/25) | - | - | - | - | 11 % (2/18) | 4 % (1/25) | 6 % (1/18) | - | - | 4 % (1/25) |
| <i>halko</i> | 50 % (9/18) | 60 % (15/25) | - | 4 % (1/25) | 11 % (2/18) | 12 % (3/25) | 11 % (2/18) | 20 % (5/25) | - | - | 17 % (3/18) | 4 % (1/25) |

Viimeinen vaihtelukategoria *lt:ll* ei myöskään anna yksiselitteistä vastausta sukupuolten eroista. *Kielto*-sanasta kaikki vastaukset (100 %) sisältävät sekä vaihtelun että tarinaan sopivan muodon. *Huolto*-sanassa tytöt ovat tuottaneet tavoitellun muodon 84 prosenttisesti (21/25) ja pojat 89 prosenttisesti (16/18). Tytöistä yksi (4 %) on vastannut vaihteluttoman ja tarinaan soveltuvan muodon ja kolme (12 %) vaihteluttoman ja tarinaan sopimattoman muodon. Pojista yksi (6 %) on vaihtanut sanan toiseen ja yksi (6 %) jättänyt kokonaan vastaamatta tähän kohtaan. *Puolto*-sana osoittautuu haasteelliseksi kummallekin ryhmälle, ja tavoitellun vastauksen tuottikin tytöistä vain kuusi vastaajaa (24 %) ja pojista ainoastaan kolme vastaajaa (17 %). Vaihteluttomia ja tarinaan sopivia vastauksia on yhdellä pojalla (6 %) ja kahdella tytöllä (8 %). Tytöistä myös kaksi (8 %) on vastannut vaihtelullisen mutta tarinaan sopimattoman muodon ja pojista taas yksi (6 %) vaihteluttoman ja tarinaan soveltumattoman muodon. Väärää paradigmaa on käyttänyt pojista yksi (6 %) ja tytöistä kaksi (8 %). Peräti 44 prosenttia tytöistä (11/25) ja 50 prosenttia pojista (9/18) on taivuttanut *puolto*-sanasta täysin toisen sanan ja kolme poikaa (17 %) ja kaksi tyttöä (8 %) on jättänyt kokonaan vastaamatta.

Taulukko 44. Ero *lt:ll*-vaihtelussa.

| Sana | Vaihtelullinen, tarinaan sopiva muoto | | Vaihteluton, tarinaan sopiva muoto | | Vaihtelullinen, tarinaan sopimaton muoto | | Vaihteluton, tarinaan sopimaton muoto | | Väärä taivutusparadig- ma | | Vaihtunut sana | |
|---------------|---|--------------------------------|--|-----------------------------|---|-----------------------------|---|------------------------------|---------------------------------|-----------------------------|----------------|-------------------------------|
| | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt |
| <i>kielto</i> | 100 % (18/18) | 100 % (25/25) | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - |
| <i>huolto</i> | 89 % (16/18) | 84 % (21/25) | | 4 % (1/25) | - | - | - | 12 % (3/25) | - | - | 6 % (1/18) | - |
| <i>puolto</i> | 17 % (3/18) | 24 % (6/25) | 6 % (1/18) | 8 % (2/25) | - | 8 % (2/25) | 6 % (1/18) | - | 6 % (1/18) | 8 % (2/25) | 50 % (9/18) | 44 % (11/25) |

Kaiken kaikkiaan erot tyttöjen ja poikien välillä eivät muodostu kovin suuriksi. Niitä kuitenkin löytyy ennakko-odotusten mukaisesti. *p:v*-vaihtelua lukuun ottamatta tytöt ovat useammin taivuttaneet sanoja sekä vaihtelullisina että tarinaan sopivissa muodoissa.

Taulukko 45. Yhteenvedo eroista kvalitatiivisessa astevaihtelussa.

| Luokka | Vaihtelullinen, tarinaan sopiva muoto | | Vaihteluton, tarinaan sopiva muoto | | Vaihtelullinen, tarinaan sopimaton muoto | | Vaihteluton, tarinaan sopimaton muoto | | Väärä paradigma | | Vaihtunut sana | | Vastaamatto- mia | |
|---------------|---|----------------------------------|--|----------------------------------|---|--------------------------------|--|--------------------------------|----------------------|--------------------------------|-----------------------|----------------------------------|---------------------|--------------------------------|
| | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt |
| <i>j:k</i> | 75,93 % (41/54) | 84 % (63/75) | 5,56 % (3/54) | 6,67 % (5/75) | 1,85 % (1/54) | 4 % (3/75) | 14,81 % (8/54) | 2,67 % (2/75) | - | - | 1,85 % (1/54) | 2,67% (2/75) | - | - |
| <i>p:v</i> | 59,26 % (32/54) | 56 % (42/75) | 16,67 % (9/54) | 29,33 % (22/75) | - | - | 7,41 % (4/54) | 1,33 % (1/75) | 11,11 % (6/54) | 12 % (9/75) | 5,56% (3/54) | 1,33 % (1/75) | - | - |
| <i>lt:ll</i> | 68,52 % (37/54) | 69,33 % (52/75) | 1,85 % (1/54) | 4 % (3/75) | - | 2,67 % (2/75) | 1,85 % (1/54) | 4 % (3/75) | 1,85 % (1/54) | 2,67 % (2/75) | 18,52 % (10/54) | 14,67 % (11/75) | 7,41 % (4/54) | 2,67 % (2/75) |
| <i>k:kato</i> | 74,07 % (40/54) | 80 % (60/75) | - | 2,67 % (2/75) | 3,70 % (2/54) | 4 % (3/75) | 7,41 % (4/54) | 8 % (6/75) | 1,85 % (1/54) | - | 5,56 % (3/54) | 5,33 % (4/75) | 7,41 % (4/54) | - |

j:k-vaihtelussa vaihtelullisen ja tarinaan sopivan muodon on tytöistä tuottanut kaiken kaikkiaan 84 prosenttia (63/75) ja pojista 75,93 prosenttia (41/54). Lisäksi vastaavan mutta tarinaan sopimattoman muodon on vastannut kolme tyttöä (4 %) ja yksi poika (1/54). *p:v*-vaihtelussa tyttöjen vastauksista 56 prosenttia (42/75) ja poikien vastauksista 59,26 prosenttia (32/54) on tavoitellun kaltasia. *lt:ll*-vaihtelussa vastaavat luvut ovat tytöiltä 69,33 prosenttia (52/75) ja pojilta 68,52 prosenttia (37/54). Muita vaihtelullisia vastauksia on antanut kaksi tyttöä (2,67 %). *k:n* ja kadon vaihtelussa vaihtelullisen ja tarinaan sopivan muodon on tuottanut tytöistä 80 prosenttia (60/75) ja pojista 74,07 prosenttia (40/54). Vaihtelullisen ja tarinaan sopimattoman muodon on vastannut kaksi poikaa (3,70 %) ja kolme tyttöä (4 %).

5.2.3 Sanasegmentaatio

Ensimmäisen kategorian sanoista tytöt ovat osanneet segmentoida *tiistain*, *häiriön* ja *kallion*. Pojista jokainen osaa jakaa *maa*-sanan osiin (100 %), kun taas tytöistä sen hallitsee vain 80 prosenttia (20/25). Lisäksi tytöt ehdottavat mahdollisiksi segmentoinneiksi *maaha-n* ja *maah-an*. Etummaista tarjoaa kolme tyttöä (12 %) ja jälkimmäistä kaksi tyttöä (8 %). *Tiistain* segmentoinnin on hallinnut tytöistä 84 prosenttia (21/25) ja pojista 72 prosenttia (13/18). Lisäksi *tiis-taina*-vaihtoehtoon on tuottanut kolme poikaa (17 %) ja yksi tyttö (4 %) sekä *tiista-ina*-vaihtoehtoa yksi poika (6 %) ja yksi tyttö (4 %). *Tiistai*-sanan on tavuttanut yksi poika (6 %) ja kaksi tyttöä (8 %). *Häiriö*-sanan on osannut pojista 67 prosenttia (12/18) ja tytöistä 92 prosenttia (23/25). Myös sen on tavuttanut yksi poika (6 %) ja kaksi tyttöä (8 %). Siihen on lisäksi tuotettu kolme muuta vaihtoehtoa: *hái-riöltä*, *hái-riöl-tä* ja *häiri-öltä*. Ne ovat kaikki poikien tuottamia. Ensimmäisen on antanut vastaukseen kaksi poikaa (11 %), seuraavan yksi poika (6 %) ja viimeisen jälleen kaksi poikaa (11 %). *Kallio*-sanan on segmentoinut oikein tytöistä 84 prosenttia (21/25) ja pojista 72 prosenttia (13/18). *kal-lios-ta*-tyyppisistä segmentointia esiintyy vain tytöillä (1/25, 4 %) ja *kal-liosta*-muotoa taas ainoastaan pojilla (1/18, 6 %). Sen sijaan *kalli-osta*-vaihtoehtoa on kolmella pojalla (17 %) ja kahdella tytöllä (8 %). *Kallio*-sanan on tavuttanut sekä yksi tyttö (4 %) että poika (6 %).

Taulukko 46. Ero kategoriassa 1.

| Sana | Morfeemi erotettu oikein | | Tavutus | | Vastaamattomia | |
|------------------|--------------------------|-------------------------------|---------------|-----------------------------|----------------|-------|
| | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt |
| <i>tiistaina</i> | 72 % (13/18) | 84 % (21/25) | 6 % (1/18) | 8 % (2/25) | - | - |
| <i>häiriöltä</i> | 67 % (12/18) | 92 % (23/25) | 6 % (1/18) | 8 % (2/25) | - | - |
| <i>maahan</i> | 100 % (18/18) | 80 % (20/25) | - | - | - | - |
| <i>kalliosta</i> | 72 % (13/18) | 84 % (21/25) | 6 % (1/18) | 4 % (1/25) | - | - |

Seuraava kategoria jatkaa edellisen linjaa sukupuolten eroja verratessa. *Katu*-sanalla tytöt tuottavat 88 prosenttia (22/25) vastauksistaan oikein, kun poikien vastaava luku jää 67 prosenttiin (12/18). Pojista viisi (28 %) on tuottanut sanasta muodon *ka-tua*, tytöistä yksi (4 %) muodon *kat-ua*. Lisäksi yksi poika (6 %) ja kaksi tyttöä (8 %) on tavuttanut sanan. *Kukka*-sanassa hankalasta astevahtelusta huolimatta sanan on onnistunut segmentoimaan oikein tytöistä 80 prosenttia (20/25) ja pojista 67 prosenttia (12/18). Muista vastaajien tarjoamista vaihtoehtoista *ku-kassa*-muotoa kannattaa kaksi poikaa (11 %) ja *kukas-sa*-muotoa kolme poikaa (17 %) ja kaksi tyttöä (8 %). Sanan on tavuttanut kolme vastaajaa: yksi poika (6 %) ja kaksi tyttöä (8 %). Yksi tyttö (4 %) on jättänyt vastaamatta tähän kohtaan. *Lanka*-sana on tehtäväsanojen vaikeimmasta päästä, mikä näkyy tuloksissakin. Tämän sai segmentoitua tavoitellun mukaisesti vain kahdeksan poikaa (44 %) ja 12 tyttöä (48 %). Vastaamattomia kohtia on pojista yhdellä (6 %) ja tytöistä kahdella (8 %). Tavutetun sanan on vastannut yksi tyttö (4 %) ja yksi poika (6 %). Lisäksi muita segmentointivaihtoehtoja on annettu vastauksissa runsaasti. *Lang-alla*-vastauksen on tuottanut neljä poikaa (22 %) ja kuusi tyttöä (24 %). *Lang-al-la*-vaihtoehdon on antanut yksi tyttö (4 %) ja *langalla*-vaihtoehdon yksi poika (6 %). Vielä on tarjottu ratkaisua *langal-la*, joka löytyy kahden pojan (11 %) ja kahden tytön (8 %) lomakkeista. Yksi poika (4 %) ja tyttö (6 %) ovat olleet sitä mieltä, että sanaa ei tarvitse segmentoida lainkaan (*langalla*-). Lopuksi sanan *pyhänä* on segmentoinut oikein 89 prosenttia pojista (16/18) ja 88 prosenttia tytöistä (22/25). Tavuttamista on tarjonnut vastaukseksi yksi poika (6 %) ja kaksi tyttöä (8 %). Tavuttamisen lisäksi on yksi poika (6 %) ja yksi tyttö (4 %) on tuottanut vaihtoehdon *pyh-änä*.

Taulukko 47. Ero kategoriassa 2.

| Sana | Morfeemi erotettu oikein | | Tavutus | | Vastaamattomia | |
|-----------------|--------------------------|-------------------------------|---------------|-----------------------------|----------------|-----------------------------|
| | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt |
| <i>katua</i> | 67 % (12/18) | 88 % (22/25) | 6 % (1/18) | 8 % (2/25) | - | - |
| <i>kukassa</i> | 67 % (12/18) | 80 % (20/25) | 6 % (1/18) | 8 % (2/25) | - | 4 % (1/25) |
| <i>langalla</i> | 44 % (8/18) | 48 % (12/25) | 6 % (1/18) | 4 % (1/25) | 6 % (1/18) | 8 % (2/25) |
| <i>pyhänä</i> | 89 % (16/18) | 88 % (22/25) | 6 % (1/18) | 8 % (2/25) | - | - |

Viimeinen kategoria ei tuo muutosta aiempiin luokkiin. Tytöt selviävät superlatiivien segmentoinnista hieman poikia paremmin. *Isoin*-sanassa tytöt erottelevat superlatiivin tunnuksen vartalosta 92-prosenttisesti (23/25) ja pojat 83-prosenttisesti (15/18). Sanan on kuitenkin tavuttanut kaksi poikaa (11 %) ja kaksi tyttöä (8 %) sekä yksi poika (6 %) on jättänyt vastaamatta kokonaan. *Hienoin*-sanana on segmentoinut oikein tytöistä 84 prosenttia (21/25) ja pojista 83 prosenttia (15/18). Tavutuksen on segmentoinniksi tuottanut kolme poikaa (17 %) ja yksi tyttö (4 %). Lisäksi lähellä tavuttamista on vastaus *hie-no-in*, jonka on antanut yksi tyttö (4 %). Myös *hien-o-in*-muodon on tuottanut yksi tyttö (4 %). Yksi tyttö (4 %) on jättänyt vastaamatta tähän kohtaan. *Paksuin*-sanasta tytöt ovat antaneet oikean segmentoinnin 84 prosentissa (21/25) vastauksistaan ja pojat taas 78 prosentissa (14/18) vastauksistaan. Vain yksi poika (6 %) on tavuttanut sanan. Oikean segmentoinnin lisäksi vastaajat ovat tuottaneet kolme muuta vaihtoehtoa: *paks-uin*, *pak-suin* ja *pak-su-in*. Ensimmäisen on vastannut yksi poika (6 %) ja kaksi tyttöä (8 %), keskimmäisen kaksi poikaa (11 %) ja yksi tyttö (4 %) ja viimeisen yksi tyttö (4 %). *Nolointa*-sanasta kukaan vastaajista ei osannut irrottaa sekä superlatiivin että sijamuodon tunnusta. Sijamuodon erottamisessa onnistuu vain viisi tyttöä (20 %) ja kolme poikaa (17 %). Vastaukset ovat *no-loi-n-ta* (tyttö: 1/25, 4 %), *noloin-ta* (poika: 2/18, 11 %, tyttö: 3/25, 12 %) ja *no-loin-ta* (poika: 1/18, 6 %, tyttö: 1/25, 4 %). Sen sijaan sanan vartalon *nolo-* on löytänyt useampi vastaaja. Pojista kaiken kaikkiaan 78 prosenttia (14/18) ja tytöistä 80 prosenttia (20/25). Vaihtoehdon *no-lointa* on tuottanut yksi poika (6 %).

Taulukko 48. Ero kategoriassa 3.

| Sana | Superlatiivin tunnus erotettu oikein | | Sijamuodon tunnus erotettu oikein | | Kummatkin morfeemit erotettu | | Tavutus | | Vastaamattomia | |
|-----------------|--|-------------------------------|---|------------------------------|------------------------------------|-------|----------------|-----------------------------|----------------|-----------------------------|
| | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt |
| <i>isoin</i> | 83 % (15/18) | 92 % (23/25) | - | - | - | - | 11 % (2/18) | 8 % (2/25) | 6 % (1/18) | - |
| <i>nolointa</i> | 78 % (14/18) | 80 % (20/25) | 17 % (3/18) | 20 % (5/25) | - | - | 6 % (1/18) | 8 % (2/25) | - | - |
| <i>hienoin</i> | 83 % (15/18) | 84 % (21/25) | - | - | - | - | 17 % (3/18) | 4 % (1/25) | - | 4 % (1/25) |
| <i>paksuin</i> | 78 % (14/18) | 84 % (21/25) | - | - | - | - | 6 % (1/18) | - | - | - |

Segmentointi-tehtävän tulokset on esitelty kategorioittain alla olevassa taulukossa. Kun vertaillaan tyttöjen ja poikien eroja kussakin kategoriassa oikean segmentoinnin kannalta, voidaan todeta, että tytöiltä segmentointi on onnistunut helpommin.

Taulukko 49. Yhteenveto eroista segmentointi-tehtävässä.

| Sana | Morfeemi erotettu oikein | | Tavutus | | Vastaamattomia | |
|-------------|-----------------------------|--------------------------------|------------------|------------------------------|------------------|------------------------------|
| | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt | Pojat | Tytöt |
| Kategoria 1 | 77,78 % (56/72) | 85 % (85/100) | 4,17 % (3/72) | 5 % (5/100) | - | - |
| Kategoria 2 | 66,67 % (48/72) | 76 % (76/100) | 5,56 % (4/72) | 7 % (7/100) | 1,39 % (1/72) | 3 % (3/100) |
| Kategoria 3 | 84,72 % (61/72) | 90 % (90/100) | 9,72 % (7/72) | 5 % (5/100) | 1,39 % (1/72) | 1 % (1/100) |

Ensimmäisessä kategoriassa tytöistä 85 prosenttia (85/100) ja pojista 77,78 prosenttia (56/72) saa segmentoitua sanat oikein. Toisessa kategoriassa segmentointi on ollut hankalampaa todennäköisesti astevaihtelun vartaloön aiheuttamien muutosten takia. Pojista 66,67 prosenttia (48/72) ja tytöistä 76 prosenttia (76/100) ovat tuottaneet tavoitellun segmentoinnin. Kolmannessa

ryhmässä sanoina on adjektiivien superlatiivimuotoja, jotka vaikuttavat olevan selkeitä segmentoitavia helposti erottuvan tunnuksensa takia. Näin ollen tytöistä peräti 90 prosenttia (90/100) ja pojistakin 84,72 prosenttia (61/72) onnistuivat tuottamaan oikean segmentoinnin.

6. Pohdintaa

Tässä luvussa tehdään yhteenvetoa tutkimuksessa saaduista tuloksista sekä yleisesti että tyttöjen ja poikien tulosten eroista. Lisäksi tutkimusta ja sen onnistumista arvioidaan erityisesti kyselylomakkeiden näkökulmasta. Lopussa pohdin, millaisia vaikutuksia ja sovellusmahdollisuuksia tutkimuksellani voisi olla oppimiselle ja opetukselle koulumaailmassa.

6.1 Tuloksista yleisesti

Tutkimuksen keskeisenä tavoitteena on selvittää, kuinka kolmannella luokalla olevat oppilaat selviävät erilaisista, morfologista tietoisuutta mittaavista tehtävistä. Vastaajia mitataan kyvyssä tunnistaa erilaisia taivutusparadigmoja valitsemalla annetuista vaihtoehdoista oikea taivutusmalli, tuottaa itse kvalitatiivista astevaihtelua sisältävistä sanoista tarinaan sopiva muoto ja lopuksi segmentoida erityyppisiä sanoja. Kaiken kaikkiaan vastaajat antoivat pääsääntöisesti tehtävien tavoittelemia ratkaisuja.

Ensimmäisen tehtävän erilaiset taivutusparadigmat oppilaat hallitsevat vähintään 50-prosenttisesti. Taivuttaminen ja paradigman päättelyminen tuottavat kolmasluokkalaisille ongelmia eniten silloin, kun taivutettava sana ei ole tuttu eikä siinä ole mitään taivutuksen tunnistamista helpottavia johdinaineksia. Yhtenä kategoriana tehtävässä ovat ominaisuudennimet, joilla on oma, niille tyypillinen taivutusmallinsa $-UU$ - ja $-U$ -johtimen takia. Tähän kategoriaan kuuluvat sanat tunnistetaan tehtävässä hyvin, vaikka eivät kaikki sanat varmastikaan olleet oppilaille täysin tuttuja saatikka jokapäiväisessä käytössä. Tätä tukee myös epäsanojen tulokset, joissa ominaisuudennimille tyypillisen johtimen sisältävä epä sana taivutettiin pääsääntöisesti ominaisuudennimien taivutusparadigman mukaisesti. Eniten vastausten jakaantumista on i - tai e -loppuisissa ja V -loppuisissa sanoissa, koska näillä sanoilla ei ole juuri niitä toisistaan erottavia morfeemeja, vaikka erilaisia taivutusparadigmavaihtoehtoja on useita valittavaksi. Kun kyseessä on lapsille tuntematon sana, he ovat usein taivuttaneet sitä vetovoimaisimman ja yksinkertaisimman paradigman mukaisesti. Tämän ikäisille oppilaille ei selvästi ole vielä kehittynyt kykyä arvioida sanan hienoimpia vihjeitä sen taivutusparadigmasta tai verrata taivutettavaa sanaa muihin sanoihin samankaltaisten sanojen löytämiseksi.

Sama suuntaus näkyy myös epä sanoissa. Tuloksia toki jossain määrin sekoittavat monitulkintaiset epä sanat, mutta niistäkin on nähtävissä oppilaiden taipumus yleistää sanaa helpompaan, tutumpaan ja yksinkertaisempaan paradigmaan. Lapsekseen oppivat ensimmäisenä yleisimmin käytettyjä paradigmoja, jotka ovat lisäksi usein yksinkertaisimpia. Poikkeuksien opettelu alkaa vasta myöhemmin, kun sanavarasto on riittävän laaja ja perusparadigmat hyvin

opittu. Kolmasluokkalaisilla voi nähdä jossain määrin taipumusta edelleen hyödyntää näitä perusparadigmoja, jotka ovat heille tutuimpia. Ainakin osalla oppilaista poikkeukset tuottavat haasteita, joita pyritään välttelemään.

Toisessa tehtävässä oppilaiden tuli tuottaa kvalitatiivista vaihtelua sisältävistä sanoista sopivat muodot tarinan aukkokohtiin. Kvalitatiivinen astevaihtelu on vähentynyt, eivätkä uudet suomen kieleen tulevat sanat välttämättä mukaudu tähän ilmiöön. Jälleen hankalimpia sanoja ovat harvinaisemmat tapaustyytit. Myös erikoiset ja vähän käytetyt sanat tuottavat paljon ongelmia. Mielestäni havaintoja oppilaiden pyrkimyksestä yksinkertaistaa sanoja ja taivuttamista tukee se tähän tehtävään liittyvä erityishuomio, että oppilaat muuttavat yllättävän usein taivutettavan sanan joksikin toiseksi, itselleen tutummaksi sanaksi. Tällöin heidän ei tarvitse pohtia hankalaksi havaitun sanan mahdollista taivutusparadigmaa, vaan he voivat taivuttaa huoletta tuttua sanaa. Toisaalta tämänkin tehtävän sanat hallitaan yli 50-prosenttisesti, joten suuremmalle osalle oppilaista kvalitatiivinen astevaihtelu ei tuota ongelmia.

Yllättäen tehtävä, jonka oletin alkujaan tuottavan eniten ongelmia vastaajille, on kuitenkin hallittu yli 70-prosenttisesti. Suurin osa oppilaista on saanut segmentoitua vartalosta erilleen siihen liitetyn morfeemin, vaikka voidaan olettaa, ettei morfeemeista ole koulussa puhuttu saati harjoiteltu niiden segmentoimista. Oppilailla on selvästi jonkinlainen intuitio siitä, mitä segmentoinnilla tarkoitetaan. Yksinkertaiset sanat, joissa pääte on liitetty yksikön nominatiivin näköiseen vartaloon onnistuivat monilta pilkkoa vaivatta, mutta pienikin vartalossa tapahtuva muutos saa vastaajat epäröimään ja pilkkomaan sanaa yhä pienempiin osiin. Tässä kohdin olisi varsinkin mielenkiintoista verrata, miten tämä intuitio on kehittynyt vanhemmilla oppilailla.

Yleisten tulosten lisäksi jaottelin vastaukset sukupuolen mukaan tyttöjen ja poikien tuloksiin. Yleisesti voidaan todeta, että kovinkaan merkittäviä eroja ei sukupuolten välille tullut. Eroja kuitenkin on ja ne ovat tyttöjen hyväksi, eli sikäli oman tutkimukseni tulokset tukevat Opetushallituksen teettämien tutkimusten tuloksia. Jos tarkastellaan yleisimpien ja yksinkertaisimpien taivutuskategorioiden tuloksia, on havaittavissa, että tyttöjen ja poikien tulokset ovat hyvin lähellä toisiaan. Kun siirrytään tarkastelemaan haastavampia ja poikkeuksellisia taivutustyyppisiä, poikien tulokset jäävät usein jälkeen tyttöjen tuloksista. Toisaalta toisen tehtävän kvalitatiivinen astevaihtelu on sujunut kummaltakin sukupuolelta yhtäläisestä; pojilta jopa joissakin kohdin paremmin kuin tytöiltä. Segmentoinnissa erot taas tuntuvat kasvavan monissa kohdin tyttöjen hyväksi. Mitään kovin selkeää ja suoraa johtopäätöstä ei tuloksista ole johdettavissa, mutta ero tyttöjen ja poikien selviytymisessä morfologista tietoisuutta mittavissa tehtävissä on kuitenkin jollain tasolla olemassa.

6.2 Kyselylomakkeesta

Kaikkia lomakkeissa olevia virheitä ei voi laittaa pelkästään vastaajien tietämättömyyden syyksi. Vastaamiseen vaikuttaa olennaisesti kyselylomake ja sen mahdolliset ongelmat. Kyselylomakkeen suunnitteluun kului aikaa noin puoli vuotta. Sain siitä palautetta muilta opiskelijoilta moneen kertaan. Lisäksi teetin siitä koeversiot kolmasluokkalaisilla lapsilla. Tämän testin perusteella vaikeutin ja laajensin tehtäviä, sillä koehenkilöt selvisivät alkuperäisistä tehtävistä liiankin nopeasti. Kaiken kaikkiaan kyselylomake kävi monen muodonmuutoksen läpi ennen nykyistä malliaan.

Sopivien sanojen valinta on tämän tyyppisessä kyselyssä tärkeää, ja koenkin onnistuneeni siinä melko hyvin. Kolmasluokkalaisten sanavaraston arviointi oli hankalaa, mutta vaikuttaa tulosten mukaan siltä, että sain mukaan paljon sellaisia sanoja, jotka eivät olleet vastaajille täysin tuttuja tai arkikäytössä. Tulokset eivät suurimmassa osassa tehtäviä asettuneet selkeästi jompaan kumpaan reunaan siten, että vastaajat olisivat osanneet kaikki tai eivät mitään. Joissakin kategorioissa sopivien sanojen löytäminen tuotti vaikeuksia ja esimerkiksi ensimmäisen tehtävän *t*-loppuisten sanojen luokka on turhan helppo, mikä näkyy hyvänä vastausprosenttina. Lisäksi muutamassa taivutustyyppissä on pari poikkeuksellista sanaa, jotka eivät koko paradigma huomioiden taivu samalla tavalla kuin muut taivutustyyppin sanat. Analyysia tehdessä nämä sanat sekoittavat tuloksia jossain määrin, ja niiden tilalle olisi voinut valita sanoja, jotka noudattaisivat täsmälleen samaa taivutustyyppiä kuin muut samaan kategoriaan luokitellut sanat.

Ensimmäisessä tehtävässä tarkemmin olisi voinut miettiä vaihtoehtoina annettavia taivutusmuotoja. Nyt niiden laadinta pohjautui lähinnä omaan intuitioon siitä, mitkä taivutustyyppit saattaisivat keskenään todennäköisimmin sekaantua. Annetut vaihtoehdot olisivat saaneet olla keskenään koherentimpia ja luontevampia. Tällä hetkellä joukossa on muutama taivutusmuoto, joiden valinta vaikuttaa epätodennäköiseltä jo sen perusteella, että niiden ulkomuoto poikkeaa suomen kielen muista sanoista. Tosin näitäkin on jokunen oppilas silti erehtynyt vastaamaan.

Toisaalta epäsanoihin olisi voinut kiinnittää lomakkeen laadinnassa enemmän huomiota. Jälkeenpäin ajatellen olisi pitänyt suunnitella sanat siten, että ne viittaavat selkeästi johonkin tiettyyn taivutusparadigmaan. Nyt muutamaan sanaan jäi epävarmuus siitä, minkä paradigman mukaan niitä tulisi taivuttaa. Esimerkiksi *e:e*-taivutuksen saavan epäsanon yhteydessä jäi huomioimatta, että kyseinen paradigma jakautuu kahteen eri alaparadigmaan, jolloin epäsanaa olisi voinut taivuttaa kummankin mukaan. Toisaalta taas ominaisuudennimen selvä johdinaines antoi vastaajille vihjeen sanan mahdollisesta taivutuskategoriasta. Tällaisia konkreettisia vihjeitä olisi voinut upottaa muihinkin epäsanoihin. Lisäksi olisi ollut hyödyllistä haarukoida kunkin taivutusparadigman sanojen tyypillisintä edustajaa esimerkiksi tavuluvun tai äänteiden kannalta, jolloin epäsana olisi ollut lähempänä todellisuutta.

Olellaisen kompastuskiven kyselylomakkeessa aiheuttaa sanojen sijoittaminen johonkin kontekstiin. Toisessa tehtävässä kvalitatiivisen astevaihtelun sisältäviä sanoja tuli sijoittaa annettuun tarinaan oikeassa muodossa. On kuitenkin yllättävän haastavaa keksiä järkevää, suhteellisen lyhyttä tarinaa, jossa olisi tietyt sanat tietyssä muodossa. Näin ollen osa lauseista on luonnottomia ja normaaliin kielenkäyttöön sopimattomia. Vaikka tarina kokonaisuudessaan tukee yksittäisten lauseiden ja virkkeiden tulkintaa, on vastauksista huomattavissa, että lauseet ovat tuntuneet vastaajien mielestä vaikeilta ja sanojen sijoittaminen niihin ei ole tuntunut luontevalta ja vaistonvaraiselta. Tästä syystä tehtävä ei mittaa kaikissa kohdin pelkkää sanan taivutuksen tunnistamista, vaan myös kykyä tulkita lauserakennetta, mitä taas tässä tutkimuksessa ei tutkittu.

Segmentointiin liittyvää tehtävää voi pitää sinänsä onnistuneena. Sanat ovat sopivan haastavia ja konteksti luonteva, mikä helpottaa tehtävän ratkaisemista. Olen jaotellut sanat kolmeen erilaiseen kategoriaan, jotka eivät näin jälkeinpäin tarkastellen vaikuta kovinkaan luontevilta. Ainoastaan kolmas kategoria, jossa on superlatiiveja, on selkeästi hahmotettavissa omaksi kokonaisuudekseen. Myös kaksi muuta kategoriaa olisivat voineet liittyä johonkin sanojen rakennepiirteeseen, jolloin tulosten vertailu ja analysoiminen olisi ollut helpompaa. Esimerkiksi ensimmäisessä kategoriassa olisi voinut olla keskenään samantyyppisiä sanoja, joiden vartalo ei muutu sijapäätteiden lisäämisestä huolimatta. Toisessa kategoriassa taas olisi voinut olla sanoja, joissa tapahtuu esimerkiksi kvantitatiivista astevaihtelua tiettyjen sijojen yhteydessä.

Itse koetilanteessa en ole ollut läsnä minkään luokan osalta, vaan lähetin kyselylomakkeet opettajille kirjallisen ohjeen kera. Kovinkaan tarkkoja määrittelyjä tai rajoja en kuitenkaan koetilanteelle antanut. Koska en itse ollut paikalla, en voi varmaksi sanoa, miten opettajat ovat oppilaitansa ohjanneet tähän tehtävään, ovatko he opastaneet tai auttaneet oppilaitaan jotenkin tai millaisessa tilanteessa oppilaat ovat lomakkeet täyttäneet. Myös näillä seikoilla on saattanut olla vaikutusta tuloksiin. Varsinaisen koetilaisuuden järjestäminen niin, että olisin itse ollut paikalla, olisi ollut äärimmäisen hankalaa huomioiden oman aikatauluni lisäksi eri luokkien omat aikataulut. Tällä tavoin vastausten saaminen onnistui kaikkein helpoimmin kaikkien kannalta. Toki ohjekirjeessä olisi voinut määritellä tarkemmin koetilanteen luonteen. En kuitenkaan usko, että näillä seikoilla olisi kuitenkaan ollut ainakaan merkittävää vaikutusta tutkimustuloksiin.

6.3 Tulosten vaikutuksesta koulumaailmassa

Lasten kielen kehitystä on tutkittu Suomessa sinänsä paljon. Ongelma kumpuaa siitä, että se on kohdistunut melko kapealle osalle kielenkehitystä. Alle kouluikäisen kieltä on tutkittu aktiivisesti ja selvitetty kielen oppimisen alkuvaiheita. Lisäksi koulumaailmassa huomiota on saanut ensimmäisen ja toisen luokan osalta lukemaan ja kirjoittamaan oppiminen ja niiden taitojen kehitys. Sen jälkeen

löytyykin paljon tutkimusta aikuisten käyttämistä ilmauksista, kielestä ja kielen variaatiosta. Kielen tutkimuksessa vaikuttaa olevan hämmästyttävä aukko erityisesti lapsuuden ja nuoruuden kohdalla. Kuitenkin näihin ikävaiheisiin suuntautuva tutkimus tuottaisi merkittävää tietoa, jonka vaikutus olisi valtavasti koulumaailmaa hyödyttävä.

Tämän tutkimuksen yhtenä lähtökohtana on ollut selvittää yhtä juuri lapsuuteen ja nuoruuteen kuuluvaa kielenkehityksen osa-aluetta. Morfologia on olennainen osa nimenomaan suomen kieltä, mutta sitä tunnutaan hyödyntävän koulumaailmassa melko vähän. Erilaisia muotoja ja rakenteita kehoitetaan opettelemaan ulkoa, jotta ne pystytään tuottamaan suoraan muistista sen sijaan, että opeteltaisiin morfologian perusteita, sanan rakennetta ja sen morfeemeja. Tämä tutkimus osoittaa, että lapsilla on luontainen kyky tarkastella asioita morfologisesta näkökulmasta. Heillä on kielitajussaan vaistonvarainen intuitio ymmärtää sanan rakennetta, aavistella tuntemattomien sanojen sanatyyppejä ja hahmottaa sanan vartalon ja morfeemien rajoja. Tämän kyvyn kehittäminen ja hyödyntäminen avaisi kielen opetukseen runsaasti uusia mahdollisuuksia.

Morfologian opettaminen olisi kannattavaa aloittaa jo alakoulussa. Usein koulun aloittavat ovat innoissaan kielestä, lukemisesta ja kirjoittamisesta. Morfologian avulla kielen opiskelusta on helppoa tehdä toiminnallista ja hauskaa. Sanoja voidaan purkaa ja kasata uudelleen, niihin voi yhdistellä erilaisia morfeemeja ja tutkia sanan muuttumista. Tällä tavoin morfologisen tietoisuuden kehittämiseen ei tulisi taukoa, vaan kielellä leikittely olisi olennainen osa äidinkielen opetusta. Varsinkin luokanopettajilta aihepiiri vaatii perehtymistä, mutta toisaalta uutena sisältönä se ei kuitenkaan veisi aikaa muilta aiheilta, vaan pikemminkin tukisi ja edistäisi esimerkiksi lukemisen ja kirjoittamisen oppimista.

Morfologinen tietoisuus on kiehtova kielen osa-alue. Siinä on monta hienovaraista piirrettä, jotka eivät välttämättä ole täysin selviä aikuisellekaan kielenkäyttäjälle. Olisi erittäin toivottavaa, että morfologista tietoisuutta tutkittaisiin jatkossa aiempaa enemmän myös natiiveilla suomen kielen puhujilla. Tarvetta olisi myös tutkimukselle, joka sijoittuisi koulumaailmaan alkuluokkien jälkeen. Itse olen kerännyt kolmasluokkalaisten aineistoa vastaavan aineiston myös alakoulun kuudesluokkalaisilta ja yläkoulun yhdeksäsluokkalaisilta. Tämän tutkimuksen alkuperäisenä tavoitteena oli vertailla näitä kolmea luokkaa keskenään. Tutkimustuloksia on kuitenkin niin paljon, ettei niistä mahtunut kuin kolmasosa pro gradu –tutkielman mittoihin. Loput tulokset on tarkoitus analysoida lisenssiaatin tutkielmassani.

Lähteet

BEARD, RUTH M. 1971: *Piagetin kehityopsykologia*. Helsinki: Tammi.

HUISMAN, TUULAMARJA 2006: *Luen, kirjoitan ja ratkaisen. Peruskoulun kolmasluokkalaisten oppimistulokset äidinkielessä ja kirjallisuudessa sekä matematiikassa*. Helsinki: Opetushallitus

INHELDER, BÄRBEL; PIAGET, JEAN 1966: *Lapsen psykologia*. Jyväskylä: Gummerus.

ISK = *Iso suomen kielioppi*. Toimittaneet Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen, Irja Alho. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2005.

KARLSSON, FRED 1982: *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne*. Juva: WSOY

Kielitoimiston sanakirja 1 osa A—K. Päätoimittajana toiminut Eija-Riitta Grönros. Jyväskylä: Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 140. Painettu 2006.

KOIVISTO, VESA 2013: *Suomen sanojen rakenne*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

KOPPINEN, MARJA-LEENA; LYYTINEN, PAULA; RASKU-PUTTONEN, HELENA 1989: *Lapsen kieli ja vuorovaikutustaidot*. Helsinki: Kirjayhtymä.

LAAKSONEN, KAINO; LIEKO, ANNELI 2003: *Suomen kielen äänne- ja muoto-oppi*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, uudistettu 4. painos

LAALO, KLAUS 2011: *Lapsen varhaiskielioppi ja miniparadigmat*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

LAPPALAINEN, HANNU-PEKKA 2003: *Osaat lukea – miten osaa kirjoittaa? Perusopetuksen 6. vuosiluokan suorittaneiden äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulosten arviointi 2002*. Helsinki: Opetushallitus

----- 2011: *Sen edestään löytää. Äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen päättövaiheessa 2010*. Tampere: Opetushallitus

LEHTINEN, TAPANI 2007: *Kielen vuosituhannet. Suomen kielen kehitys kantaauralista varhaissuomeen*. Jyväskylä: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LEIWO, MATTI 1986: *Lapsen kielen kehitys*. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab. 2. uudistettu painos.

LEPÄSMAA, ANNA-LIISA; LIEKO, ANNELI; SILFVERBERG, LEENA 1996/2011???: *Miten sanoja johdetaan. Suomen kielen johto-oppia*. Vantaa: Oy Finn Lectura Ab, uudistettu painos ????

Nykysuomen sanakirja I osa A—K. Päätoimittajan toiminut Matti Sädeniemi. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö 1976. 5. painos.

OATES, JOHN; GRAYSON, ANDREW 2004: *Cognitive and language development in children*. The Open University: Blackwell Publishing Ltd.

OINONEN, SARI 2008: *Rakenteellinen kompleksistuminen peruskoulun seitsemäs-, kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisten kirjoitelmissa*. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto, suomen kieli

PAUNONEN, HEIKKI 1976: *Allomorfiien dynamiikkaa*. Hakulisen ja Leinon toimittamassa teoksessa *Nykysuomen rakenne ja kehitys 1: Näkökulmia kielen rakenteisiin*. Pieksämäki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Vammala: Opetushallitus 2004.

TAPANAINEN, ANNE 2008: *Morfologia yläkoulussa ja lukiossa - Oppilaiden morfologiset analyysitaidot, käsitteenhallinta ja asenteet*. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto, suomen kieli

TORNÉUS, MARGIT 1991: *Löytöretki kieleen – Lasten kielellisen tietoisuuden kehittyminen*. Helsinki: VAPK-kustannus

VYGOTSKI, LEV SEMJONOVITS 1982: *Ajattelu ja kieli*. Espoo: Weilin+Göös.

Verkkolähteet

CSC:n Suomen sanomalehtikielen taajuussanasto:

<http://www.csc.fi/tutkimus/alat/kielitiede/taajuussanasto-B9996/view>. 13.2.2012

LOMAKE 1

Täytä lomake rauhassa miettien. On tärkeää, että vastaat jokaiseen kysymykseen.

1. Valitse sanalle oikea muoto joko a) tai b). Ympyröi vastauksesi. Seassa voi olla sinulle tuntemattomia sanoja.

| | | |
|------------------|----------------|----------------|
| <u>eväs</u> | a) evään | b) eväksen |
| <u>puite</u> | a) puitteen | b) puitin |
| <u>kalpas</u> | a) kalpaan | b) kalpaksen |
| <u>aines</u> | a) aineksen | b) aineden |
| <u>taame</u> | a) raamen | b) raameen |
| <u>pauke</u> | a) paukkeen | b) paukin |
| <u>titteli</u> | a) tittelin | b) tittelen |
| <u>sitovuus</u> | a) sitovuuen | b) sitovuuden |
| <u>hauis</u> | a) hauisen | b) hauiksen |
| <u>tieli</u> | a) tielen | b) tielin |
| <u>eheys</u> | a) ehyen | b) eheyksen |
| <u>kommentti</u> | a) kommenten | b) kommentin |
| <u>tuhat</u> | a) tuhannen | b) tuhaten |
| <u>nakaus</u> | a) nakauden | b) nakauen |
| <u>yhdeksäs</u> | a) yhdeksännen | b) yhdeksäksen |

| | | |
|-----------------------|------------------|-----------------|
| kitkeryys | a) kitkeryyden | b) kitkeryeen |
| <u>kaades</u> | a) kaadeksen | b) kaadennen |
| appi | a) apin | b) apen |
| <u>kolmas</u> | a) kolmannen | b) kolmasen |
| tosi | a) tosin | b) toden |
| <u>kiertue</u> | a) kiertueen | b) kiertuen |
| enteytynyt | a) enteytyneen | b) enteytyen |
| <u>murssi</u> | a) murssin | b) murssen |
| kiuas | a) kiukaan | b) kiuaksen |
| <u>riihi</u> | a) riihen | b) riihin |
| tervetullut | a) tervetulluten | b) tervetulleen |
| <u>roivas</u> | a) roivaksen | b) roivaan |
| monumentti | a) monumenten | b) monumentin |
| <u>raukeus</u> | a) raukeuden | b) raukeuten |
| kuollut | a) kuolluten | b) kuolleen |

2. Täydennä tarina taivuttamalla sanat.

Kiira ja Malla ovat matkalla koulusta kotiin. Kesäloma lähestyy _____ (LIIKA) pian, joten tytöt alkavat pohtia, mitä he haluaisivat lomallaan tehdä. Malla määrää: ” Ensiksi menemme eläinmuseoon. Minä haluan nähdä ainakin yhden _____ (KURKI) ja yhden _____ (REPO).” ”Joo”, Kiira innostuu ja lisää, ”toivottavasti saamme vanhempiemme _____ (PUOLTO). Minä haluaisin käydä myös vanhojen esineiden museossa. Siellä on todella hienoja _____ (OLKI) tehtyjä koristeita. Ja sitten siellä saa soittaa isoja _____ (URUT).” Tytöt ovat suunnitelmistaan niin innoissaan, etteivät huomaa tarkkailla eteensä. Kiira kompastuu jalkoihinsa ja kaatuu katuun. ”Auts, nyt minulla on kohta valtava haava” hän säikähtää. Malla kiirehtii auttamaan. Kiira tarkastelee vammaansa. ”Katso nyt, kohta minä varmaan saan siihen _____ (RUPI)”, hän huokaisee. ”Niin”, myöntelee Malla. Tytöt jatkavat matkaansa. He kävelevät metsän laitaa pitkin, kun Malla huomaa jotakin: ”Hei, näetkö tuon metsässä olevan _____ (TURVE)?” Vastausta odottamatta hän kääntää askelensa sitö kohti. Kiira huudahtaa vastaan: ”Oletko unohtanut äidin _____ (KIELTO)? Ei sinne saa mennä.” ”Mutta minä näin siellä todella hienon miekan. Sen _____ (KÄRKI) on jotakin”, Malla selittää ihastuneena ja nappaa miekan käteensä. ”Voi itku! Mitä minä teen sinun kanssasi? Ethän sinä kuuntele, vaikka _____ (HALKO) päähän löisi”, toteaa Kiira ja katsoo Mallan löytöä. ”Se on aika likainen. Ehkä isä tekisi sille _____ (HUOLTO)”, lisää Kiira sitten.

3. Erotta alla olevista, ISOIN KIRJAIMIN KIRJOITETUISTA sanoista mielestäsi kaikki sanan osat, jotka voi sanasta irroittaa. Niitä ovat esimerkiksi sijamuodon tai persoonan tunnukset. Tee erotus pystysuoralla viivalla selkeästi kirjainten väliin.

Esimerkiksi K I R J A | S S A

Koira oli I S O I N , jonka olin koskaan nähnyt.

Laitan oven kiinni säästyäkseni musiikin H Ä I R I Ö L T Ä .

Kävelen tätä K A T U A pitkin kouluun.

Ampiainen istuu K U K A S S A juoden mettä.

Tämä on N O L O I N T A , mitä olen ikinä tehnyt.

Punaisella L A N G A L L A ommellaan pukuuni kukkia.

Istutan M A A H A N kukkasia.

Hänellä oli H I E N O I N näkemäni kännykkä.

Hänellä oli meistä P A K S U I N kirja luettavanaan.

Tien varren K A L L I O S T A riippuu talvella jääpuikkoja.

Kirkko pidetään P Y H Ä N Ä paikkana.

T I I S T A I N A menen kouluun kello kahdeksan.

TAUSTATIEDOT

Luokka: _____ Ympyröi: tyttö / poika Äidinkieli: _____

Kuinka monta kirjaa luet vuodessa?

- a) en yhtään b) alle 5 c) 6-10 d) yli 10

Mitä luet viikoittain?

- a) Sanoma- tai aikakauslehtiä d) Romaaneja/kirjoja
b) Sarjakuvia e) En mitään
c) Tykkään lukea Internetissä olevia sivustoja.

Kirjoitatko jotain vapaa-ajallasi vain omaksi huviksesi? Jos kirjoitat, mitä?

Luen

- a) erittäin hyvin b) hyvin c) kohtalaisesti d) huonosti

Kirjoitan

- a) erittäin hyvin b) hyvin c) kohtalaisesti d) huonosti

Osaitko taivuttaa sanaa, vaikka et tiennyt sen merkitystä?

Oliko taivuttaminen vaikeaa?

Kiitos vastauksestasi!